

Liitepartikkeli *-hAn* ja kaksiulotteinen episteemisyys

Pro gradu -tutkielma

Jussi Latvala

Helsingin yliopiston suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos

Huhtikuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Latvala, Jussi Kai Kustaa			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Liitepartikkeli <i>-hAn</i> ja kaksiulotteinen episteemisyyden			
Oppiaine – Läroämne – Subject suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year huhtikuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 98
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomen kielen <i>-hAn</i>-liitepartikkelin merkitystä ja funktiota. Aiemmassa fennistisessä tutkimuksessa liitepartikkelin on katsottu tuovan lausumaan implikaatio siitä, että lausuman sisältämä tieto on tavalla tai toisella tuttua tai yhteistä puhujille. Tällaisen tehtävän liitepartikkelille määrittelee myös suomen kielen tärkeimpiin hakuteoksiin kuuluva Iso suomen kielioppi.</p> <p>Tutkielmassa pohditaan, onko selitys liitepartikkelin merkityksestä kriittisen tarkastelun kestävä. Tässä tarkastelussa otetaan huomioon käyttöpohjaisten kielioppisuuntausten sekä esimerkiksi diskursiivisen psykologian huomautus siitä, että tutkija ei voi nähdä esimerkiksi keskustelijoiden pään sisälle tai tehdä oletuksia puhujien kognitiosta, jos analyysi perustuu yksin kielelliseen aineistoon.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu pääasiassa internetin blogiteksteistä sekä ennen muuta näiden tekstien kommentteista, joita ovat kirjoittaneet useat ihmiset. Näistä kommentteista muodostuu väittelyä muistuttavia vuorovaikutuksellisia tilanteita, joissa keskustelijat ovat keskenään eri mieltä jostakin aiheesta. Analyysissä on keskitytty erityisesti niihin kommentteihin, jotka sisältävät <i>-hAn</i>-liitepartikkelin.</p> <p>Analyysissä havaitaan, että erittäin monista liitepartikkelin käyttötilanteista on käytännössä mahdotonta sanoa luotettavasti, onko keskustelija merkinnyt liitepartikkelilla tuttua tietoa tai halunnut tuoda kommenttiinsa tällaisen implikaation. Lisäksi pohditaan, onko kysymys tutun tiedon implikaatiosta edes sellainen, johon olisi mahdollista vastata luotettavasti kielitieteen keinoin.</p> <p>Koska tämän implikaation varmentamisessa törmätään suuriin ongelmiin, tutkimuksessa pohditaan vaihtoehtoisia hypoteeseja siitä, mikä on liitepartikkelin merkitys. Tällainen hypoteesi muodostetaan samaa aineistoa analysoiden niin, ettei keskustelijoiden intentioista tai motiiveista tehdä sellaisia oletuksia, joille aineistossa ei ole havaittavissa tukea. Koska aineisto on peräisin spesifistä vuorovaikutuksellisesta tilanteesta, tässä tutkielmassa suhtaudutaan aineistoanalyysin perusteella syntyneeseen määritelmään nimenomaan hypoteesina.</p> <p>Tutkielmassa hypoteesina esitetään, että liitepartikkeli <i>-hAn</i> on episteeminen sävyartikkeli, jonka tehtävänä on korostaa lausuman representaation varmuuden astetta. Liitepartikkeli siis tekee paremmin näkyväksi sen, millaisen tietämyksellisen kannan puhuja ilmaisee ottavansa puheena olevaan aiheeseen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords liitepartikkelit, pragmatiikka, emergenssikielioppi, diskursiivinen psykologia, kognitiivinen kielioppi, blogit			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	2
1.2 Aineisto.....	3
2 Teoriataustaa.....	6
2.1 Pragmatiikka ja emergenssikielioppi	7
2.2 <i>-hAn</i> fennistiikassa	10
2.2.1 Liitepartikkelin <i>-hAn</i> fennistinen paradigma	10
2.2.2 Kritiikki fennistiikan paradigmalle	16
2.3 Episteemisyys	18
2.4 Tuttu, jaettu tieto ja yhteinen maaperä	20
2.5 Kognitivismin ongelmia kielentutkimuksessa	24
2.6. Samanmielisyyden ja erimielisyyden osoittaminen	28
2.7 Keskustelunanalyysin mahdollisuuksia ja rajoitteita	30
2.8 Yhteenvedoa	34
3 Mitä on tuttu tieto, kun väitellään?	35
3.1 Osa-aineistot	35
3.2 Aineiston luokittelua	42
3.3 Lausetyypit aineistossa.....	43
3.4 Lauseenjäsenet	47
3.5 <i>-hAn</i> -liitteen funktio	48
3.6 Onko tieto tuttua vai epätuttua?	54
3.6.1 Tuttuuden jakauma aineistossa	55
3.6.2 Tiedon tuttuus subjektiivisissa väittämissä.....	56
3.7 Yhteenvedoa	59

4 Ehdotus analyysiksi	61
4.1 Polarisovat väittämät	61
4.2 Katsaus VISK:n tulkintaan ja polarisoiviin väittämiin	64
4.3 Kaksiulotteinen episteemisyys.....	65
4.3.1 Kaksiulotteinen episteemisyys polarisoivissa väittämissä.....	69
4.3.2 Kaksiulotteinen episteemisyys kysymyslauseissa.....	69
4.3.3 Kaksiulotteinen episteemisyys ja mahdollisuuden ilmaisu	73
4.4 Yhteenvetoa	75
5 Päätelmät	82
5.1 Tutkimustulosten suhde aiempaan fennistiseen tutkimukseen	82
5.2 Hypoteesi kaksiulotteisesta episteemisydestä.....	83
5.3 Lopuksi.....	84
Lähteet.....	88
Aineistolähteet.....	93

1 Johdanto

Liza Marklundin Ajojahti-dekkariromaanissa poliisi Nina Hoffman pääsee tutustumaan asuntoon, joka mahdollisesti liittyy hänen tutkimaansa rikokseen. Hoffman ei ole vierailut asunnossa ikinä aiemmin, joten vuokraisäntä esittelee hänelle paikkoja ja lopuksi mainitsee: “Ja täällähän on langaton.”

Repliikki vaikuttaa romaanin kohtauksessa luontevalta, vaikkei langattomalla internet-yhteydellä olekaan varsinaisesti mitään merkitystä tutkittavana olevan rikosepäilyn kannalta. Vuokraisäntä joka tapauksessa antaa asunnossa ensi kertaa vierailevalle henkilölle tietoja asunnosta, kuten häntä on pyydettykin.

Kielitieteellisen analyysin näkökulmastakaan virkkeessä ei näytä olevan mitään ihmeellistä. Kyse on varsin tavanomaisesta eksistentiaalilauseesta: Alussa on paikkaa kuvaava adverbiaali *täällä*, lauseen predikaatti on yksikön kolmannessa persoonassa ja merkitykseltään tässä staattista olemista kuvaava kopulaverbi. Lauseen subjektiksi hahmotettava NP *langaton* sijaitsee predikaatin jäljessä ja on muodoltaan nominatiivissa. Lauseen aloittavan rinnastuskonjunktion *ja* voisi tulkita esimerkiksi niin, että sillä puhuja kytkee lauseen osaksi aiempaa asunnon esittelyään, vaikkei tällä lauseella olekaan romaanin kohtauksessa ilmipantuna mitään toista lausetta, johon se kytkeytyisi.

Hieman hankalampaa on kuitenkin täsmällisesti sanoa, mikä on adverbiaaliin kytkeytyvän liitepartikkelin *-hAn* merkitys lauseessa. Se vaikuttaa kyllä tuovan lauseeseen jonkin lisäsävyä, sillä jos virkkeessä ei olisi liitepartikkelia, se tuntuisi hieman erilaiselta: *Ja täällä on langaton*. Ensintuma voisi olla, että *-hAn* tekee lauseesta painokkaamman, itsevarmemman tai vaikkapa vaikeammin kiistettävän, kun sitä verrataan liitepartikkelittomaan, kuvitteelliseen vastinpariinsa. Liitepartikkelin merkityksen pukeminen sanoiksi ei kuitenkaan ole yhtä helppo tehtävä kuin esimerkiksi lauseen NP:n merkityksen määrittäminen, sillä *-hAn* ei viittaa mihinkään tarkoitteeseen, kuvaa toimintaa tai luo lauseeseen esimerkiksi temporaalista suhdetta toiseen tapahtumaan.

Tämän pro gradu -tutkimuksen aihe liittyy *-hAn*-liitepartikkelin merkitykseen. Ennen aiheen ja tutkimuskysymysten tarkkaa määrittelyä on jo johdantoluvussa syytä

tehdä lyhyt ekskursio siihen, mitä fennistiikan keskeisimmät lähteet sanovat tämän liitepartikkelin merkityksestä; näin varmaan lähtisi liikkeelle lauseen ja liitepartikkelin merkitystä analysoiva suomen kielen opiskelija tai tutkijakin.

Suomen kielen tutkimuksen tärkeimpiin hakuteoksiin kuuluva Iso suomen kielioppi ja sen verkkoversio (myöhemmin VISK) ovat luonteva paikka aloittaa merkityksen selvittäminen. VISK käsitteleeekin liitepartikkeleita sekä sävypartikkeleita, joihin *-hAn* VISK:n mukaan kuuluu (VISK § 821). Kieliopin mukaan *-hAn* tuo lausumaan implikaation siitä, että lauseen ilmaisema asiointi on puhujille yhteistä, tavalla tai toisella tuttua tietoa, ja väitelauseessa liitepartikkeli merkitsee väitteen tunnetuksi ja itsestään selväksi tosiasiaksi. (VISK § 830)

VISK:n kuvaus liitepartikkelin välittämästä lisämerkityksestä ei vaikuta istuvan kovin hyvin lauseeseen *Ja täällähän on langaton*, koska keskustelun toisena osapuolena on kyseisessä asunnossa ensimmäistä kertaa vieraileva henkilö. Tieto langattomasta netistä ei voi olla yhteistä, tuttua tietoa, jos keskustelun osapuolina ovat toisilleen entuudestaan tuntemattomat henkilöt, joista vain toiselle eli lausuman tuottajalle asunto on entuudestaan tuttu. Jonkin yksittäisen asunnon langattoman nettiyhteyden on vaikeaa ajatella myöskään olevan jonkinlainen yleistietoon kuuluva tunnettu tosiasia. Toki VISK puhuu nimenomaan tutun tiedon implikaatiosta. Mutta mistä lauseen merkitystä pohtiva tutkija – tai esimerkiksi romaanin lukija – oikeastaan näkee, onko siinä tällaista implikaatiota vai ei?

VISK:n pykälä 830 on toiminut liikkeelle panevana inspiraationa tälle tutkimukselle. Fennistisessä traditiossa on ollut muutenkin tapana kuvata *-hAn*-liitepartikkelia käsitteiden “yhteinen tieto” ja “tunnettu tosiasia” avulla (ks. luku 2.2), mutta fennistiikan keskeisenä lähteenä juuri VISK:n kuvauksella lienee nykyään eniten vaikutusvaltaa. Tässä pro gradu -työssä tutkin autenttisen aineiston avulla sitä, miten hyvin tällainen kuvaus sopii *-hAn*-liitepartikkelille ja pohditaan, pitäisikö liitepartikkelin kuvaamiseen keksiä toisenlaisia keinoja.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa on kaksi keskeistä tutkimuskysymystä, ja molempiin kysymyksiin pyritään vastaamaan omissa analyysiluvuissaan (luvut 3 ja 4). Luvussa 3 tutkin aineistoanalyysin perusteella sitä, onko tutun, yhteisen tiedon implikaatio

luotettava ja kielitieteellisesti kestävä luonnehdinta *-hAn*-liitepartikkelin funktiosta diskurssissa. Hypoteesinani on, että liitepartikkelin kuvaus tutun tiedon merkitsijänä on ongelmallinen ainakin silloin, jos aineistona on yksinomaan kielellistä dataa eikä tietoa puhujien mentaalisisista representaatioista ole saatavilla.

Luvussa 4 kysytään, miten *-hAn*-liitepartikkelia voisi kuvata kielellisen aineiston pohjalta niin, ettei törmää samoihin ongelmiin kuin tutun tiedon implikaation kanssa. Tavoitteenani on ehdottaa sellaista hypoteettista uutta tapaa analysoida liitepartikkelia, jossa otetaan huomioon kielitieteen mahdollisuuksien lisäksi myös ne rajoitteet, joita kielellisen aineiston tutkimiseen liittyy.

1.2 Aineisto

Olen etsinyt, löytänyt ja valinnut tämän tutkimuksen aineiston vasta sen jälkeen, kun tutkimuskysymys on ollut melko kirkkaana mielessä, ja tutkimukselle sopivaa aineistoa olen lähtenyt hakemaan nimenomaan tutkimuskysymysten ehdoilla. Näitä ehtoja on kolme.

Tutkimusta varten on etsitty aineistoa, jossa ensinnäkin esiintyisi riittävästi *-hAn*-liitepartikkelia, jotta sen käytöstä voisi tehdä jonkinlaisia johtopäätöksiä. Kuten aineistojen parissa yleensäkin, on loppujen lopuksi ihmisten päätettävissä oleva makuasia, missä menee “riittävyden” raja, mutta joka tapauksessa olennaista on ollut liitepartikkelin läsnäolo aineistossa. Toinen tärkeä kriteeri on ollut se, että aineistossa ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä on olennaista, koska tutkimuskysymyksissä pohditaan nimenomaan tutun ja jaetun tiedon käsitteitä; jotta aineistossa voisi olla tuttua tai yhteistä tietoa, on käsittääkseni välttämätöntä, että aineistossa on läsnä useampia ihmisiä, joille jokin tieto voi joko olla tuttua tai olla olematta.

Kolmas ja viimeinen kriteerini aineiston valinnalle kumpuaa edellisestä. Jotta aineistossa yhteisen tai “yksityisen” tiedon erot olisivat mahdollisimman selkeästi esillä, olen hakenut sellaista ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa tutun ja yhteisen tai vaihtoehtoisesti epätutun ja yksityisen tiedon merkitys korostuu. Tällaisiin tarkoituksiin sopiva vuorovaikutuksen tyyppi – niitä voisi varmasti keksiä muitakin – on nähdäkseni väittely, jolla tarkoitan tässä sellaista ihmisten välistä kielellistä vuorovaikutusta, jossa on jokin selkeä keskustelunaihe ja jonka kaikki osanottajat

eivät ole samaa mieltä aiheesta ja myös eksplikoivat erimielisyyttään. Väittelyksi on aineistoa etsittäessä kelpuutettu sellainen vuorovaikutus, jossa keskustelijat puolustavat omaa näkemystään ja pyrkivät esittämään sen oikeana mielipiteenä ja vastavuoroisesti tuovat esiin epäkohtia ja kritiikkiä vastakkaista mieltä olevien keskustelijoiden näkemyksissä.

Näiden ehtojen pohjalta olen lähtenyt etsimään *-hAn*-liitepartikkelille tutkimuskysymysten näkökulmasta tietynlaista kotiympäristöä, jossa pääsisin tutkimaan, miten liitepartikkeli sekä tuttu ja epätuttu tieto näyttäytyvät polarisoituneessa vuorovaikutuksessa.

Ensimmäinen ja lopulta koko tutkimusta paljon värittävä aineistokokonaisuus löytyi hieman sattumalta, kun luin seuraamani Ei oo totta -blogia. Blogin kirjoittajan Katleena Kortesuon eräs kirjoitus synnytti pitkähkön kommenttiketjun, kun blogin lukijoista osa oli selvästi eri mieltä Kortesuon kanssa, osa taas samaa mieltä. Kärjistetysti juupas–eipäs-henkinen kommenttienvaihto blogissa osoittautui hedelmälliseksi maaperäksi *-hAn*-liitepartikkelille, sillä sitä löytyi kymmeniä kertoja kommentteista.

Jo yhdestä kommenttiketjusta (sekä samaan aihepiiriin liittyvän jatkokirjoituksen kommentteista) pystyi näkemään joitain tendenssejä liitepartikkelin käytössä ja merkityksessä, mutta pro gradu -tutkimusta ja systemaattista analyysia varten nojautuminen pelkästään yhdestä tapauksesta käytyyn keskusteluun ei tuntunut riittävältä. Aloin siis metsästä lisää samantapaisia väittelynomaisia kommenttiketjuja, joissa puhutaan jostakin aiheesta ja joissa keskustelijat näyttävät jakautuvan kahteen leiriin.

Blogikommentit osoittautuivat hyödylliseksi analyysin kohteeksi, koska niissä ihmiset ottavat kantaa toistensa kirjoituksiin. Lisäksi kommentit ovat mielenkiintoista aineistoa sen takia, että niissä tutun tai jaetun tiedon arvioiminen on hyvin erilaista kuin kasvokkaisessa keskustelussa: keskustelijoiden pääsääntöisesti ei voi ajatella tuntevan toisiaan henkilökohtaisesti eikä heillä sen takia voi olla kovin täsmällistä käsitystä siitä, millaisia asioita muut keskustelijat tarkalleen tietävät tai hyväksyvät tosiasioina.

Blogien kommentit ovat vuorovaikutuksen näkökulmasta mielenkiintoisia. Niissä on samoja piirteitä kuin chat-keskusteluissa, joita Kotilainen on tutkinut:

keskustelijat eivät ole kasvokkaisessa kanssakäymisessä, joten kaikki viestit on esitettävä joko sanoin tai hymiöin (Kotilainen 2002: 199, 2008: 134).

Chat-aineistosta blogitekstien kommentit erottaa taas se, ettei kommenttiketjuissa ole samanlaista reaaliaikaisuuden odotusta kuin chatissa, jossa keskustelijat viettävät aikaa yhdessä ja vastaavat nopeasti toistensa viesteihin. Blogitekstien kommentteissa vastausten välillä voi olla tunteja tai päiviäkin. Näin jokaisen kommentin täytyy kielellisesti pystyä selkeämmin seisomaan omilla jaloin kuin chat-aineistossa, koska blogikommentoinnissa keskustelijoiden täytyy ainakin periaatteessa ottaa huomioon, että muilla keskustelijoilla saattaa kestää pitkään aika, ennen kuin he lukevat kommentin. Tiivistetysti vuorovaikutus blogikommenteissa ei ole yhtä reaktiivista kuin chateissa.

Päätin kuitenkin täydentää aineistoa vielä kokonaan toisen tyyppisellä aineistolla. Vaikka *-hAn*-liitteen merkitystä pääsee pohtimaan hyvin blogikommenttien avulla, halusin täydentää tutkimusta vielä pienellä puhutulla aineistolla. Tämä siksi, että puhutussa aineistossa pääsee käsiksi ihmisten välittömiin kielellisiin reaktioihin vuorovaikutustilanteessa; blogikommenteista taas on mahdotonta mennä sanomaan, missä määrin spontaaneja tai suunnitelmallisia niissä esiintyvät kielelliset ilmiöt ovat. Siksi valitsin mukaan televisiokeskustelun, jonka asetelma on jälleen *-hAn*-liitepartikkelin etsimäni kotiympäristön kannalta otollinen: keskustelua johtaa ohjelman juontaja, ja kaksi studiovierasta edustavat päinvastaisia kantoja ja perustelevat keskustelussa omaa kantaansa. Tämä tutkimus ei ole kuitenkaan otteeltaan keskusteluanalyttinen, vaan täydentävä puhuttu keskusteluaineisto on mukana siksi, jotta alustavasti voidaan nähdä, aktivoituuko liitepartikkelin käyttö samalla tavalla blogikommentoinnissa ja kasvokkaisessa televisiokeskustelussa.

Tutkimuksen aineisto siis koostuu yhdeksästä blogikirjoituksen kommenttiketjusta sekä yhdestä televisiokeskustelusta. Esittelen aineiston yksityiskohtaisesti luvussa 3.1.

2 Teoriataustaa

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys ammentaa kolmesta laajasta teoriasuuntauksesta: emergenssikieliopista, pragmatiikasta ja kognitiivisesta kielentutkimuksesta. Varsinkaan pragmatiikka (Östman 2000: 76) ja kognitiivinen kielentutkimus (Onikki 2000: 89) eivät ole erityisen yhtenäisiä suuntauksia, vaan näiden koulukuntien piirissä on iso kirjo erilaisia tutkimuskohteita ja metodeita niiden analysoimiseen. Yhteistä näille kolmelle teoriasuuntaukselle on kuitenkin se, että niiden piirissä on annettu merkittävää painoarvoa kielen autenttisen käytön tutkimukselle tutkijoiden itse keksimien esimerkkien asemesta, minkä lisäksi näitä suuntauksia edustavat tutkijat eivät pääsääntöisesti hyväksy autonomisen lingvistiikan ajatuksia kielen sisäsyntyisyydestä tai oletta kielellistä kompetenssia, joka olisi irrallaan muusta kognitiosta. Emergenssikieliopin ja laajemmin käyttöpohjaisten kielioppiteorioiden voi nähdäkseni ajatella olevan – erittäin vapaasti ymmärrettynä – kieliopille sitä mitä pragmatiikka on semantiikalle: kielen rakenteiden analyysia käyttölähtöisesti, kuten pragmatiikka on merkitysten analyysia käyttökontekstissaan. Näin tutkimuksessa hyödynnettävät teoriasuuntaukset ovat kuin löyhässä sukulaissuhteessa toisiinsa; esimerkiksi Dik on todennut käyttöpohjaisiin kielioppisuuntauksiin kuuluvan funktionaalisen kieliopin olevan osa laajempaa pragmaattista kielikäsitystä (Dik 1978: 6).

Tarkastelen ensin emergenssikieliopin ja pragmatiikan vaikutuksia tälle tutkimukselle (luku 2.1), minkä jälkeen esittelen aiempaa fennististä tutkimusta *-hAn-*liitepartikkelista (luku 2.2). Sen jälkeen pohdin episteemisuuden ja yhteisen maaperän käsitteitä (luvut 2.3 ja 2.4) sekä sitä, millaisiin kielitieteen rajoituksiin saatetaan törmätä, jos esimerkiksi liitepartikkelin merkityksen kuvauksessa tehdään rohkeita johtopäätöksiä siitä, mitä keskustelijoiden pään sisällä tapahtuu (luku 2.5). Lopuksi käsittelen tutkimustietoa samanmielisyyden ja erimielisyyden ilmaisun ympäriltä (luku 2.6) sekä pohdin sitä, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia keskustelunanalyysin menetelmällä on, kun tutkitaan liitepartikkelin merkitystä (luku 2.7).

2.1 Pragmatiikka ja emergenssikielioppi

Olen valinnut käyttöpohjaisia teorioita työkaluiksi *-hAn*-liitepartikkelin analyysiin siksi, koska ne pystyvät nähdäkseni parhaiten tuomaan esille niitä teoreettisia ja metodologisia ongelmia, joita liitepartikkelin aiemmasta analyysistä voi havaita. Tälle tutkimukselle erittäin tärkeää on käyttöpohjaisen kielioppikäsitteiden suhde psykologiaan ja erityisesti keskeinen periaate tässä suhteessa: kun kieltä tutkitaan, ihmisen pään sisälle ei voida nähdä (esim. Halonen 1996: 204–205). Kielitieteen tavoitteena ei käyttöpohjaisten koulukuntien mukaan ole tuottaa tietoa esimerkiksi siitä, millaiset psykologiset strategiat ja periaatteet vaikuttavat kielenainesten tuottamiseen, ymmärtämiseen, muistamiseen ja prosessointiin (esim. Dik 1978: 7). Tämä ei tarkoita, että funktionaaliset kielioppisuuntaukset olisivat psykologiasta irrallisia; kielentutkimuksessa pitäisi ottaa huomioon psykologian keskeisiä löydöksiä eikä kielitieteen periaatteiden pitäisi sotia psykologiaa vastaan, mitä tarvetta eritoten psykolingvistiikka tyydyttää (Tomasello 2003: 12–13).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan *-hAn*-liitepartikkelin merkitystä aidoissa käyttötilanteissa, joten aihe on pragmaattinen. Pragmatiikan ja semantiikan välinen rajanveto ei ole mitenkään itsestään selvä, ja moni tutkija katsookin, että pragmatiikka on “vain” semanttinen metodi tutkimassa vaikkapa puhuttua kieltä (Östman 2000: 76). Usein pragmatiikan tehtäväksi on kuitenkin hahmotettu sen selvittäminen, millaisia merkityksiä kielenainekset saavat käytössä (esim. Sperber – Wilson 1982: 61). Voisi siis ajatella, että siinä missä semantiikka keskittyy esimerkiksi sanojen “yleisempiin” merkityksiin, pragmatiikka korostaa niiden funktiota (Östman 2000: 69). Östman vetää rajan eksplisiittisyyden ja implisiittisyyden välille ja katsoo, että viestinnässä nämä kaksi tasoa ovat yhtäaikaaisesti läsnä: eksplisiittistä on viestinnän propositionaalinen taso, josta esimerkiksi puhuja on ikään kuin vastuussa, kun taas viestinnän implisiittinen taso löytyy tavallaan rivien välistä. Implisiittisten viestien “tarkoittaminen” on siksi helpommin kiistettävissä kuin eksplisiittisten (mas. 76–77). Näin kontekstin merkitys korostuu pragmatiikassa, koska implisiittisyyttä on hankalaa arvioida ilman tietoa siitä, millaisessa tilanteessa jokin kielenaines on tuotettu.

Sekä semantiikka että pragmatiikka pystyvät antamaan ehkä tyydyttävimpiä selityksiä merkityksistä silloin, kun tutkittavilla aineksilla on jokin selkeä,

konkreettisesti tai abstraktisti mielellään melko tarkkarajainen referentti tai funktio. Lingvistit pystyvät suhteellisen kivuttomasti esittelemään vaikkapa sukulaisuutta ilmaisevien sanojen semantiikkaa tai pohtimaan pragmatiikan keinoin diskurssipartikkeleiden funktioita vuorovaikutuksessa. Du Bois kuitenkin varoittaa laajentamasta tällaisten muoto–merkitys-parien sellaisiin kielenaineisiin, joihin analogia ei istu. Vaikka isoa osaa kielestä pystyykin kuvailemaan ikään kuin muodon ja merkityksen yhteenliittymänä, kuvauksen rajat tulevat vastaan, kun analysoitavana on kielen abstrakteja tai kieliopillistuneita yksiköitä, jotka eivät samalla tavalla siististi ja selkeästi viittaa mihinkään referenttiin tai funktioon. (Du Bois 2003: 51). On melko helppo nähdä, että liitepartikkeli *-hAn* saattaa olla analyysin kannalta tällainen ongelmallinen kielenaines, koska mitään referenttiä sillä ei näytä olevan eikä sen mahdollinen funktiokaan avaudu kovin helposti. Miten sen merkitystä voisi sitten lähestyä?

Hyödynnän Langackerin määritelmää kognitiivisesta semantiikasta, joka hylkää ajatuksen tiukasta kahtiajaosta pragmatiikan ja semantiikan välillä. Kognitiivisessa semantiikassa näkökulma merkitykseen on se, että kielelliset ilmaukset ikään kuin tuovat mieleen ja herättävät henkiin merkityksiä, kontrastina generatiivisen semantiikan ajatukselle merkityksistä, jotka jo lähtökohtaisesti sisältyvät kielenaineisiin. Langacker toteaa, että vaikka kielenainesten herättämät miellelyhtymät ja merkitykset ovat tiettyyn pisteeseen asti konventionaalistuneita, kokonaisuudessaan kielenainesten ja merkitysten kohtaaminen on joustava, avoin prosessi, joka ei tähtää mihinkään lopputulokseen – esimerkiksi jonkin sanan “lopulliseen” merkitykseen. (Langacker 1998: 3).

Ajatus tällaisesta semantiikasta, tai pragmatiikasta, tai vaikkapa Larjavaaran (2007) termein pragmasemantiikasta, istuu hyvin yhteen Paul Hopperin emergenssikieliopin kanssa (Hopper 1987, 1998). Käyttöpohjaisten kielioppikäsitteiden kirjoon kuuluva emergenssikielioppi on valittu tämän tutkimuksen tärkeimmäksi teoreettiseksi viitekehyyksi, ja näin tässä tutkimuksessa kieli ja kielioppi nähdään käytön ja toiston kautta opittuina sekä käytössä muovautuvina järjestelminä.

Hopperin emergenssikieliopin voi muiden funktionaalisten teorioiden ohella nähdä vastareaktionä sellaiseen autonomiseen kielioppikäsitteeseen, jonka mukaan

kielioppi olisi ihmisen sisäsyntyinen ominaisuus ja staattinen sääntöjen systeemi, jonka lapsi kasvaessaan vähitellen omaksuu (Hopper 1987: 140; Du Bois 2003: 48). Tällaista staattista kielioppikäsitystä muun muassa Hopper on kutsunut termillä *A priori grammar*, jolla viitataan siihen, että kieliopin ajatellaan olevan olemassa ennen kommunikaatiota ja itse asiassa myös ehtona kommunikaatiolle: jotta ihmiset voisivat ymmärtää toisiaan keskustelussa, heillä täytyisi olla riittävä kieliopin kompetenssi, joka siis ajallisesti ja ajatuksellisesti edeltäisi varsinaisia keskustelutilanteita. Tällaista *A priori* -käsitystä edustavista teorioista merkittävin on Noam Chomskyn generatiivinen kielioppi, jolle käyttöpohjaiset kielentutkimussuuntaukset tai laajasti ymmärretty kognitiivis-funktionaalinen kielentutkimus ovat syntyneet tietynlaiseksi vastareaktioksi (esim. Onikki 2000: 87, Haddington – Sivonen 2010: 9–11).

Emergenssikieliopissa kieliopin ei ajatella olevan kommunikaation ja ymmärtämisen ennakkoehto vaan pikemminkin niiden sivutuote. Kielen rakennetta ei pidetä aivoissa sijaitsevaan staattiseen tietoon palautuvana muuttumattomana järjestelmänä vaan säännöllisyytenä, joka muovautuu jatkuvasti ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Kielioppia on näin se, mitä diskurssista säännöllisesti toistuvana ilmiönä havaitaan (Hopper 1987: 141, 1998: 156). Kielioppi ei ole diskurssissa säännöllisesti toistuvien ilmiöiden lähde vaan niiden lopputulos (Hopper 1987: 145, 1998: 167). Toisin kuin chomskyläisissä opeissa kieltä ja kielioppia ei pidetä sisäsyntyisiä, aivojen rakenteesta kumpuavia ilmiöinä, koska kielen ja kieliopin muutoskin on jatkuvaa (Ford – Fox – Thompson 2003: 119). Tomasello huomauttaa, että käsitys syntaksista sisäsyntyisenä kompetenssina ei ole ikinä nauttinut psykologien keskuudessa suurta suosiota (Tomasello 1998: 5).

Ensinäkemältä emergenssikielioppi saattaa vaikuttaa kuvailevan kieltä makrotason järjestelmänä ja pyrkivän antamaan holistisia vastauksia kysymykseen siitä, millainen systeemi kieli on. Näin toki onkin: emergenssikielioppi muiden käyttöpohjaisten kielioppikäsitysten joukossa tekee kieliopista perustavaa laatua olevia väittämiä, minkä takia käyttöpohjaisuus on laajemmin muuttanut paljon lingvististä kielioppinäkemystä viime vuosikymmeninä ja horjuttanut generatiivisen kieliopin valta-asemaa. Voi kysyä, sopiiko näin laaja ja yleinen kuvaus teoreettiseksi viitekehykseksi tutkimukseen, jonka aiheena on niinkin ”pieni” kielellinen yksikkö kuin liitepartikkeli *-hAn*. Emergenssikieliopilla on kuitenkin suoria seurauksia siihen,

miten pienimpiinkin kielellisiin yksiköihin suhtaudutaan: Hopperin mukaan muoto riippuu siitä, millaisissa konteksteissa ja millaisessa käytössä ihminen on aiemmin kohdannut kyseisen yksikön (Hopper 1998: 157). Kielitieteen tehtävä on emergenssi-kieliopin näkökulmasta havaita ja tutkia toistuvia diskurssin “rakennuspaloja”. Vaikka emergenssi-kielioppi näkee kielen alati käytössä muovautuvana järjestelmänä, ei Hopperin mukaan tarkoituksena ole kiistää sitä, etteivätkö monet kielelliset ilmiöt olisi ainakin jollain aikavälillä suhteellisen stabiileja ja yhdenmukaisia; emergenssi-kielioppi on kuitenkin kiinnostunut tällaisten perinteisesti kielioppiin kuuluviksi miellettyjen kategorioiden lisäksi myös kaikesta muusta käytöstä (Hopper 1987: 148).

Emergenssi-kieliopin ja kognitiivisen semantiikan valitseminen liitepartikkelin *-hAn* merkityksen tutkimisen viitekehikseksi tarkoittaa nähdäkseni sitä, että oleellista on tarkastella diskurssissa tapahtuvaa toistoa: millaisissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa ja spesifimmissä konteksteissa liitepartikkelia käytetään? Mitä yhteistä näillä konteksteilla on ja miten liitepartikkeli on niissä läsnä? Näihin kysymyksiin paneudutaan erityisesti luvussa 4.

2.2 *-hAn* fennistiikassa

Viime vuosikymmenien fennistisessä keskustelussa liitepartikkelista *-hAn* voi hahmottaa karkeasti kaksi päälinjaa: paradigmaattisen linjan sekä siitä eroavat näkemykset. Paradigmaattista linjaa edustaa tulkintani mukaan kaikkein selkeimmin Ison suomen kieliopin määritelmä liitepartikkelin merkityksestä. Tässä alaluvussa teen katsauksen liitepartikkelin analyysin historiaan sekä näihin kahteen linjaan.

2.2.1 Liitepartikkelin *-hAn* fennistinen paradigma

Liitepartikkeli *-hAn* on kieliopillistunut partikkeliksi yksikön kolmannen persoonan *hän*-pronominista (mm. Penttilä 1963: 119; L. Hakulinen 1979: 236; Vilppula 1989: 397).

Laitisen (2002: 327–329) mukaan tämä prosessi saattaa olla suhteellisen tuore, vain muutamia satoja vuosia vanha. Laitinen esittää, että puhujan spekulointia ilmaisevat kysymyslauseet ovat toimineet maaperänä logoforisen *hän*-pronominin

kieliopillistumiselle partikkeliksi: *Minkälaisia konstiloita hän lienöö tehny, jotta se sae miehen tappamaan itheensä* (mas. 337). Laitinen perustelee hypoteesiaan sillä, että saamelaiskielissä *-hAn*-partikkelia vastaava *sun*-partikkeli on mahdollinen vain spekuloiduissa kysymyksissä, vaikka suomessa *-hAn*-liitepartikkeli voi esiintyä muissakin lausetyypeissä (mas. 327–329; VISK § 830–832).

E. N. Setälän ajoista lähtien *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä on esitetty erilaisia, keskenään melko erilaisiakin näkemyksiä. Setälä itse asettaa lauseopissaan *-hAn*-liitepartikkelin vastakkain *-pA*-partikkelin kanssa, joita molempia hän kutsuu liitännäispartikkeleiksi. Liitepartikkeli *-pA* on Setälän mukaan merkitykseltään inttävä, “jota vastoin *-han*, *-hän* ilmaisee vetoamista, anteeksipyyntöä tai puolustelua”. Hän myös mainitsee, että liitepartikkeli voi esiintyä kysymyksissä, kuten *Mitähän tuolla tehdään?* (Setälä 1926: 126)

Penttilän kieliopissa puolestaan *-hAn*-liitepartikkelille annetaan kolme mahdollista merkitystä: kuulijaan vetoaminen (*Olethan itekin samaa mieltä*), ilmaisun lieventäminen (*Mitähän tuolla tehdään?*) tai aiemman selittäminen (*Hän tuntee minut, onhan hän opettajani*) (Penttilä 1963: 120). Penttilän mukaan liitepartikkeleiden tai “loppuliitteiden” pronominitausta näkyy jossain määrin niiden käytössäkin (mts. 119); tätä ajatusta on vuosikymmeniä myöhemmin jatkanut ja syventänyt Niemi omissa myönnyttelymuottia tutkimissa pro gradu -työssään ja väitöskirjassaan (Niemi 2007, 2015). Niemen (2007: 25) mukaan *Voihan sitä noinkin ajatella* -muotoisessa myönnyttelymuotissa *-hAn*-liitepartikkelin yksi keskeisimmistä funktioista näyttää olevan arvelun ilmentäminen: tällaisen merkityksen voisi helposti ajatella olevan jossain määrin läheistä semanttista sukua niille spekuloiduille kysymyslauseille, joissa Laitisen mukaan *hän*-pronomini on alkanut kieliopillistua liitepartikkeliksi.

Nykysuomen sanakirja tekee melko monipuolisen katsauksen *-hAn*-liitteen merkityksiin. Sanakirja kulkee Setälän ja Penttilän jalanjäljissä ja määrittelee yhdeksi liitteen merkitykseksi kuulijaan vetoamisen; sen osoittamisen, että kyseessä oleva asia on ilmeinen tai tunnettu. Toisaalta *-hAn* voi olla selittävä: *Ei oltu masentuneita, vaikkei rosvoja saatukaan, olihan toinen ajopäivä edessä*. Liitepartikkelin avulla voidaan ilmaista myös jotain vasta havaittua tai mieleen tullutta: *Sehän on Antti!* Nykysuomen

sanakirjan mukaan liitepartikkeli voi olla myös lieventämässä ilmaisua, kuten lauseessa *Olisihan se hyvä*. (NS s.v. *-han*)

Laajan ja fennistiikassa paljon vaikuttaneen esityksen *-hAn*-liitepartikkelin perusmerkityksestä on tehnyt Auli Hakulinen 1970-luvulla. Hakulisen artikkeli on kirjoitettu aikana, jolloin generatiivinen kielioppi oli Suomessa voimissaan – paljolti Hakulisen itsensä ansiosta – ja myös Hakulisen *-hAn*-tutkimus edustaa generatiivista kielioppia, erityisesti generatiivista semantiikkaa, jolle ominaista on kiinnostus merkityksen kuvaukseen (Laitinen ym. 2001: 9). Artikkelia ei voi kuitenkaan pitää puhtaan generativistisena esimerkiksi siksi, että tutkimusaineistona ei ole käytetty pelkästään tutkijan itse keksimiä lause-esimerkkejä, vaan mukana on myös “autenttisia” tekstiesimerkkejä (Hakulinen 2001 [1976]: 47). Nämä esimerkit on tosin esitetty vailla kontekstia, joten lukijan on oikeastaan mahdotonta tietää, millaisessa käyttöympäristössä nämä tapaukset ovat esiintyneet. Niitä ei ole myöskään merkitty tai lukijalle näkyvästi eroteltu muusta aineistosta.

Hakulisen artikkelin lähtökohta on tyytymättömyys aiempiin liitepartikkelin merkityksen kuvauksiin. Esimerkiksi Nykysuomen sanakirjan kuvauksessa ei Hakulisen mielestä tule selkeästi esille se, mikä on *-hAn*-liitepartikkelin perusmerkitys ja mitkä implikaatiot ovat partikkelin ja lauseen muiden elementtien yhteispeliä. Nykysuomen sanakirja tarjoaa liitepartikkelille neljä eri merkitystä, mikä Hakulisen mielestä on ongelmallista, koska lukija ei voi tietää, onko eri merkitysten taustalla jokin yhteinen tekijä – “vai onko tosiaan olemassa neljä erilleen kasvanutta *-han*-partikkelia”, hän kysyy. Artikkelilla on siis jonkinlaisia synteettisiä pyrkimyksiä löytää partikkelille yksi perusmerkitys. (Hakulinen 2001 [1976]: 46)

Hakulisen mukaan *-hAn* merkitsee väitelauseen kuuluvan väitelauseiden “toiseen ulottuvuuteen”, jossa on erilaisia rönsyjä kuten selityksiä, parenteettisia huomautuksia ja yhteenvetoja, kun taas “ensimmäisessä ulottuvuudessa” ovat esimerkiksi tarinaa tai kuvausta eteenpäin vievät lauseet (mas. 60).

Liitepartikkeli ei tuo Hakulisen mielestä lauseen “päämerkitykseen” mitään lisää, sillä lauseiden *Minä rakastan sinua* ja *Minähän rakastan sinua* propositionaaliset sisällöt ovat samat. Sen sijaan jälkimmäisessä lauseessa on mukana konventionaalinen implikaatio siitä, että puhuja Hakulisen mukaan vetoaa yleisemmin tunnettuun tietoon. (mas. 85).

Hakulinen esittää analyysinsä jälkeen, että *-hAn* merkitsee lauseen tuttua tietoa sisältäväksi (mas. 86). Hakulinen selittää useita erilaisia ilmaisutyyppejä tähän selitykseen sopiviksi: esimerkiksi *Missähän minun silmälasini ovat?* sisältää Hakulisen mukaan tuttua tietoa siinä mielessä, että puhujan pitäisi tietää vastaus kysymykseensä (mas. 86). Käskylauseisiin tämä liitepartikkelin implikaatio sovitetaan siten, että jyrkän käskyn antaminen voisi olla kuulijalle noloa, mutta *-hAn*-partikkelin avulla puhuja implikoi kuulijan oikeastaan tietävän, mitä pitää tehdä, jolloin puhuja vain muistuttaa asiasta: *Nostakaahan kuuloke ja pyörittäkäähän numerolevyä* (mas. 87).

Hakulisen mukaan edes yllättävää havaintoa kuvaava lause, kuten *Täällähän on kylmä* ei sodi tutun tiedon ajatusta vastaan, vaan kyse on siitä, että havaittu lämpötila täsmentyy kylmäksi; tuttu tieto siis vain tarkentuu aiemmasta. Lause *Sehän on Antti* yllättäen paikalle ilmestyneestä henkilöstä taas identifioi havaitun johonkin entuudestaan tuttuun, ja puhuja “ikään kuin muistuttaa itselleen tunnistavansa näkyviin ilmestyneen henkilön”. Hieman kehäpäätelmämäisesti artikkelissa todetaan liitepartikkelin poistavan sen tulkintamahdollisuuden, että lausetta käytettäisiin tiedon välittämiseen. (mas. 87–88)

Lopputuloksena artikkelissaan Hakulinen toteaa, ettei liitepartikkelilla *-hAn* tuo itsenäistä lisää lauseen loogis-semanttiseen perustaan vaan konventionaalisen implikaation lauseen sisältämän ajatuksen tuttuudesta. Tilanteesta riippuvia lisämerkityksiä voi olla yhtä paljon kuin on keskustelutilannetyyppejäkin. Hakulinen myös toteaa, että *-hAn*-lauseen kohdatessaan kuulija alkaa etsiä tämän lauseen ja mahdollisesti edellä esitetyn välistä implikoitua yhteyttä. (mas. 88)

Hakulisen ja Karlssonin lauseopissa (1988) asia sanotaan selkeästi: käyttämällä *-hAn*-liitepartikkelia puhuja tavalla tai toisella vetoaa puhekuppanien yhteiseen tietovarastoon. Alaviitteessä mainitaan, että jotta kuulija voi tulkita tällaisen yhteiseen tietovarastoon vetoavan lausuman oikein, hänen täytyy voida jostain päätellä tämä tulkinta; siksi Hakulinen ja Karlsson kutsuvat *-hAn*-liitepartikkelin yhteiseen tietoon viittaavaa merkitystä konventionaaliseksi implikaatioksi. (Hakulinen – Karlsson 1988: 328)

Voi sanoa, että Hakulisen näkemys *-hAn*-liitepartikkelin merkityksen kytkeytymisestä tuttuun tietoon on vuosien saatossa muodostunut melko kiinteästi

osaksi fennistiikan paradigmaa, vaikei se olekaan nauttinut fennistien piirissä täyttä yksimielisyyttä. Tutun tiedon ja *-hAn*-liitepartikkelin yhteyden ovat tutkimuksissaan hyväksyneet tai kehittäneet pidemmälle muun muassa Halonen (1996), Lehtinen (2012 a) ja pro gradu -tutkielmassaan Mizuno (2012), minkä lisäksi alan tärkeimpiin hakuteoksiin kuuluva Iso suomen kielioppi käsittelee liitepartikkelia hyvin yhteneväisesti Hakulisen kanssa. Hakulinen on yksi Ison suomen kieliopin kirjoittajista ja sen päätoimittaja. Esimerkiksi Lehtinen on todennut *-hAn*-liitepartikkelista, että kielitieteellisessä tutkimuksessa “tiedetään, että sen avulla on mahdollista esittää, että puheena oleva seikka olisi itsestään selvä ja yleisesti tiedossa” (Lehtinen 2012 b: 3).

Halonen katsoo *-hAn*-liitepartikkelin merkitsevän vuoron sisältämän ajatuksen tutuksi tai tunnetuksi, ja tämän merkinnän avulla voidaan vetää keskustelijat tämän ajatuksen taakse (Halonen 1996: 192). Halosen mukaan (mas. 202) *-hAn* preferoi myönteistä jälkijäsentä, vaikei toki sellaista aina saakaan. Hän kuvaa liitepartikkelia kaksinapaiseksi: toisaalta se liittyy tuottajan omaan väitteeseen, toisaalta se merkitsee väitteen proposition jo kuulijalle tutuksi.

Halonen vaikuttaa siis olevan samaa mieltä Hakulisen kanssa *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä ainakin niiltä osin kuin tämän tutkimuksen kannalta on keskeistä: *-hAn* presupponoi lausuman proposition yleisesti tunnetuksi tai vastaanottajalle tutuksi (mas. 192). Halosen aineistossa on myös väittelysekvenssejä: liitepartikkelia on käytetty vuoroissa, joiden sisällöstä toinen keskustelija tai keskustelijat ovat eri mieltä. Halonen katsoo, että tällaisissa sekvensseissä puhujat luovat *-hAn*-liitepartikkelin avulla tuttuuden tai tunnettuuden implikaatioita ja näin ”pakottavat” osapuolet ainakin ottamaan kantaa toistensa vuorojen sisältöihin (mas. 188–189). Yhtä esimerkkiä analysoidessaan Halonen mielenkiintoisesti pukee sanoiksi sen, mitä hän arvioi puhujan signaloivan, kun tämä käyttää *-hAn*-liitepartikkelia: ”tämä on meidän yhteistä tietoaamme, tähän yhteisymmärryksen olemme tietoinemme ja pohdintoinemme päätyneet”. Halosen mukaan liitepartikkelilla otetaan toisaalta huomioon muita keskustelijoita, koska vuoron sisältämä ajatus implikoidaan tutuksi tai tunnetuksi, mutta myös varmistetaan puhujan omaa asemaa, koska liitepartikkelin avulla puhuja voi vetää toiset keskustelijat jonkin asian taakse (mas. 192).

Ison suomen kieliopin verkkoversio kuvailee *-hAn*-liitepartikkelia samantapaisesti kuin Hakulinen ja Halonen. VISK luokittelee *-hAn*-liitteen sävyartikkeliksi, eli se sävyttää koko lausumaa, ei vain sitä sanaa, johon se liittyy. Liitepartikkeli liittyy lauseessa ensimmäiseen jäseneseen. VISK:n mukaan *-hAn* on tyypillisesti päälause-elementti, eli kompleksisissa lauseissa se on läsnä hallitsevan lauseen ensimmäisessä jäsenessä. (VISK § 829)

VISK:n mukaan liitepartikkeli tuo lausumiin implikaation siitä, että lausuman asiointila on puhujille yhteistä tai tuttua tietoa. Tämän implikaation aiheuttama tulkinta riippuu lausuman puhefunktioista. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä ovat erityisesti väitelauseet, koska niitä esiintyy väittelyssä taajaan (ks. luku 3.3). Niissä VISK:n mukaan *-hAn*-liitepartikkeli merkitsee väitteen itsestään selväksi ja tunnetuksi tosiasiaksi. Verbialkuinen *-hAn*-väitelause voidaan kieliopin mukaan tulkita perustelevaksi tai myönnytteleväksi. (VISK § 830)

Hakulisen (2001 [1976]: 88) *Sehän on Antti!* -lauseen tapainen esimerkki löytyy myös VISK:sta: *Hän siristää silmiään ja huudahtaa: No Herran tähden, Mikkohan se siinä.* Tässä esimerkissä VISK selittää yhteisen ja tutun tiedon implikaation tuovan lausumaan hämmästyksen tai äkillisen oivalluksen sävyn (VISK §830).

Melko hiljattain *-hAn*-liitepartikkelin sisältämiä lausumia kokouskeskusteluissa on tutkinut väitöskirjassaan Lehtinen. Lehtisen vuonna 2012 julkaistu väitöskirja ei varsinaisesti sijoitu fennistiikan piiriin vaan on viestinnän ja kokoustutkimuksen väitöskirja. Lehtisen tutkimus on kuitenkin tämän työn kannalta hyvin kiinnostava, koska siinä hyödynnetään tässäkin tutkimuksessa keskeisiä, tässä luvussa aiemmin mainittuja fennistiikan lähteitä (Lehtinen 2012 a: 77–87) ja pohditaan liitepartikkelin merkityksiä ja funktioita vuorovaikutustilanteessa, spesifimmin siis kokouskeskusteluissa. Aiemmin mainittu Hakulisen artikkeli (1976) on Lehtisen tutkimuksessa yksi keskeisistä lähteistä *-hAn*-liitepartikkelin merkityksen kuvaamisessa (Lehtinen 2012 a: 6).

Lehtisen tutkimuksen mukaan *-hAn*-liitepartikkelin avulla kokouskeskusteluissa esitetään tietoa tuttuna ja itsestään selvänä. Kokouskeskusteluaineiston pohjalta Lehtinen päätyy lopputulokseen, jonka mukaan liitepartikkelilla on “retorista voimaa”, jota kokouskeskustelijat voivat tietoisesti

hyödyntää. Liitepartikkelin avulla puhuja voi Lehtisen mukaan asettaa itsensä asemaan, jossa hänellä on oikeus esittää puheena oleva asia muille, ja presupponoida lausuman sisältämän asiaintilan yhteisesti jaetuksi ja itsestään selväksi. Lehtinen katsoo, että *-hAn*-liitepartikkelin sisältävillä lausumilla puhujat signaloivat, miten kyseisessä yhteisössä toimitaan ja ajatellaan. (Lehtinen 2012 a: 195–196.)

Hakulinen mainitsee artikkelissaan liitepartikkelille myös kohteliaisuuteen liittyvän implikaation, joskin artikkelissa puhutaan kasvojen säilyttämisefektistä: *-hAn*-liitepartikkelilla puhuja merkitsee partikkelilla väitelauseet, joiden sisällön hän edellyttää kuulijalle tutuksi mutta josta hän ei kuitenkaan voi olla varma. Toisaalta tällä keinolla puhuja voi itseään korostaakseen tai kuulijaa halventaakseen esittää itsestään selvänä jotain sellaista, mikä nimenomaan ei ole itsestään selvää. (Hakulinen 2001 [1976]: 62–63.)

Myös Halonen pohtii liitepartikkelin merkitystä kohteliaisuuden kautta. Hän toteaa, että *-hAn*-liitepartikkelilla on selvä rakenteellinen preferenssihierarkia: vieruspariksi preferoidaan samanmielinen vuoro. Halonen katsoo kuitenkin, että tämä rakenteellinen preferointi ei tarkoita sitä, etteikö liitepartikkelia voitaisi käyttää myös päinvastaiseen toimintaan. Esimerkiksi liitepartikkeliin liitettyä korkeamman statuksen signalointia ei voi pitää kohteliaisuutena, vaan puhuja voi liitepartikkelin avulla katsoa kuulijaa alaspäin. Halonen kuitenkin toteaa, että on mahdotonta päästä puhujan pään sisälle ja sanoa tämän käyttävän jotakin ilmaisua ollakseen kohtelias tai pönkittääkseen omaa asemaansa; elementtien käyttötarkoitusta voidaan tutkia vain niiden käytöstä käsin. (Halonen 1996: 204–205.)

2.2.2 Kritiikki fennistiikan paradigmalle

Mitä tulee tiedon tuttuuteen, tässä aiemmin esitellyt fennistiset tutkimukset puhuvat melko yhtenäistä kieltä: *-hAn*-liitepartikkeliin liitetään tiedon tuttuuden tai jaettavuuden implikaatio. Fennistiikassa on kuitenkin esitetty myös toisenlaisia tulkintoja liitepartikkelin merkityksestä sekä tuttuuden implikaatiosta.

Ehkä selkeimmin oppositioon paradigman kanssa on asettunut Välimaa-Blum, jonka mukaan liitepartikkelin merkitys on oikeastaan päinvastainen Hakulisen selitykseen nähden. Välimaa-Blumin mielestä *-hAn* ei signaloi lainkaan sitä, että tieto olisi tuttua tai yhteistä, ja hänen mukaansa olisi redundanttia, jos puhujat merkitsisivät

tuttua tietoa jollakin morfeemilla; puhujathan jo tietävät, mikä on tuttua, joten Välimaa-Blumin mukaan sen merkitsemiselle ei ole tarvetta. Tämän sijaan hän esittää, että *-hAn*-liitepartikkeli merkitsee sitä, että lauseen propositio on kontekstuaalisesti uusi. (Välimaa-Blum 1987: 473–474, 480.)

Liitepartikkeli *-hAn* voi Välimaa-Blumin mukaan siis olla liitetty sellaisiinkin propositioihin, joita voi pitää vaikkapa yleistietona (ja siten ”tuttuna tietona”), koska silloin *-hAn* merkitsee ne kontekstissaan uudeksi tiedoksi (Välimaa-Blum 1987: 477–476). Välimaa-Blum perustelee näkemystään muun muassa sillä, että liitepartikkeli on läsnä sellaisissakin lausumissa, joiden ei voi ajatella pitävän sisällä tuttua tietoa, kuten esimerkiksi virkkeessä *Nouskaahan ylös: annan teille anteeksi* (mas. 474).

Forsberg on tutkinut modaalista *tuo*-pronominia itäsuomalaisissa murteissa. Modaalinen *tuo* saa Forsbergin aineistossa tavallisesti seuralaisekseen *-hAn*-liitepartikkelin. Yhdessä nämä ainekset muodostavat muotin *X-hAn + tuo*, kuten esimerkissä *iso laevahan tuo oli* (Forsberg 2006: 84–88, esimerkki Eskelinen 1995: 30).

Forsbergin mukaan ajatus puhujille yhteisen tai tutun tiedon välittämisestä ei tunnu sopivan hänen aineistonsa rakenteisiin. Usein hänen aineistossaan rakenteilla ilmaistaan sellainen asiointi, jota vieras haastattelija ei voisi mitenkään itse tietää. Forsbergin mukaan *-hAn*-liitepartikkelilla puhuja lähinnä ilmaisee tiedon tuttuutta hänelle itselleen. Hän ehdottaa tulkintaa, jonka mukaan puhuja *-hAn*-partikkelin avulla reagoi siihen, että puheikumppani on ilmaissut suurta tietämättömyyttä asioissa, jotka ovat puhujalle täysin itsestään selviä. Forsbergin mukaan sävy ei kuitenkaan ole muistuttava tai anna ymmärtää, että puhujan mielestä kuulijan pitäisikään olla perillä hänen kertomistaan asioista. Forsberg ehdottaa omassa aineistossaan liitepartikkelin perusmerkitykseksi tiedon tuttuuden puhujalle itselleen. (Forsberg 2006: 85–87.)

Myönnyttelymuuttia tutkinut Jarkko Niemi laajentaa Forsbergin tulkinnan myös tämän aineiston ulkopuolelle ja katsoo, että Hakulisen ja VISK:n tulkintaa uskottavampi on juuri Forsbergin näkemys siitä, että *-hAn* implikoi tiedon tuttuutta lähinnä puhujalle itselleen. Niemi antaa esimerkin tilanteesta, jossa jaetun tutun tiedon implikaatio vaikuttaa epätodennäköiseltä: A: *Tuo ei ole totta*. B: *Onhan*. (Niemi 2010: 201.)

Larjavaaran mukaan ylipäänsä liitepartikkeleiden kuvaus on suuri haaste kielentutkijoille niiden monimerkityksisyyden takia: hänen mukaansa tutkijat ovat sortuneet siihen, että kuvaukseen poimitaan “impressionistisesti vain joitain käyttötapoja ja tehdään sitten tältä pohjalta semanttisia yleistyksiä” (2007: 435–436). Larjavaara hahmottaakin pelkästään väitelauseissa esiintyville *-hAn*-liitepartikkeleille lukuisia erilaisia merkityksiä, kuten muistuttamisen, myönnytyksen, perustelun, vähättelyn, yhteiseen tietoon viittaamisen ja yllätyksen. Larjavaaran mukaan ei ole havaittavissa, että *-hAn*-liitepartikkelilla olisi olemassa vaikkapa yksi tai kaksi yleismerkitystä, jotka sitten erilaisissa konteksteissa realisoituisivat eri tavoin; hänen mielestään liitepartikkeli on aidosti polyseeminen. (mts. 436–438.)

2.3 Episteemisyyys

Episteemisyyys on modaaliteetti, joka ilmaisee tiedon varmuutta, varmuusastetta tai todennäköisyyttä. Kielitieteessä episteemisyydellä viitataan siihen kielen osaluueeseen, jonka välityksellä esimerkiksi puhuja ilmaisee, kuinka varmana tai todennäköisenä hän pitää jotakin asiaa. Kyse on siis kielen ja kielenkäytön tiedollisesta ulottuvuudesta ja puhujan tai vaikkapa kirjoittajan suhtautumisesta siihen, millaista jokin tieto, asiointi, propositio tai väite on. (esim. Kangasniemi 1992: 147, Larjavaara 2007: 403, Kärkkäinen 2003: 1.)

Eri kielissä on systematisoituneita tapoja ilmaista, millä tavalla puhuja tietää jonkin asian (Jakonen 2014: 32). Du Bois’n mukaan puhujat pystyvät asemoimaan itsensä keskustelussa episteemiselle asteikolle esimerkiksi sellaisilla ilmauksilla kuin *I know*, *I don’t know* tai *I totally agree*. Tällaisia kovin läpinäkyviä ilmauksia huomattavasti yleisimpiä tapoja puhujille asemoida itsensä episteemiselle asteikolle tosin ovat Du Bois’n mukaan englannin kielessä esimerkiksi *yes* ja *no*. (Du Bois 2007: 144.)

Myös Larjavaara (2007: 405–407) näkee episteemisyyden asteikkona, ja ihmiset ilmaisevat representaatioiden varmuuden ja mahdollisuuden astetta kielellisesti leksikaalisesti: modaaliverbien ja verbimuotojen lisäksi episteemisyyden asteittaista ilmaisua ovat esimerkiksi sellaiset sanat kuin *varmasti*, *tietysti*, *todennäköisesti*, *luultavasti*, *ehkä*, *ehkä ei*, *tuskin* ja *varmasti ei*. Näin episteemiset ilmaukset muodostavat jatkumon, jolla liikkumalla puhujat voivat ilmaista

representaationsa varmuutta. On kuitenkin huomattava, ettei tällainen asteikko ole mitenkään yksiselitteinen eivätkä kaikki puhujat välttämättä miellä leksikaalisia yksikköjä asteikolla täsmälleen samaan kohtaan, kuten Kangasniemen (1992: 195–192) tutkimuksesta ilmenee.

Suomen kielen *-hAn*-liitepartikkelin on ilmeisesti aiemmassa fennistisessä tutkimuksessa nähty toimivan tällaisena asemointiliitteenä: liitepartikkelin avulla keskustelijat asemoivat itsensä kohti sellaista episteemistä ääripäätä, jossa tieto koetaan varmaksi – tämän voisi ajatella sisältyvän tiedon tuttuuden implikaatioon (ks. luku 2.2.1).

Heritage käyttää termejä episteeminen pääsy, episteeminen status ja episteeminen asenne. Episteeminen pääsy liittyy äsken mainittuun keskustelijoiden tietämään tietoon: keskustelijoilla voi ajatella olevan yhtäläinen episteeminen pääsy esimerkiksi sellaiseen tapahtumaan, jonka molemmat aistivat reaaliaikaisesti, kuten vaikkapa museon seinällä roikkuvaan maalaukseen. Yhtäläisestä episteemisestä pääsystä ei kuitenkaan aina seuraa yhdenvertaista episteemistä statusta. Jos esimerkiksi taidehistorioitsija ja maallikko katselevat impressionistista maalausta, voi ajatella, että taidehistorioitsija kykenee helpommin sijoittamaan maalauksen osaksi kuvataiteen jatkumoa ja pohtimaan sen suhdetta muihin impressionistisiin teoksiin. Näin taidehistorioitsija on episteemiseltä statukseltaan maallikkoa paremmassa asemassa suhteessa maalaukseen. Episteeminen asenne taas on keskustelijoiden ilmaisua siitä, millainen episteeminen pääsy ja status heillä on johonkin puheenaiheeseen. Episteeminen asenne on keskustelijoiden manipuloitavissa, ja se voi muuttua tilanteesta toiseen. Esimerkiksi taidehistorioitsija saattaisi jossakin tilanteessa esittää tietävänsä maalauksesta vähemmän kuin tietääkään, koska ei halua pröystäillä omilla tiedoillaan tai saada maallikkoa tuntemaan omaa oloaan tietämättömäksi. (Heritage 2012: 4–7.)

Heritage muistuttaa, että kahden henkilön välisessä vuorovaikutustilanteessa tieto voi jakautua millä tavalla hyvänsä: A voi tietää jostakin asiasta kaiken ja B ei mitään; A ja B voivat tietää asiasta yhtä paljon, tai mitä tahansa näiden ääripäiden välillä (mas. 4). Kun keskustelijoita on enemmän, kuten tässä aineistossa, tiedon jakautumisen mahdollisuudet ovat vielä moninkertaisesti moninaisemmat. Keskusteluaineiston perusteella on hyvin hankalaa ellei mahdotonta sanoa

täsmällisesti, minkälaiset episteemiset pääsyt ja etenkin statukset keskustelijoilla on kulloiseenkin puheenaiheeseen. Kuten Larjavaara (2007: 403) toteaa, episteeminen modaalisuus on ihmisen oman ajattelun tuottama lopputulos. Varsinaiseen ajatteluun taas ei ole pääsyä pelkän lingvistisen aineiston avulla. Sen sijaan lingvistisestä aineistosta voi hyvinkin tehdä havaintoja siitä, millaisiksi puhujat muotoilevat ja neuvottelevat esimerkiksi episteemisen asenteensa diskurssissa. Nähdäkseni tällaisten lingvististen havaintojen tekeminen ja – emergenssikieliopin termein – diskurssissa ilmenevän systemaattisuuden analysoiminen ei tarvitse tuekseen pohdintoja siitä, millainen on puhujien kokemana kognitiivinen todellisuus esimerkiksi jonkin tiedon tuttuudesta, vaan analyysi on syytäkin fokusoida siihen, mitä diskurssista voi havaita. Tätä aihetta pohditaan lisää luvussa 2.5.

2.4 Tuttu, jaettu tieto ja yhteinen maaperä

Ihmisten välisen vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta pidetään melko yleisesti tärkeänä, että esimerkiksi keskustelun osapuolet kykenevät arvioimaan, mitä toinen osapuoli tietää jostakin asiasta, ja pystyvät sovittamaan toimintansa tähän metatietoon (mm. Heritage 2013: 370; Clark 1996: 92; Larjavaara 2007: 530). Tähän metatiedon kenttään eli käsityksiin siitä, mitä myös toinen osapuoli tietää, on englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa viitattu sellaisilla termeillä kuin *mutual knowledge*, *common knowledge* ja *common ground*. Suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu ainakin yhteisestä maaperästä ja yhteisestä tiedosta.

Mutual knowledge -termin lingvistisiin pohdintoihin toi käyttöön kielenfilosofi Schiffer vuonna 1972, ja hän määritteli sen tarkoittamaan jotakin asiaa *p*, jonka sekä henkilö *S* että henkilö *A* tietävät – ja toki *p*:n tietäviä henkilöitä voi olla paljon enemmänkin. Schiffer antaa esimerkin tapauksesta, jolloin *mutual knowledge* eli suomeksi yhteinen tieto on selkeästi havaittavissa: jos *S* ja *P* syövät illallista saman pöydän äärellä ja näkevät pöydällä olevan kynttilän, tämän kynttilän olemisen pöydällä voi ajatella olevan yhteinen tieto *p*. (Schiffer 1972: 30–31)

On kokonaan oma tieteellisen debatin aiheensa, ovatko termit *mutual knowledge*, *common knowledge* ja *common ground* synonyymeja toisilleen vai onko niiden välillä eroja (ks. mm. Lee 2001: 21–44), eikä tässä tutkimuksessa paneuduta sen syvällisemmin pohtimaan termien mahdollisia eroja. Tämän tutkimuksen

tarpeisiin on riittävä Clarkin määritelmä (1996: 93) yhteisestä tiedosta summana, jonka vaikkapa keskustelutilanteessa muodostaa osapuolille yhteinen tai molempien osapuolten tuntema tietojen, käsitysten ja uskomusten universumi.

Esimerkiksi aivan ylivoimaiselle enemmistölle suomalaisesta aikuisväestöstä voi ajatella olevan yhteistä tietoa se, että Helsinki on Suomen pääkaupunki. Kuten yleensä, selkeiden ja prototyyppisten, Helsinki-esimerkin kaltaisten tapausten havaitseminen ja osoittaminen on helppoa, mutta nopeasti tulee vastaan epäselvyyden harmaa vyöhyke. Onko esimerkiksi enemmistölle suomalaisia yhteistä tietoa se, mikä on Valko-Venäjän pääkaupunki? Entä Kirgisian tai Naurun? Larjavaara (2007: 46) muistuttaa, että se, mikä Savonlinnassa on kaikkien tietämää, voi jo Mikkelissä olla tuiki tuntematonta.

Vaikka teoreettisena käsitteenä yhteinen, jaettu tieto tuntuu järkeenkäyvältä ja arkikokemuksenkin perusteella on helppo ajatella, että esimerkiksi kahden keskustelijan välillä ikään kuin on “jaetun tiedon universumi”, lingvistisenä tutkimuskäsitteenä yhteinen tieto on ongelmallisempi termi. Jo kielenfilosofi J. L. Austin totesi, miten heikko pääsy ihmisellä lopulta on toisen ihmisen ajatuksiin ja tuntemuksiin. Vaikka Austin ei *Other Minds* -klassikkoartikkelissaan käsittele yhteisen tiedon ongelmia, hän tuo selvästi esiin sen, ettei ihminen voi kunnolla väittää tietävänsä toisen ihmisen kokemuksia, koska ihmisillä on pääsy ainoastaan siihen, mitä toinen ihminen hänelle näyttää. Ihmiset voivat siis arvioida ja tulkita toisten ihmisten tekoja ja puheita mutta eivät voi varmuudella tietää, kumpuavatko ne esimerkiksi aidosti siitä tunnetilasta mitä ne ehkä vaikuttavat ilmentävän. (Austin 1961: 79–81, 83–83)

Oleellinen kysymys kuuluu, missä määrin paremmassa asemassa on lingvististä aineistoa analysoiva tutkija verrattuna keskustelijaan, joka yrittää muodostaa käsitystä jaetun tiedon universumista. Pystyykö esimerkiksi fennisti tietämään, mikä on keskustelijoille yhteistä tietoa? Lee (2001: 24) toteaa, että vain kaikkivoipainen havainnoija voisi tietää, millaisella varmuudella kaksi ihmistä suhtautuu johonkin propositioon; muut voivat vain arvailla. Samaa sanoo Clark, joka toteaa, että vain kaikkitietävä olento voi varmuudella tietää, mikä on yhteistä maaperää kahdelle ihmiselle. Vaikka ihmiset hyödyntävätkin yhteisen maaperän konseptia vuorovaikutuksessaan, lopulta ihmiset operoivat omien käsitystensä pohjalta ja

muodostavat esimerkiksi lausumia vuorovaikutustilanteeseen sopiviksi siten kuin heidän oma käsityksensä yhteisestä maaperästä heitä luotsaa. Tästä tietenkin seuraa, että suinkaan aina ihmisten käsitykset yhteisestä maaperästä eivät ole yhteneväisiä, mikä taas voi aiheuttaa sujuvan vuorovaikutuksen näkökulmasta ongelmallisesti muotoiltuja lausumia. (Clark 1996: 96–97)

Myöskään tutkijoiden näkemykset eivät ole yhteneväisiä siitä, mikä on yhteistä tietoa. Leen (2001: 41) mukaan oikeastaan mikä hyvänsä, mikä edes heikosti vaikuttaa olevan ”jotain mitä pidetään yhteisenä” (mitä hyvänsä se tarkoittaakaan), on kelpuutettu yhteiseksi maaperäksi aiemmassa tutkimuksessa. Edwards taas kritisoi sellaista tutkimusperinnettä, jossa joidenkin kielellisten yksiköiden tai tekojen ajatellaan tosiaan ilmentävän puhujan vilpittömästi parhaita arvauksia siitä, mikä sillä hetkellä on puhujien yhteistä tietoa ja mitä toinen tai toiset ajattelevat (Edwards 2004: 42). Kuten luvussa 2.2.1 kävi ilmi, fennistiikassa on usein pidetty *-hAn*-liitepartikkelia tällaisena kielen yksikkönä.

On ehkä hieman yllättävää, että vaikka yhteisen tiedon käsite – tai jokin sen sisarustermeistä – on *-hAn*-liitepartikkelin merkitystä analysoitaessa ollut käytössä taajaan, oikeastaan yhdessäkin luvussa 2.2.1 mainituista tutkimuksista ei ole määritelty, mitä esimerkiksi tutulla tai yhteisellä tiedolla kulloinkin varsinaisesti tarkoitetaan, tai pohdittu käsitteen problematiikkaa. Myöskään VISK ei anna määritelmää sille, mitä spesifisti tarkoitetaan, kun puhutaan tutusta tai yhteisestä tiedosta tai sen implikaatiosta. Tuntuisi kuitenkin melko vaikealta ajatukselta, että tuttu tieto voisi tarkoittaa aiemmin referoiduissa fennistiikan tutkimuksissa kovin paljon muuta kuin sitä, että tietoon on jotenkin pääsy sekä kielellisen aineksen tuottajalla että vastaanottajalla. Jos tuttuudella tarkoitettaisiin vuorovaikutustilanteita analysoitaessa sitä, että tieto onkin tuttua ainoastaan vaikka vuoron tuottajalle, sanavalintaa voisi pitää epäonnistuneena.

Itse asiassa liitepartikkelia *-hAn* käsittelevät tutkimukset lähestyvät yhteistä tietoa tietyllä tavalla päinvastaisessa järjestyksessä kuin yhteistä tietoa pohtiva tutkimuskirjallisuus yleensä. Esimerkiksi Lee, Heritage, Clark ja Larjavaara lähtevät liikkeelle yhteisen tiedon määritelmistään ja esimerkkien ja aineistojen kautta näyttävät, miten yhteistä tietoa käytetään diskurssissa. Fennistiikan *-hAn*-tutkimuksissa on pääsääntöisesti jätetty esittelemättä yhteisen tiedon määritelmä mutta

lopputulemana nähty liitepartikkelin käytössä merkkejä yhteisen tiedon koodaamisesta.

Nähdäkseni metodologinen ongelma on siinä, ettei tähänastinen tutkimuskirjallisuus vakuuttavasti tai oikeastaan yhtään millään lailla perustele, miten analyysissa päästään siihen lopputulokseen, että *-hAn*-liitepartikkelia käyttämällä puhuja merkitsee vaikkapa proposition yhteiseksi tiedoksi. Mistä tiedetään, että puhuja on lausumaa tuottaessaan arvioinut, että jokin propositio on myös kuulijalle tuttua tietoa, ja päätynyt sen jälkeen merkitsemään tätä arviointia liitepartikkelilla *-hAn*? Miten tällainen monivaiheinen mentaalinen prosessi tulee tutkijan nähtäväksi esimerkiksi keskustelun litteraatista?

Kysymystä ei pääse pakoon sillä, että toteaa liitepartikkelin käytön olevan mahdollisesti tiedostamattomaa (vrt. Lehtinen 2012 a: 6, 195, Halonen 1996: 205), koska joka tapauksessa mahdollisen tutun tai jaetun tiedon implikaation hyväksyminen vaatii sen, että katsoo ihmisen tekevän – tietoisesti, tiedostamattaan tai millä hyvänsä tietoisuuden asteella – arvioinnin keskustelun osapuolten yhteisestä maaperästä sekä päätyvän kielellisesti merkitsemään tämän arvioinnin lopputulosta *-hAn*-liitepartikkelilla. Itse asiassa liitepartikkelin tiedostamattomalla käytöllä spekulointi johtaa vain uusiin ongelmiin siinä, miten ylipäänsä analyysissa voitaisiin esimerkiksi osoittaa jokin osa käytöstä “tietoiseksi” ja toinen osa “tiedostamattomaksi”. Joka tapauksessa analyysit, jotka väittävät liitepartikkelin merkitsevän tai implikoivan tuttua tai jaettua tietoa, vaatisivat tuekseen selityksen siitä, miten tällaiseen johtopäätökseen on tultu.

Tutkimuksissa ei ole tuotu esiin metodia, jolla kyettäisiin havaitsemaan tällaisen monivaiheisen mentaalisen prosessin olemassaolo tai liittyminen juuri *-hAn*-liitepartikkeliin. Pelkkä liitepartikkelin läsnäolo jossakin aineistossa ei mielestäni ole riittävä todiste oletuksille siitä, mitä tapahtuu esimerkiksi ihmisen aivoissa, tietoisuudesta tai tiedostamattomassa osassa mieltä. Väistämättä herääkin kysymys siitä, missä määrin tällaisen sinänsä mahdollisen mentaalisen prosessin havainnointi kuuluu niihin ilmiöihin, joita kielitieteen nykykeinoin voidaan havaita ja tutkia.

Jaetun tiedon käsitteeseen liittyy eräs kuuluisa filosofinen dilemma: jaetun tiedon paradoksi. Se viittaa loputtomaan päättelyketjuun, joka puhujien teoriassa pitäisi käydä läpi, kun he arvioivat, mikä tieto on jaettua ja tuttua muille osapuolille:

minä tiedän, että hän tietää, että minä tiedän, että hän tietää, että minä tiedän, ja niin edelleen *ad infinitum* (esim. Clark 1992: 10–11). Paradoksi voi vaikuttaa filosofiselta siksi, että sen näennäisestä loogisuudesta huolimatta kaikki kieltä käyttäneet tietävät oman kokemuksensa kautta, ettei ihminen käytännössä joudu käymään läpi loputonta episteemisten arvioiden päättelyketjua eikä tällainen teoreettinen dilemma aiheuta käytännön kommunikaatiolle ongelmia. Kielitieteilijät, filosofit ja kognitiotieteilijät ovat siitä huolimatta tai juuri siksi kiinnostuneita siitä, miten jaetun tiedon paradoksi käytännössä selvitetään arkipäiväisessä keskustelussa (ks. esim. Lee 2001). Ratkaisuksi on ehdotettu esimerkiksi, että keskustelijat suhtautuvat jaettuun tietoon yhtenä kokonaisuutena eikä tarvetta loputtomalle regressiolle siksi ole (Clark 1992: 34).

Ratkaisuista ei ole selvää yksimielisyyttä, eikä tämä tutkimus varsinaisesti tutki *-hAn*-liitepartikkelia jaetun tiedon paradoksin näkökulmasta. Tämän paradoksin mainitseminen on kuitenkin tärkeää, koska kuten tutkimuksen johtopäätöksissä nähdään luvussa 5.3, *-hAn*-liitepartikkeli voi ainakin hypoteettisesti toimia signaalina siitä, miten keskustelijat näyttävät suhtautumistaan tietoon.

2.5 Kognitivismin ongelmia kielentutkimuksessa

Kielitiede tieteenalana sijaitsee Tomasellon mukaan jossakin humanististen ja käyttäytymistieteiden välimaastossa. Taannoisina vuosikymmeninä – millä Tomasello viitanee erityisesti generatiivisen kieliopin kultakauteen – lingvistit eivät juuri katsoneet asiakseen kuvata asioita psykologiset tosiasiat huomioon ottaen tai käyttää aineistoja ja metodeja, jotka ovat esimerkiksi kognitiotieteissä aivan keskeisiä. Käyttöpohjaisten kielioppisuuntausten, kuten vaikkapa tässä hyödynnetyn emergenssi-kieliopin sekä laajemmin funktionaalisten suuntausten, nousun sekä ylipäänsä kognitiotieteiden korostumisen ansiosta tilanne on muuttunut, ja generatiivista kielioppia seuranneet käyttöpohjaiset kielitieteen suuntaukset ovat omaksuneet metodologisia periaatteita käyttäytymistieteiltä ja ottaneet yhdeksi lähtökohdaksi yhteensopivuuden sen kanssa, mitä psykologia on pystynyt selvittämään ihmismielestä. (Tomasello 2003: 12–13)

Erityisesti kognitiivinen kielentutkimus on kiinnostunut kielen ja kognition yhteistyötä, vaikka kuten Onikki huomauttaa (2000: 88), kognitiivinen kielentutkimus

ei varsinaisesti pyri selvittämään kielen ja kognition suhteen luonnetta vaan pyrkii tarttumaan merkityksiin sen kannalta, kuinka maailma ilmenee ihmisen tietoisuudessa. Kielen kategorioita pitää analysoida suhteessa kognitioon, jossa aistihavaintojen ja toiminnan lisäksi ovat representoituna myös kulttuuri ja sosiaalisen kanssakäymisen dynamiikka. Se merkitys, jota kognitiivinen kielentutkimus voi tutkia, heijastelee tätä laajasti ymmärrettyä kognitiota (mas. 91).

Kognitiivinen kielioppi on tietoinen siitä, että lingvistiikka ei yksin voi selittää kielen ja kognition suhdetta (Onikki 2000: 91). Itkonen (1994: 181) on varoittanut kielentutkijoita sortumasta kognitiivis-kielitieteellisiin kehäpäätelmiin, jollaisessa ensin oletetaan kielen rakenteen *A* palautuvan kognitiiviseen prosessiin tai toimintaan *B*. Tämän jälkeen *B*:n olemassaoloa pidetään perusteltuna, minkä jälkeen sillä voidaan alkaa selittää *A*:n motivoituminen.

Itkosen varoitus on olennainen tälle tutkimukselle kahdestakin syystä: ensinnäkin tässä tutkimuksessa on syytä välttää mainitun kaltaisia kehäpäätelmiä, ja toiseksi on syytä pohtia, onko aiemmissa *-hAn*-analyseissa muodostettu päätelmiä juuri Itkosen mainitsemalla tavalla, kun liitepartikkelin on katsottu merkitsevän tieto tutuksi tai puhujille yhteiseksi. Sinänsä *-hAn*-liitepartikkelin merkityksen pohtimisen voi katsoa relevantiksi kielitieteelliseksi tutkimusongelmaksi myös kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta, koska episteemiset arviot ovat kognitiivisia representaatioita. Fennistiikan analyysit, joissa *-hAn*-liitepartikkelin nähdään ilmentävän monivaiheista kognitiivista prosessia, ovat tähän mennessä kuitenkin tarjonneet lingvistisin keinoin sellaisia vastauksia, jollaisten pitäisi käsittääkseni voida syntyä ehkä vasta psykolingvistisen, kognitiotieteellisen tai neurologisen tutkimuksen lopputuloksina.

Olettamus siitä, ettei ihmisen pään sisälle voi nähdä, ei kirjaimellisesti ottaen pidä nykyään paikkansa. Psykologian tutkimuksissa (sekä esimerkiksi lääketieteessä) aivosähkökäyrän sekä funktionaalisen magneettikuvauksen keinoin on mahdollista nähdä, minkälaisia fysiologisia toimintoja aivoissa tapahtuu jollakin tietyllä hetkellä. Vaikka etenkin magneettikuvaus voi lisätä ymmärrystä sellaisista myös kielitiedettä kiinnostavista aiheista kuin vaikkapa afasia, aivokuvaus ainakin nykyisellään antaa lopulta kuitenkin vain tietoa korrelaatioista aivotoiminnan ja jonkin muun toiminnan tai tapahtuman välillä. Chafe (1998: 95) muistuttaakin, että aivokuvauksen avulla ei

nähdä kokemuksia itsessään eikä suoraa pääsyä toisen ihmisen kokemuksiin välttämättä pystytäkään saavuttamaan. Myös Cumming, Ono ja Laury (2011: 19) kirjoittavat diskurssifunktionaalista kielioppia esittelevässä artikkelissaan, että pääsyä puhujan ja vastaanottajan mentaalsiin representaatioihin ei ole saatavilla. Tämän hyväksymisestä seuraa mielestäni tiettyjä rajoituksia sille, millaisia tulkintoja tai oletuksia kielitieteilijöiden on syytä tehdä ihmisten kognitiosta.

Heritage on tutkinut englannin kielen *oh*-partikkelia ja sitä, miten keskustelijat partikkelin avulla ilmaisevat hänen mukaansa jonkinlaisen tiedollisen muutoksen tapahtuvan diskurssissa. Hän on kuitenkin analyysissään varautunut: vaikka on mahdollista, että *oh* on jotenkin sidoksissa kognitiiviseen tapahtumaan, jossa ihminen tosiaan kokee “tiedollisen muutoksen”, Heritage muistuttaa, että yhtä lailla on mahdollista, että ihmiset ovat tuottamatta *oh*-partikkelia tai yhtään mitään muutakaan kielellistä elementtiä tiedollisen muutoksen hetkellä – tai tuottavat *oh*-partikkelin sellaisella hetkellä, kun he eivät tällaista muutosta ole parhaillaan kokemassa (Heritage 2005: 201). Esimerkiksi *oh*-partikkelin niputtaminen yhteen tietyn neuropsykologisen tapahtuman kanssa kielellisen aineiston perusteella olisi siis ongelmallista ainakin kahdesta syystä: ensinnäkään ei voida saada täyttä varmuutta, onko *oh* toisinaan, joskus tai yleensä linkittynyt tietyn psykologisen tapahtuman kanssa, ja vaikka tästä varmuus saataisiinkin esimerkiksi aivokuvien avulla, puhujat kykenevät manipuloimaan näitä yhteyksiä ja käyttämään halutessaan sanoja ja ilmaisuja irrallaan sellaisesta aivotoiminnasta, johon ilmaisut yleensä yhdistettäisiin.

Lisäksi ongelmana on, että aivokuvantamisen tarjoama tieto esimerkiksi jonkin aivoalueen aktivoitumisesta tietyllä hetkellä ei ole tae siitä, että tutkittavan henkilön tietoisuudessa aktivoituu esimerkiksi jokin representaatio. Langackerin mielestä lingvistien tehtävä ei olekaan antaa vastauksia siihen, mitä esimerkiksi puhujien synapseissa tapahtuu, kun he puhuvat (vaikka kielen tuottaminen lopulta fysiologisesti palautuukin hermoston toimintaan), vaan nämä ovat neurotieteellisiä kysymyksiä. Vaikka tulevaisuuden tavoitteena voikin olla yhdistää tällainen neurotieteellinen tieto ymmärrykseen kielen käytöstä, esimerkiksi semantiikan tämänhetkisenä tavoitteena on Langackerin mielestä tunnistaa ja analysoida kielestä konseptualisoinnin komponentteja. Näin lingvistiset kuvaukset ovatkin siinä mielessä epätäydellisiä, että ne eivät pysty kertomaan siitä, millainen monimutkainen

neurologinen todellisuus käytön taustalla toimii. Langackerin mukaan lingvistiset kuvaukset ovat tästä huolimatta tärkeitä, koska ilman systemaattista tietoa kielen tasolla näkyvästä konseptualisoinnista myös neurologisen todellisuuden ymmärtäminen olisi vaikeaa. (Langacker 1997: 239–240)

Tälle tutkimukselle erityisen hyödyllinen on Edwardsin ja Potterin kehittämä diskursiivisen psykologian teoria. Jos emergenssi-kieliopin ja käyttöpohjaiset kieliopit laajemmin voi nähdä vastareaktiona generativismille, diskursiivinen psykologia on eräänlainen vastareaktio kognitivismille, jolla viitataan esimerkiksi ihmisen toiminnasta tai puheesta vedettyihin pitkälle meneviin johtopäätöksiin ihmisen kognitiosta (Edwards – Potter 2003: 171).

Lingvistille erityisen kiinnostavaa on diskursiivisen psykologian kritiikki siitä, että pahimmillaan kognitivismiin lipsuva tutkija olettaa kielenkäytön palautuvan aina kognition. Esimerkiksi puhuminen ja keskusteleminen siis olisivat kognitivistin mielestä aina jonkinlaista kognition pulpahtelua pintaan ja aineistoa, jonka pohjalta voidaan tehdä päätelmiä ihmisen aivoissa tapahtuneista prosesseista. Diskursiivisessa psykologiassa taas lähdetään liikkeelle siitä, millaista diskurssi on: esimerkiksi keskustelua ei yritetä palauttaa kognitiivisiin prosesseihin, vaan analyysi keskittyy siihen, miten esimerkiksi mieltä, muistoja, tunteita, aikoja ja niin edelleen konstruoidaan diskurssissa. Potter kritisoi kognitivistisessä lähestymistavassa sitä, että esimerkiksi keskusteluaineistojen pohjalta tehdään päätelmiä siitä, mitä puhujan kognition tapahtuu tai millainen mielentila hänellä on. Hän muistuttaa, että esimerkiksi keskusteluanalyysin keinoin ei ole mahdollista saada selvyyttä siitä, millainen mielentila jollakulla on tietyssä kohtaa keskustelua. Potter ei siis kiistä, etteikö ihmisillä voisi hyvinkin olla kulloisellakin hetkellä tietynlaisia mielentiloja, mutta ”pelkkä” lingvistinen analyysi ei niitä hänen mukaansa paljasta. Kysymykset mielentilojen todellisista muutoksista kuuluvat lopulta neuropsykologian piiriin. (Potter 1998: 40–41; 2006: 131–135; Potter – te Molder 2005: 53)

Käyttöpohjaisten kielioppien koulukuntia diskursiivinen psykologia lähenee siinäkin, että se hylkää keksityt tai hypoteettiset esimerkit ja käyttää autenttisia, arki- tai institutionaalista keskustelutilanteista kerättyjä aineistoja. Näistä aineistoista voidaan kyllä nähdä, miten esimerkiksi keskustelijat tuovat esiin ja manipuloivat psykologisia tiloja, vaikka varsinaisesti ihmisen kognition ei voidakaan nähdä

(Edwards – Potter 2003: 171, Edwards 2004: 51). Siksi diskursiivinen psykologia ei pyri näkemään esimerkiksi kielellisessä aineistossa pilkahduksia ihmisten mielentiloista vaan tutkimaan sitä, miten esimerkiksi keskustelijat rakentavat jonkin vuorovaikutustilanteen ja etenevät siinä (Edwards 2004: 51, Potter – te Molder 2005: 36). On siis hedelmällisempää analysoida sitä, mitä jokin lausuma tai kielenaines tekee diskurssissa, kuin pohtia sitä, minkälainen mentaalinen prosessi taustalla on. Potter ja Edwards esimerkiksi toteavat, että englannin kielen lause *I don't know* voisi helposti saada kognitivistisen tulkinnan, jonka mukaan vaikkapa puhuja sillä ilmaisi kognitionsa todellista tietämättömyyttä jostakin aiheesta, vaikka käytännössä tutkijan on usein vaikeaa tietää, signaloiko lausuma todellista tietämättömyyttä. Sen sijaan *I don't know* -lauseen voi usein nähdä tekevän diskurssissa monia muita asioita, kuten esimerkiksi lieventävän tulkintaa puhujan asenteista. Kognitivisimin sijasta Edwards ja Potter suosittelivat lauseiden diskursiivisen kontekstin rakentumisen analysointia – luonnollisesti vailla kognitivistisia veikkauksia – koska silloin voidaan saada paljon paremmin näkyväksi se, millaiseen vuorovaikutukselliseen funktioon esimerkiksi *I don't know* voi liittyä. (Edwards – Potter 2005: 246)

2.6. Samanmielisyyden ja erimielisyyden osoittaminen

Kielellisten kannanottojen analyysissa fokukseen jää helposti ainoastaan kannanoton tuottaja. Haddington toteaa, että hedelmällisempää kuitenkin on nähdä kannanottojen tuottaminen intersubjektiivisena toimintana, koska esimerkiksi puhutussa vuorovaikutuksessa on aina vähintään kaksi osanottajaa. Vaikka molemmilla (tai kaikilla) osanottajilla on oma itsenäinen antinsa keskusteluun, keskustelijat myös sovittavat yhteen toistensa kannanottoja ja muotoilevat lausumiaan niin, että ne ottavat huomioon keskustelukumppaneiden omat arviot ja kannanotot. (Haddington 2004: 106–107.)

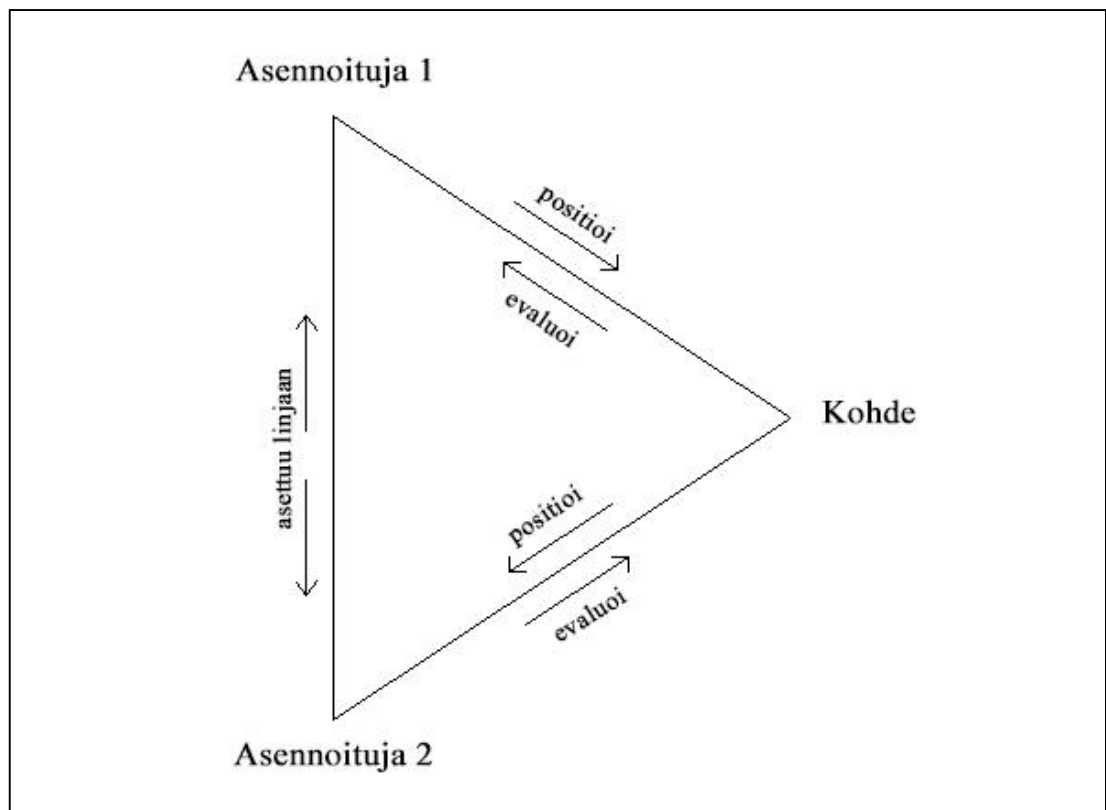
On hankalaa keksiä tilannetta, jossa joku ottaisi kantaa ilman että kannanotolle olisi kuviteltu jonkinlainen vastaanottaja. Lauryn (2012: 519) mukaan kannanottaminen onkin aina pohjimmiltaan yhteispeliä ja intersubjektiivista toimintaa – mistä ei tietenkään seuraa, että kannanotot olisivat aina sisällöllisesti samansuuntaisia.

Du Bois'n mukaan kannanottojen analyysissä on otettava huomioon aina kolme asiaa: kuka ottaa kantaa, mihin otetaan kantaa ja mihin aiempaan mahdolliseen kantaan puhuja vastaa. Du Bois havainnollistaakin kannanottamisen perusmallia asennekolmion (engl. *stance triangle*) avulla (ks. kuva 1). Asennekolmion kärjet muodostavat puhuja, keskustelukumppani sekä puheenaihe tai kohde. Asennetta kielellisesti ilmaistessaan puhuja paitsi evaluoi kohdetta myös positioi itsensä suhteessa kohteeseen sekä asettuu linjaan keskustelukumppanin kanssa. Linjaan asettuminen ei suinkaan aina tarkoita sitä, että puhuja ilmaisisi olevansa samaa mieltä keskustelukumppanin kanssa, vaan tällä asenteen osoittamisen elementillä tarkoitetaan ylipäänsä sitä keskustelijoiden välistä jännitettä, jonka puhuja kohteeseen kantaa ottamalla synnyttää. (Du Bois 2007: 146, 163.)

Asenteen ilmaiseminen on siis intersubjektivistä toimintaa (Du Bois 2007: 146, Kärkkäinen 2006: 700).

Kuva 1: Du Bois'n asennekolmio¹.

¹ Suomennokset Virtanen 2010: 308.

Du Bois'n asennekolmiota ei ole *-hAn*-liitepartikkelin analyysissä vielä hyödynnetty, mutta aiempi, luvussa 2.2.1 esitelty paradigmaattinen analyysi *-hAn*-liitepartikkelista näyttäisi viittaavan siihen, että liitepartikkelin on nähty liittyvän nimenomaan siihen asennekolmion sivuun, jossa puhuja asettuu linjaan keskustelukumppaninsa kanssa. Aiemman analyysin mukaan partikkelilla puhuja merkitsee tiedon tutuksi tai yhteiseksi eli pyrkii rakentamaan jonkinlaisen episteemisen sillan puhujien välille. Esimerkiksi Hakulinen on todennut kuulijan *-hAn*-lauseen kohdatessaan alkavan etsiä tämän lauseen ja mahdollisesti edellä esitetyn välistä implikoitua yhteyttä (Hakulinen 2001 [1976: 88]). Halonen ja Lehtinen taas ovat katsoneet *-hAn*-liitepartikkelin presupponoivan lausuman proposition yleisesti tunnetuksi tai vastaanottajalle tutuksi, minkä lisäksi Lehtinen katsoo liitepartikkelin keinoksi signaloida kuulijalle, miten jossakin yhteisössä toimitaan ja ajatellaan (Halonen 1996: 192, Lehtinen 2012: 195–196). Myöhemmin tässä tutkimuksessa (alaluvussa 4.4) pohditaan, voisiko asennekolmion avulla olla hedelmällisempää hahmottaa liitepartikkelia *-hAn* siten, että liitepartikkeli operoi pikemminkin asennekolmion sillä sivulla, joka yhdistää puhujan ja kohteen.

2.7 Keskustelunanalyysin mahdollisuuksia ja rajoitteita

Teorialuvun päätteeksi on syytä nostaa pohdittavaksi vielä yksi kielentutkimuksen suuntaus: keskustelunanalyysi. Keskustelunanalyysi ei ole osa tämän tutkimuksen teoreettista viitekehystä, eikä tutkimuksen aineistoa käydä läpi keskustelunanalyysin keinoin. Nämä keinot ovat kuitenkin olleet jonkin verran käytössä *-hAn*-liitepartikkelin analyysissä, minkä takia pohdin lyhyesti sitä, onko keskustelunanalyysin metodeilla mahdollista saada liitepartikkelin merkitys näkyviin ja voiko ajatella, että fennistisen paradigman tulkinta tutusta tiedosta olisi saanut vahvistuksen keskustelunanalyysistä.

Keskustelunanalyysin perustavia ajatuksia on se, että vuorot ja ilmaukset saavat viime kädessä merkityksensä siitä, miten niitä keskustelussa käsitellään ja millaisen merkityksen keskustelijat niille osoittavat antavansa omassa toiminnassaan (Raevara 1997: 83). Vuorot ja niiden sisältämät ilmaukset eivät ole toisistaan irrallisia, vaan kukin vuoro ennakoi jollakin tavalla seuraavaa ja toisaalta sopii jotenkin yhteen edellisen vuoron synnyttämien odotusten kanssa (mas. 75). Näin

keskustelunanalyysin suhtautuminen merkitykseen lähestyy pragmatiikkaa siinä, että vuorovaikutuksellinen konteksti on olennainen tekijä siinä, millaiseksi jonkin ilmauksen merkitys lopulta muovautuu. Toisaalta diskursiivinen psykologia on myös läheistä sukua keskustelunanalyysille siinä, että molemmat suuntaukset korostavat lausuman kontekstin tärkeyttä analyysissa.

Kognitivismin vaarat ovat läsnä myös keskustelunanalyysissa, sillä merkityksen pohtiminen kokonaisvaltaisemmin keskustelijoiden toiminnan kautta ei tietenkään tarkoita sitä, että tutkijalla olisi lupa lähteä arvuuttelemaan puhujien motiiveja tai intentioita, jos ne eivät ole vuorovaikutuksessa nähtävissä. Tainio kirjoittaakin, että keskustelunanalyttiset tulkinnat eivät saa perustua yksittäisten keskustelijoiden aivotusten tulkintaan, vaan tulkintojen tulee pohjautua vuorovaikutuksen rakenteiden analyysiin (1997: 95).

Niemi on tutkinut myönnyttelymuotiksi nimeämäänsä konstruktiota keskustelunanalyysin näkökulmasta². Tässä konstruktiossa on mukana liitepartikkeli *-hAn*. Niemi toteaa, että jaetun tiedon implikaatio liittyy usein myönnyttelyyn: kun keskustelija myönnyttelee, hän ilmaisee jonkinasteista samanmielisyyttä edellisen vuoron mielipiteeseen. Aina näin ei kuitenkaan ole, vaan Niemen mukaan myönnyttelymuotilla on myös kontrastin implikoivaa käyttöä, jossa tutun tiedon implikaatio vaikuttaa epätodennäköiseltä. (Niemi 2010: 201, 212, ks. myös tämän tutkimuksen luku 2.2.2)

Niemen tutkimuksen aihe ei ole spesifisti liitepartikkeli *-hAn* vaan laajemmin konstruktiota, jossa liitepartikkeli on mukana yhtenä resurssina. Tämän konstruktion myönnyttelevää funktiota vuorovaikutuksessa Niemi analysoi keskustelunanalyysin näkökulmasta eikä siis pyrikään esittämään liitepartikkelin merkityksestä kattavaa selitystä. Nähdäkseni myönnyttely vuorovaikutuksellisenä funktiona on sellainen ilmiö, johon keskustelunanalyysi pystyy pureutumaan: kielellisestä aineistosta pystyy näkemään, miten keskustelijat esimerkiksi ottavat kantaa, ilmaisevat jonkinasteista samanmielisyyttä – siis myönnyttelevät – ja kontrastoivat omia näkemyksiään aiempiin mielipiteisiin.

---

² Niemi hyödyntää analyysissaan myös konstruktiokielioppia, kognitiivista kielioppia sekä vuorovaikutuslingvistiikkaa, ks. Niemi 2010: 196.

Yltäkö keskustelunanalyysin selitysvoima kuitenkin *-hAn*-liitepartikkelin kaltaisiin kielen elementteihin? Keskustelunanalyysin peruseriaatteiden mukaan johtopäätökset pitäisi siis vetää siitä, millaisen merkityksen keskustelijat osoittavat toiminnallaan antavansa toisten keskustelijoiden toiminnalle.

Auli Hakulisen (2001 [1976]) paradigmaattisen aseman saavuttanut teesi liitepartikkelin *-hAn* merkityksestä ei ole keskustelunanalyysin tulos. Ehkä selkein pyrkimys yhdistää keskustelunanalyysi ja liitepartikkelin merkityksen pohtiminen on Halosen (1996) tutkimus, vaikka Halosenkaan tutkimuksessa ei ole fokuksessa pelkästään liitepartikkeli *-hAn* vaan laajemmin yhteisymmärryksen ja erimielisyyden rakentuminen perhekeskustelussa.

Halonen soveltaa tutkimuksessa Hakulisen määritelmää liitepartikkelin *-hAn* merkityksestä (Halonen 1996: 183). Sovelluksen ongelma on mielestäni siinä, että tutkimuksessa liitepartikkelin merkitykseksi on – ainakin asioiden esitysjärjestyksestä päätellen – ilmeisesti jo hyväksytty tutun tiedon implikaatio, ja vasta sen jälkeen lähdetään aineistosta katsomaan, mitä tällä oletetulla implikaatiolla tehdään. Ennen varsinaista keskusteluaineiston analyysia Halonen määrittelee liitepartikkelia *-hAn* koskevaksi tutkimuskysymykseen sen, miten tuttuuden implikaatio näkyy keskustelussa ja mitä sillä tehdään ja saadaan aikaan (mp.). Ymmärrettävästi tällaisen tutkimuskysymyksen perusteella aineistosta pystyykin melko helposti näkemään tämän oletetun implikaation erilaisia manifestaatioita³.

Halosen tutkimuksessa on esimerkkejä, joihin selitys liitepartikkelista implikoimassa tuttua tietoa istuu sinänsä hyvin. Aineistolla keskustelevat kaksi pariskuntaa esimerkiksi juttelevat Natsienmetsästäjä-sarjasta, ja Ellen sanoo: *Mut eiks se oo Siimon Viissentalistaha se on*. Seuraavassa vuorossaan Taina vahvistaa sarjan kertovan Simon Wiesenthalista. Halosen mukaan tässä esimerkissä *-hAn*-partikkelin sisältämä lausuma toimii muistutuksena siitä, että se, että ohjelma kertoo Wiesenthalista, on Tainalle tuttu asia. (Halonen 1996: 184–185).

Toisaalta Halosen esimerkeissä on myös tapaus, jossa lausuman välitön konteksti ei suoranaisesti tue ajatusta siitä, että *-hAn* implikoisi lausuman olevan tuttua tietoa. Esimerkissä pariskunta Ellen ja Reino keskustelevat Syyllisyyden varjo -

³ Ks. luku 2.5, jossa pohditaan Itkosen (1994: 181) varoitusta kehäpäätelmistä: jos kielen rakenteen A oletetaan palautuvan kognitiiviseen prosessiin B, B:n olemassaoloa aletaan pitää oikeutettuna ja sillä katsotaan voitavan selittää, miksi A on läsnä esimerkiksi jossakin lausumassa.

ohjelmasta, tosin niin, ettei Reino oivalla, mistä puhutaan. Ellen arvioi sarjaa sanomalla *Ihan hyvähän se on se*, mihin Reino vastaa: *Mikä*. Halonen tulkitsee tätä esimerkkiä niin, että Ellenin vuoro osoittaa, että asian pitäisi olla Reinolle tuttu. Ilman *-hAn*-partikkelia vuoro olisi Halosen mielestä yhtä paljon kaikille osoitettu arvio ohjelmasta: *ihan hyvähän se on se*. (Halonen 1996: 178)

Jälkimmäisessä esimerkissä jää epäselväksi, mikä spesifisti Ellenin ja Reinon vuorovaikutuksessa antaa eväät tulkita keskustelunanalyttisesti asiaa niin, että Ellen osoittaisi vuorollaan, että asian pitäisi olla Reinolle tuttu. Ensimmäisessä esimerkissä ajatus tutun tiedon implikaatiossa näyttää toimivan paremmin, mutta tässäkin tapauksessa jää perustelematta, miten voi vakuuttua siitä, että tällaisessa vuorovaikutuksessa Ellen muistuttaa Tainalle tiedon olevan tuttua.

Olen referoinut nämä esimerkit tähän mukaan siksi, että ne mielestäni kuvittavat *-hAn*-liitepartikkelin merkitykseen liittyvää ongelmallisuutta laajemminkin. Vaikka esimerkiksi VISK:n paradigmaattinen selitys liitteen merkityksestä olisi näennäisesti yhteensopiva joidenkin tapausten kanssa, selitys pysyy ongelmallisena, jos (ja kun) aineistosta ei pysty näkemään, tapahtuuko selityksen oletama kognitiivinen prosessi puhujien päässä. Samanlainen ongelma on nähdäkseni myös Lehtisen (2012) tutkimuksessa, jossa kyllä keskustelunanalyysin keinoin tutkitaan kokouskeskusteluja mutta jossa yhtenä analyysin lähtökohtana on se, että liitepartikkeli implikoi tiedon olevan tuttua tai yhteistä.

Tämän kritiikin tarkoituksena ei ole väittää, etteikö liitepartikkelia *-hAn* voisi analysoida hedelmällisesti keskustelunanalyysin näkökulmasta tai että Halosen ja Lehtisen johtopäätökset olisivat ehdottomasti väärinä. Ainakin periaatteessa keskustelunanalyysin metodeilla pitäisi voida tutkia liitepartikkelin merkitystä sen pohjalta, miten keskustelijat muotoilevat vuorojaan suhteessa liitepartikkelin sisältäviin vuoroihin. Sellaista kattavaa keskustelunanalyttistä tutkimusta *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä ei ole tehty, jossa merkitystä tutkittaisiin vailla ennakkooletuksia tutun tiedon implikaatiosta. Nähdäkseni fennistiikan paradigmaattinen selitys liitepartikkelin merkityksestä olisi sellaisenaan varsin hankala testattava myös keskustelunanalyysille, koska tämä selitys palautuu niin vahvasti siihen, mitä keskustelijan kognitiossa oletetaan tapahtuvan. Näihin tapahtumiin ei keskustelunanalyysin avullakaan ole pääsyä.

Liitepartikkeli *-hAn* voi nähdäkseni olla hankala aihe keskusteluanalyysille myös siksi, että muiden keskustelijoiden vuoroista voi olla vaikeaa nähdä esimerkiksi sitä, miten ne suhtautuvat spesifisti siihen, että edellisessä vuorossa on käytetty liitepartikkelia. Liitepartikkeli sulautuu osaksi keskustelijan vuoroa, ja siksi ei ehkä ole helposti nähtävissä, mikä seuraavassa vuorossa on reaktiota juuri liitepartikkeliin.

2.8 Yhteenvetoa

Luvussa 2 on käyty läpi muun muassa fennististä tutkimusta liitepartikkelista *-hAn* sekä pohdittu yleisemmin sitä, minkälaisia ehtoja tällaisen kielenaineksen tutkimiselle pitäisi asettaa. Nähdäkseni kokonaiskuva on karkeasti seuraava: Liitepartikkelia *-hAn* on fennistiikassa pidetty merkinä siitä, että puhuja merkitsee jonkin proposition yhteiseksi, tutuksi tiedoksi tai ainakin liittää lausumaan tällaisen implikaation (luku 2.2.1). Vaikka tällainen näkemys ei ole kaikkien fennistien jakama (luku 2.2.2), käsitys on osa fennististä paradigmaa. Fennistisessä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole määritelty, mitä tutulla tai yhteisellä tiedolla oikeastaan tarkoitetaan *-hAn*-liitteen yhteydessä (luku 2.4).

Vielä suurempi ongelma on se, että fennistisen paradigman kuvaus tulee näin oletaneeksi monivaiheisen kognitiivisen prosessin, jossa esimerkiksi puhuja ensin muodostaa arvion puhujien yhteisestä tiedollisesta universumista, sen jälkeen toteaa jonkin proposition tai tiedon kuuluvan tähän tiedolliseen universumiin ja lopuksi merkitsee tätä toteamustaan liitepartikkelilla *-hAn* – tai vähintään hyödyntää tällaista implikaatiota lausumassaan. Tutkimuksissa ei kuitenkaan ole osoitettu, miten liitepartikkelin läsnäolo tietyissä lausumissa osoittaisi, että liitepartikkelin tuottamisen taustalla on tällainen kognitiivinen tapahtuma. Voi myös kysyä, onko tällaisen prosessin osoittaminen alkuunkaan kielitieteen tehtävä vai onko kyse kognitivismista (luku 2.5).

Tarkoituksena ei ole väittää, että paradigmaattinen selitys olisi ehdottomasti väärä. Tähän mennessä ei kuitenkaan ole osoitettu, miten tähän johtopäätökseen voisi luotettavasti päästä, kun selitys nojautuu niin paljon oletettuihin tapahtumiin puhujien kognitiossa.

3 Mitä on tuttu tieto, kun väitellään?

Tässä luvussa esitellään yksityiskohtaisesti tutkimuksen aineisto sekä liitepartikkelin *-hAn* rooli siinä (luvut 3.1–3.5). Luvun esiteltävien aineistoesimerkkien avulla pyrin näyttämään, millaisia käytännön ongelmia syntyy, kun *-hAn*-liitepartikkeli niputetaan yhteen tutun tai yhteisen tiedon käsitteen kanssa (luku 3.6).

3.1 Osa-aineistot

Tutkimuksen aineisto on peräisin pääosin blogeista. Aineisto koostuu blogikirjoituksista sekä kommentteista, joita blogin lukijat sekä mahdollisesti alkuperäisen kirjoituksen kirjoittaja itse ovat kirjoittaneet blogiin. Koska blogeissa kommentit järjestyvät ketjuksi varsinaisen kirjoituksen alle, niissä on mahdollista käydä keskustelua ja edelleen kommentoida jotakin aiempaa kommenttia; näin kaikissa aineiston kommenttiketjuissa tapahtuukin. Kaikille aineiston kommenttiketjuille on yhteistä se, että niissä keskustellaan jostakin aiheesta, josta kommentoijat ovat keskenään eri mieltä. Tilanne muistuttaa siis väittelyä.

Aineistossa on yhdeksän blogikirjoitusta kommenttiketjuineen. Yhteensä näissä yhdeksässä kommenttiketjussa on 606 kommenttia. Blogikirjoitukset ovat peräisin neljästä eri blogista: Katleena Kortesuon Ei oo totta -blogista, Jami Järvisen Kaasuputki-blogista, Laura Tuohilammen ja Antti Värön Peruskoulupesula-blogista sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Kotus-blogista.

Aineistoa täydentämässä on lisäksi yksi televisiokeskustelu. Tätä aineistoa yhdistää muihin osa-aineistoihin se, että keskustelun osanottajat ovat aiheesta keskenään selvästi eri mieltä. Blogiaineistoa on päätetty täydentää puhutun kielen aineistolla, koska pyrkimyksenäni on saada alustava käsitys siitä, onko *-hAn*-liitepartikkeli samaan tapaan vuorovaikutuksessa läsnä myös silloin, kun väittely tehdään puhutulla kielellä. En analysoi kuitenkaan aineistoa keskusteluanalyysin menetelmällä.

Kokonaisuudessaan aineistossa on 118 *-hAn*-liitepartikkelia. Kaikki osa-aineistoissa esiintyvät *-hAn*-liitepartikkelin sisältävät vuorot on otettu mukaan analyysiin.

Kukin osa-aineisto esitellään seuraavaksi lyhyesti. Lyhyt katsaus jokaiseen osa-aineistoon on paikallaan, jotta tutkimuksen myöhemmät aineistoesimerkit ja niiden kontekstit tulevat ymmärrettäviksi.

Taulukko 1: Aineisto 1

Aineisto 1	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kortesuo1_Joulu1	Ei oo totta -blogi	20.12.2012	58 kpl	11 kpl

Viestintäkouluttaja Katleena Kortesuso julkaisi Ei oo totta -blogissaan joulukuussa 2012 kirjoituksen, jossa hän käsitteli Komiat-lehden julkaisemaa kirjettä. Lehti oli aiemmin julkaissut pääkirjoituspalstallaan käsinkirjoitetun, joulupukille osoitetun kirjeen, joka näytti päiväkotilapsen kirjoittamalta. Kirjeessä kuusivuotias Neea toivoi joulupukilta, että jouluna hänen vanhempansa eivät riitelisi tai nauttisi alkoholia. Tunteisiin vetoava kirje sai kansallista näkyvyyttä, kun muun muassa Ilta-Sanomien teki kirjeestä jutun. Ilta-Sanomien haastattelussa Komiat-lehden väliaikainen päätoimittaja sanoi, että kirje on aito lapsen kirje joulupukille (IS 20.12.2012).

Kortesuso epäili kuitenkin blogikirjoituksessaan, että kirje ei ole oikeasti lapsen tekemä, vaan kyseessä on aikuisen kirjoittama, lapsen tekeleeksi naamioitu tunteisiin vetoava teksti. Hän perusteli epäilystään esimerkiksi sillä, että kuusivuotiaan kirjoittamaksi kirje on oudon oikeakielinen, ja muutamat virheet vaikuttivat hänestä harkituilta.

Kortesuson kirjoitus sai mediahuomiota osakseen, ja muun muassa molemmat iltapäivälehdet uutisoivat aiheesta (IS 21.12.2012, IL 21.12.2012). Myös Kortesuson blogissa alkoi kiivas keskustelu, jossa kommentoijat jakautuivat enemmän tai vähemmän kahteen leiriin: Toiset katsoivat Kortesuson takertuvan lillukanvarsiin, sillä oli kirje aito tai ei, se oli tehokas tapa tuoda esiin aikuisten alkoholinkäytöstä seuraavia ongelmia lapsille. Lisäksi monet tämän näkökannan edustajat myös pitivät aivan mahdollisena, että kirje oli aito. Toiset taas kiittivät Kortesusota tarkkanäköisyydestä ja siitä, että hän oli nostanut median toiminnan eettisiä kysymyksiä esiin. Heidän mielestään epäaito kirje ilman mainintaa kirjeen todellisesta tekotavasta on lukijalle valehtelemista eikä aihepiirin tärkeydestä huolimatta tarkoitus voi pyhittää keinoja, tai muuten lehdistön toiminta on eettisesti arveluttavalla pohjalla.

Vuorovaikutuksen näkökulmasta kommenttiketjun keskustelu muistuttaa väittelyä: eri keskustelijat, mukaan lukien Kortesusuo itse, puolustavat kommentteissaan omaa näkökantansa ja pyrkivät osoittamaan vastapuolen argumentit ontoiksi.

Taulukko 2: Aineisto 2

Aineisto 2	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kortesusuo2_Joulu2	Ei oo totta -blogi	21.12.2012	270 kpl	42 kpl

Tämä aineisto on selvää jatkoa edelliseen. Kortesusuo kirjoitti Neean kirjeestä blogiinsa toisen kerran ensimmäistä blogikirjoitusta seuraavana päivänä. Hän oli soittanut *Komiat*-lehden väliaikaiselle päätoimittajalle ja kysynyt tältä lisäkysymyksiä kirjeestä. Päätoimittaja kertoi yhä uskovansa kirjeen aitouteen ja täydensi myöhemmin tietävänsä hyvin, kuka Neea on. Toisaalta blogikirjoituksen mukaan päätoimittaja sanoi Kortesuolle, että “Mitä hiton väliä sillä on, kuka sen on kirjoittanut”.

Kortesusuo nosti tässä jatkokirjoituksessaan esille sen, että jos Neean kirje kaikesta huolimatta olisi aito, *Komiat*-lehti olisi julkaisupäätöksellään asettanut Neean vaaraan, koska hänen vanhempansa voisivat mahdollisesti tunnistaa lapsensa kirjeen helposti. Kortesusuo kuitenkin uskoi edelleen kirjeen olevan väärennös, mikä toisaalta tarkoittaisi sitä, että lehti on antanut lukijoille harhaanjohtavaa tietoa.

Kommenteissa keskustelu jatkuu samantapaisena kuin aineistossa 1: osa keskustelijoista on samaa mieltä Kortesuon kanssa, osa taas katsoo *Komiat*-lehden tehneen tärkeää työtä sen puolesta, että alkoholinkäytön vaikutuksista lapsiin puhuttaisiin enemmän.

Taulukko 3: Aineisto 3

Aineisto 3	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kortesusuo3_Kontit	Ei oo totta -blogi	16.7.2014	42 kpl	5 kpl

Kortesusuo kertoo blogissaan konttikodeista, jotka ovat pieniä, liikuteltavia asuntoja. Kortesuon mielestä edulliset konttikodit voisivat sopia esimerkiksi

keikkatyöläisille ja opiskelijoille ensiasunnoiksi. Suomen lainsäädäntö ei tosin sallinut niin pienien asuntojen rakentamista ihmisten pysyviksi kodeiksi.

Kommenteissa erityisesti yksi keskustelijoista suhtautuu kielteisesti ajatukseen konttikodeista ja pitää niitä epäinhimillisenä asumismuotona. Moni muu keskustelija taas näkee konttikodeissa selkeitä etuja.

Taulukko 4: Aineisto 4

Aineisto 4	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Järvinen1_Sota	Kaasuputki-blogi	6.12.2013	87 kpl	9 kpl

Itsenäisyyspäivän juhlavastaanoton humussa Ylen toimittaja haastatteli nuorta skeittaria, jonka presidentti oli kutsunut vastaanottoon vieraaksi. Toimittaja kysyi, mitä tämä ajattelee veteraaneista ja sodasta. Skeittaaja Silver Gyninen sanoi, ettei oikeastaan osannut vastata kysymykseen, koska sodista on kulunut niin pitkä aika eikä hän ole kokenut kyseistä aikakautta. Toimittaja kysyi jatkokysymyksen itsenäisyyden merkityksestä. Jälleen Gyninen sanoi, että kysymykseen on vaikeaa vastata, koska riippuu, kenen kannalta asiaa katsotaan. Hänelle itselleen se merkitsee vapautta ja sitä, ettei tarvitse pelätä.

Jami Järvinen kirjoitti haastattelusta Kaasuputki-blogissaan. Järvisen mukaan Gynisen vastaukset ovat ymmärrettäviä, sillä tämä on syntynyt 90-luvun puolivälissä eikä hänelle sota enää tunnu erityisen läheiseltä asialta. Järvinen myös yleisemmin kritisoi puhetapaa, jossa talvisota ja veteraanit ovat valttikortti, joka kumoaa kaikki vastaväitteet.

Kommenteissa keskustelijat jälleen jakaantuivat kahteen leiriin: osa jakoi Järvisen näkemyksen, joidenkin mielestä taas Gyninen osoitti sivistymättömyyttä ja ylimielisyyttä, kun tämä ei vastauksissaan ymmärtänyt kiittää veteraaneja panoksestaan Suomen itsenäisyyden puolesta.

Taulukko 5: Aineisto 5

Aineisto 5	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Järvinen2_Rajamäki	Kaasuputki-blogi	14.3.2015	20 kpl	5 kpl

Samaisessa blogissa Järvisen aiheena oli silloisen hallituspuolue SDP:n kansanedustaja Kari Rajamäen huomiota herättänyt toimi eduskunnassa. Eduskuntakauden loppumetreillä Rajamäki esitti lakia paperittomien terveydenhoidosta pöydälle pantavaksi, mistä seurasi, ettei eduskunta ehtinyt käsitellä lakia ennen eduskuntavaaleja. Näin esitys kaatui. Lakiesitys oli Rajamäen puoluetoverin Susanna Huovisen, silloisen peruspalveluministerin, valmisteleva ja hallituksen hyväksymä, minkä takia Rajamäen ratkaisu herätti runsaasti huomiota myös SDP:n sisällä.

Järvinen kritisoi Rajamäkeä blogikirjoituksessaan voimakkaasti ja moitti paperittomien terveydenhuollon torppaamisen olevan SDP:n ydinarvojen vastaista. Kommentteissa sekä jaettiin Järvisen näkemys tapahtumista että haastettiin se näkemyksellä, jonka mukaan Rajamäen toiminta oli oikein.

Taulukko 6: Aineisto 6

Aineisto 6	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Peruskoulu1_Huuto	Peruskoulupesula-blogi	19.12.2013	66 kpl	9 kpl

Peruskoulupesula-blogissa Laura Tuohilampi pohti sitä, miten auktoriteetti perinteisessä muodossa on kadonnut tai katoamassa kouluista, mikä on oikeastaan myönteinen asia. Autoritäärisen opettajan käskyttämisen asemesta oppilaita pitäisi motivoida työntekoon ja oppimiseen niin, että oppilaat houkutellaan kiinnostumaan.

Kommenttiketjussa erityisesti yksi keskustelija katsoi tällaisen näkemyksen olevan kasvatusoptimismia ja opettajan auktoriteettiaseman olevan edellytys oppimiselle.

Taulukko 7: Aineisto 7

Aineisto 7	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kotus1_Avioliitto	Kotuksen blogi	4.12.2014	22 kpl	7 kpl

Kotuksen blogissa kääntäjä Kersti Juva pohti sanoja *homoliitto*, *avioliitto*, *seksiliitto* ja *pariliitto*. Hän totesi, että kun esimerkiksi *avioliitto*-sana halutaan varata pelkästään miehen ja naisen liittoa merkitsemään, ei oikeastaan ole kyse sanan etymologiasta tai merkityksestä vaan siitä, että yritetään rajata jokin asia pois vaikkapa omalta tontilta. Kommenteissa ei pelkästään keskitytty sukupuolineutraaliin avioliittoon ja siihen, miten sitä pitäisi kutsua, vaan keskustelijat alkoivat väitellä myös etymologiasta: esimerkiksi kahden keskustelijan välille syntyi väittely *avio*-sanan etymologiasta.

Taulukko 8: Aineisto 8

Aineisto 8	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kotus2_Muoti	Kotuksen blogi	28.10.2014	24 kpl	10 kpl

Nimimerkki pekka välieurooppa kirjoitti Kotuksen blogissa kielen ärsyttävistä muoti-ilmauksista, jollaisiksi hän laski esimerkiksi sanat *lähtökohtaisesti*, *pääsääntöisesti* ja *tarkoitushakuisesti*. Kommentteja tuli lähinnä kahdesta aihepiiristä. Ensinnäkin keskustelijat listasivat omia inhokkejaan ja puhuivat niistä, toiseksi väiteltiin yleisemmin siitä, onko inhokkilistojen tekeminen vanhakantaista muutosvastarintaa vai pikemminkin tärkeää kielen elinvoimaisuuden näkökulmasta.

Taulukko 9: Aineisto 9

Aineisto 9	Konteksti	Päivämäärä	Kommentteja	-hAn-liitteitä
Kotus3_Sanakirja	Kotuksen blogi	4.3.2015	17 kpl	6 kpl

Kielenhuoltaja Minna Pyhalahti kirjoitti Kotuksen blogissa, miten kielenhuoltajat käyttävät Kielitoimiston sanakirjaa ja muita lähteitä työssään. Hän

myös kertoi, että tämä on joskus aiheuttanut kielteisiä reaktioita, kun vaikkapa Kotuksen puhelinpalveluun soittavan mielestä kielenhuoltajan pitäisi tuntea asiansa ilman lähteitä. Tämä nousi kommentteissa keskustelunaiheeksi. Toisaalta kommentteissa keskusteltiin myös yleisesti sanakirjoista ja niiden rajoituksista.

Taulukko 10

Aineisto 10	Konteksti	Päivämäärä	Kesto	-hAn-liitteitä
Aamutv1_voisota	Ylen Aamu-tv:n lähetys	11.3.2015	10 min 57 s	14 kpl

Aineisto 10 on selvästi erilainen aineisto kuin edelliset, sillä se on televisiokeskustelu Ylen Aamu-tv:n lähetyksestä. Noin kymmenminuuttisessa studiokeskustelussa on aiheena päiväkotien ja koulujen ruoka. Aiemmin tiedotusvälineissä on ollut esillä espoolaisvanhempien joukko, jotka ovat halunneet tuoda päiväkotiin lapsilleen voita, koska leivän päälle on päiväkodissa tarjottu vain margariinia. Aamu-tv:n keskustelussa on läsnä yksi espoolaisäiti, joka kritisoi päiväkotiruuan laatua ja ravitsemussisältöä, sekä ravitsemustieteen dosentti, joka kertoo keskustelussa, mitä tutkimustieto sanoo ravitsemuksesta. Keskustelua johtaa Aamu-tv:n juontaja.

Tilanne on rakennettu väittelylle otolliseksi, sillä studiovieraat edustavat vastakkaisia näkökantoja. Äiti esimerkiksi sanoo päiväkotien ruuan vaikuttavan suoraan lasten käytökseen ja sanoo, että päiväkotien tarjoaman ruuan takia lapset saavat fyysisiä ja henkisiä oireita. Ravitsemustieteilijä taas toteaa, ettei tällaisista vaikutuksista ole näyttöä ja muistuttaa päiväkotiruuan tasoittavan esimerkiksi lapsen taustasta johtuvia eroja ravitsemuksessa.

3.2 Aineiston luokittelua

Kustakin osa-aineistosta on taulukoitu ne vuorot, jotka sisältävät -hAn-liitepartikkelin. Kustakin vuorosta on lisäksi analysoitu taulukoinnissa varten seuraavat ominaisuudet:

- Lausetyyppi. Mitä lausetyyppiä edustaa se lause, jossa -hAn on? (luku 3.3)

- Lauseenjäsien. Missä lauseenjäsenessä *-hAn* on kiinni? (luku 3.4)
- Funktio. Mikä funktio *-hAn*-liitepartikkelilla on kyseisessä kontekstissa? (luku 3.5)
- Tiedon tuttuus. Välitetäänkö vuorossa tuttua vaiko epätuttua tietoa? (luku 3.6)

Kutakin näistä käsitellään omassa alaluvussaan. Tarkoituksena on tehdä huolellinen katsaus siihen, millaisissa kielellisissä konteksteissa liitepartikkelia *-hAn* käytetään tämän tutkimuksen aineistossa.

Jo tässä vaiheessa on kuitenkin syytä todeta, että funktio ja ennen kaikkea tiedon tuttuus otettiin mukaan analyysiin, vaikka jo ennen taulukoinnin aloittamista oli luvussa 2 esitettyjen syiden takia tiedossa, ettei varsinkaan tiedon tuttuuden pohtiminen ole välttämättä erityisen hedelmällinen tapa päästä kiinni *-hAn*-liitepartikkelin merkitykseen. Koska tiedon tuttuus on kuitenkin ollut liitepartikkelin aiemmassa analyysissä niin keskeisesti läsnä, olisi sen sivuuttaminen kokonaan jättänyt tämän aineiston analyysin tulokset ainakin osittain ulkopuolelle siitä tutkimuskeskustelusta, jota *-hAn*-liitepartikkelista on aiemmin käyty. Kuten luvussa 3.6 nähdään, tämän analyysin avulla päästään kiinni niihin ongelmiin, joita aiempaan fennistiikan *-hAn*-liitepartikkelin kuvaukseen liittyy.

3.3 Lausetyypit aineistossa

Liitepartikkeli *-hAn* voi esiintyä lauseessa vain kerran, koska se kiinnittyy aina lauseen ensimmäiseen jäseneseen (VISK § 829). Aineistossa on 118 *-hAn*-liitepartikkelia, ja seuraavassa taulukossa esitetään partikkelin sisältämien lauseiden lausetyypit. Lausetyyppien luokittelussa on noudatettu Ison suomen kieliopin esitystä syntaktisista lausetyypeistä (VISK § 891–906).

Leijonanosa lauseista, 84 prosenttia, edustaa monikäyttöisiä lausetyyppejä eli transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseita. Erikoislausetyyppejä taas löytyy vain muutamia tapauksia kutakin. Kun ottaa huomioon, että aineistossa keskustelijat väittelevät keskenään eli yrittävät perustella omaa näkemystään ja osoittaa vaihtoehdoisen näkemyksen vääräksi, tämä ei ole kovin yllättävää. Esimerkiksi prototyypinen eksistentiaalilause esittelee usein jossakin sijaitsevan, kontekstissa

uuden tarkoitteen (esim. *Penaalissa on kyniä*), eikä tällainen tarkoitteiden esittely ole välttämättä keskustelijoiden intresseissä silloin, kun vuorovaikutuksen muotona on väittely.

Taulukko 11: Lausetyypit *-hAn*-liitteen sisältävien lausumien aineistossa

Lausetyyppi	Lukumäärä aineistossa	Prosenttiosuus
eksistentiaalilause	5	4 %
intransitiivilause	14	12 %
kopulalause	47	40 %
kvanttorilause	3	3 %
nessiivilause	5	4 %
omistuslause	3	3 %
tilalause	3	3 %
transitiivilause	38	32 %
yhteensä	118	100 %

Toisin sanoen prototyyppisten eksistentiaalilauseen merkityspotentialille ei ole väittelytilanteessa suurta kysyntää, koska keskustelijoiden päämääränä on ennen muuta perustella omaa näkökantaansa ja osoittaa päinvastainen kanta vääräksi tai virheelliseksi. Huomionarvoista on toki sekin, että lausetyypiluokittelussa ovat mukana blogikommenteista ja televisiokeskustelusta vain ne lauseet, joissa *-hAn*-liitepartikkeli on mukana.

Aineiston eksistentiaalilauseista oikeastaan mikään ei olekaan aivan prototyyppinen eksistentiaalilause, joka alkaisi paikan adverbialilla ja kongruoimattoman *olla*-verbin välityksellä esittelisi aiemmin mainitsemattoman subjektin. Tosin kiellon kanssa eksistentiaalilause esiintyy aineistossa kerran suhteellisen prototyyppisenä:

- 1) Mutta edelleen, **eihän** kyseessä ole valhe kunnes toisin todistetaan.
[Kortesuso2_Joulu2]

Muissa tapauksissa eksistentiaalilauseen kriteerit täytyvät heikommin, ja esimerkiksi seuraavaa lausetta voi pitää rajatapauksena:

- 2) **Onhan** siinä ihmeteltävää, kun journalismin kuitenkin pitäisi pyrkiä faktapohjaisuuteen. [Kortesuso2_Joulu2]

Virkkeen päälauseen voisi rakenteensa takia analysoida myös omistuslauseeksi, jossa näkymätön nollapersoonaa edustaa omistuslauseen paikallissijaista teemaa (VISK § 895). Myös aineiston kvanttorilauseissa on epäselvyyttä:

- 3) **Onhan** noita: aidosti, nöyrästi, pikajuoksussa, puskista, -vajeisesti - vain muutamia mainitakseni itse henkilökohtaisesti. [Kotus2_Muoti]

Esimerkki on analysoitu kvanttorilauseeksi – tietoisena siitä, että siitä puuttuu toinen, määrää ilmaiseva lauseke. Kvanttorimaisuuden on kuitenkin ajateltu tässä tulevan lausetta seuraavasta listasta. Hyvin voisi argumentoida kuitenkin vaikkapa senkin puolesta, että lause on ilmiölause, jonka muodolliset kriteerit se verbialkuisena täyttäisikin hyvin; merkitykseltään se taas ei vaikuta prototyyppiseltä ilmiölauseelta, joka yleensä kuvaa jonkin asiaintilan toteutumista (VISK § 899).

Tämän pohdinnan tarkoituksena on esittää aineistosta se, että vaikka iso osa lauseista on melko helposti analysoitavissa jonkin lausetyypin edustajaksi, moni lause on sellainen, joka ei noudata minkään lausetyypin prototyyppisiä ominaisuuksia. Aineisto heijastelee näin reaalimaailmassa käytettyä kieltä yleisemmin ja vahvistaa käsitystä siitä, miten kielioppien lausetyypijakoihin kannattaa suhtautua: ne esittelevät prototyyppisiä, ja kielenkäytöstä poimitut lauseet ovat lausetyyppeihin nähden jatkumoilla joko lähellä tai kaukana.

Keskeinen havainto joka tapauksessa on, että *-hAn*-liitepartikkelit esiintyvät aineistossa selkeästi eniten monikäyttöisten lausetyyppien eli transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseiden yhteydessä. Monikäyttöiset lausetyypit tosin lienevät kielenkäytössä ylipäänsä yleisiä, koska niiden käyttöala on laajempi kuin erikoislausetyypeillä (VISK § 891).

Suurimman yksittäisen lausetyyppiryhmän muodostavat aineistossa kopulalauseet, joita on 40 prosenttia kaikista lauseista. Kopulalauseiden suuri osuus aineistosta on luontevaa, sillä niiden välityksellä keskustelijat arvottavat asioita ja määrittelevät niiden ominaisuuksia, mikä on väittelytilanteessa tärkeää:

- 4) Itse **asiahan** on päivänselvä. [Kortesuo2_Joulu2]
- 5) **Oikeassahan** Rajamäki oli. [Järvinen2_Rajamäki]

Esimerkkien 4 ja 5 tapaan keskustelijat usein määrittelevät oman kantansa tueksi, millainen keskustelunaihe tai jokin sen osanen on. Kopulalauseet sopivat tällaisen määrittelyn keinoiksi silloinkin, kun osa keskustelijoista on aiheesta päinvastaista mieltä.

Monikäyttöisten lausetyyppitapausten sisällä kiinnostavaa on ehkä intransitiivilauseiden (11 prosenttia) vähyys verrattuna transitiivilauseisiin (39 prosenttia). Ainakin osittain tätä selittää se, että transitiivilauseiksi on analyysissa luokiteltu myös klassisten subjekti-NP-predikaatti-objekti-NP-lauseiden lisäksi sellaiset lauseet, joissa predikaatti saa objektikseen infinitiivin tai että-lauseen (VISK § 925).

- 6) **Nythän** tosin toimituksesta on kerrottu useampaan kertaan, että kirje on aito. [Kortesuo2_Joulu2]
- 7) Ja **ethän** itsekään vielä tiedä varmaksi, onko tämä Neea oikeasti olemassa vai ei. [Kortesuo2_Joulu2]

Tällaisia lauseita on aineistossa melko paljon, sillä väittelytilanteissa keskustelijat referoivat paljon aiemmin mainittuja asioita tai muuten oman näkökulmansa kannalta relevantteja väittämiä. Melko paljon on myös esimerkin 8 kaltaisia tapauksia, joissa *-hAn* esiintyy virkkeessä, jossa keskustelija kuvaa omaa ajatusprosessiaan.

- 8) **Saavatpahan** vain minut arvelemaan, että viestittäjä pitää vastaanottajia hidasälyisinä, kun hän niin toistelee. [Kotus2_Muoti]

Myös lause, jossa objekti on elliptoitunut, on laskettu transitiiviseksi:

- 9) **Oliskohan** tässä palkittu hieman väärin? [Peruskoulu1_Huuto]

Tässä esimerkissä voi objektin paikalle ajatella edellisessä virkkeessä mainitun tytön, joka oli saanut koulussa stipendin kommentin kirjoittajan mielestä ansaitsemattomasti.

3.4 Lauseenjäsenet

Seuraavassa taulukossa esitetään, missä lauseenjäsenissä *-hAn*-liitepartikkeli on aineistossa kiinni.

Taulukko 12: Aineiston lauseenjäsenet, joissa *-hAn*-liite

Lauseenjäsen	Lukumäärä aineistossa	Prosenttiosuus
Adverbiaali	36	31 %
Objekti	7	6 %
Predikaatti	37	31 %
Predikatiivi	5	4 %
Subjekti	33	28 %
Yhteensä	118	100 %

Taulukkoa tutkaillessa on syytä pitää mielessä se, että liitepartikkeli *-hAn* on aina kiinni virkkeen hallitsevan lauseen ensimmäisessä jäsenessä (VISK § 829). Tästä näkökulmasta *-hAn*-liitteen sisältävien lauseenjäsenten jakauma näyttää odotuksenmukaiselta: esimerkiksi objekti on lauseen ensimmäinen jäsen aineistossa vain harvoin, ja näissä tapauksissa on yleensä kyse passiivilauseesta:

10) **Lisäaineitahan** pannaan tarkoituksella ruokaan. [Aamutv1_Voisota]

Myöskään predikatiivi ei hakeudu lauseen alkuun usein, mikä johtunee siitä, että predikatiivin tehtävä on luonnehtia tarkoitetta, ja tarkoitteen esitleminen ennen sen luonnehdintaa on aineistossa ja todennäköisesti kielenkäytössä yleensäkin tavanomainen järjestys. Aineiston harvoissa predikatiiveiksi analysoiduissa sanoissa

kyse on usein selvästi luonnehtivista ilmauksista kuten adjektiivilausekkeesta, mutta myös seuraavan esimerkin *ilmiöhän* on hahmotettu predikatiiviksi:

- 11) ja ihan yleinen **ilmiöhän** on että kieli kuin kieli yksinkertaistuu ja köyhtyy, mistä se johtuneekin, ajanpuutteesta, kaikki pitää saada mahdollisimman nopeasti ulos, päivittäin käytettyjen sanojen kirjo kapenee kovaa vauhtia. [Kotus2_Muoti]

Adverbiaalit, predikaatit ja subjektit taas esiintyvät aineiston lauseiden ensimmäisinä jäseninä kutakuinkin yhtä usein. Näistä ehkä kiinnostavinta on predikaattien suuri määrä lauseiden alussa. Nämä predikaatit aloittavat usein kysymyslauseen tai kehotuksen:

- 12) **Kirjoittikohan** ”lapsi” yksityisen kirjeen joulupukille vai julkiseen mediaan kaikkien nähtäville? [Kortesuo1_Joulu1]
- 13) **Rentouduhan** hieman jouluna ja keskity ensi vuonna oikeisiin asioihin, niitäkin nimittäin on. [Kortesuo1_Joulu1]

Myös *olla*-verbi aloittamassa lausetta on aineistossa yleinen.

- 14) **Onhan** se siis sillai ”noloa” ettei tiedä tuon ikäisenä vielä sanoa aiheesta yhtään mitään. [Järvinen1_Sota]

Subjektien ja adverbiaalien yleinen esiintyminen lauseiden alussa ei liene erityisen yllättävää: subjektit viihtyvät prototyypillisesti lauseiden alussa. Aineistossa lauseen alkuun ”kiilata” kuitenkin myös aikaa, paikkaa tai tapaa kuvaava adverbiaali, kuten seuraavassa esimerkissä:

- 15) **Nythän** sinä olet täysin pessimisti! [Peruskoulu1_Huuto]

Liitepartikkeli voi kuitenkin liittyä niin monenlaisiin lauseke- ja lausetyyppeihin, ettei näistä korrelaatioista pyritä tämän aineiston perusteella tekemään johtopäätöksiä.

3.5 -hAn-liitteen funktio

Vaikka lauseiden luokittelussa lausetyyppeihin on omat ongelmansa, kuten luvussa 3.3 kävi ilmi, lausetyypit ja erityisesti lauseenjäsenet ovat kielitieteessä siinä määrin

vakiintuneita⁴ kategorioita, että kunkin tyyppin kriteeristöä noudattamalla tällaisia luokitteluja on mahdollista tehdä suhteellisen luotettavasti. Tässä sekä seuraavassa alaluvussa pohditaan aineistosta kuitenkin sellaisia piirteitä, joiden luokittelu perustuu siinä määrin kulloisenkin luokittelijan kielitajuun, että voi hyvällä syyllä kyseenalaistaa koko prosessin luotettavuuden ja toistettavuuden. Luokittelun epäluotettavuus liittyy niihin seikkoihin, joita luvussa 2 olen käynyt läpi. Aiempi tutkimus on melko rohkeasti esittänyt oletuksia siitä, mitä puhuja tai kirjoittaja liitteellä kulloinkin tekee ja millaista kognitiivista toimintaa tähän tekemiseen liittyy, vaikka käytössä on ollut pelkästään aineistoa kielenkäytöstä, ei neuropsykologisista aktiiviteeteista.

Liitepartikkelin analysoiminen tutun tiedon käsitteen avulla on kuitenkin ollut fennistisessä traditiossa merkittävässä roolissa, minkä takia myös tässä tutkimuksessa on olennaista, miten hyvin nämä käsitteet istuvat tämän aineiston tutkimiseen. Analyysit *-hAn*-liitepartikkelin funktiosta ja sen välittämän tiedon tuttuudesta ja epätuttuudesta on otettu mukaan ennen kaikkea siksi, että käymällä läpi aineistoa näistä näkökulmista tulee näkyviin se, millä tavoin analyysi osoittautuu ongelmalliseksi.

Tässä luvussa käydään läpi *-hAn*-liitepartikkelin funktioita diskurssissa. Inspiraatiota on haettu Larjavaaran (2007: 436–439) luokittelusta partikkelin funktioille, mutta Larjavaaran esittämiä funktioita on muokattu ja sovitettu tätä aineistoa varten niin, että tapaukset muodostavat selkeästi eri funktioperheitä. Viime kädessä siis luokittelu on omani, vaikkakin Larjavaaran innoittama.

Liitepartikkelin funktio tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, millaista kommunikatiivista tavoitetta liitepartikkelilla tavoitellaan kussakin kontekstissa. Liitepartikkelille on havaittu tutkimuksen aineistossa funktiot muistutus, alleviivaus, pohdiskelu, myönnyttely ja kehotus. Niiden jakauma esitetään seuraavassa taulukossa 13.

Suurimman osan tapauksista olen luokitellut joko korostamisiksi tai muistuttamisiksi, muut funktiot ovat marginaalisia. Korostamisella tarkoitan tässä sitä, että vuorosta tai kommentin lauseesta tulee liitepartikkelin *-hAn* ansiosta

---

⁴ Vaikka eivät toki sellaisia, joiden rajoista ei käytäisi lainkaan keskustelua; ks. esim. Helasvuo–Huomo 2010.

episteemisesti painokkaampi. Tässä kohtaa tutkimusta analyysi funktiosta perustuu paljolti omaan kielitajuuni ja on siksi kyseenalaistettavissa.

Taulukko 13: *-hAn*-liitteen funktio aineistossa

<i>-hAn</i> -liitteen funktio	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Korostaminen	77	65 %
Kehotus	3	3 %
Muistutus	32	27 %
Myönnyttely	4	3 %
Pohdiskelu	2	2 %
Yhteensä	118	100 %

Havainnollistaakseni sitä, mitä tarkoitan episteemisesti painokkaammalla lauseella, asetan autenttisen esimerkin rinnakkain tutkailtavaksi sellaisen vastaavan esimerkin kanssa, josta on kuitenkin otettu pois liitepartikkeli *-hAn*. Tällaista menetelmää voi perustellusti pitää kyseenalaisena, koska luvussa 2 painotettiin autenttisen aineiston merkitystä tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen analyysi ei kuitenkaan nojaa näihin muokattuihin esimerkkeihin, vaan tällaisia autenttisten ja muokattujen esimerkkien pareja käytetään tässä kohdassa sekä paikoin luvussa 4 yksinomaan havainnollistavasti kuvittamaan sitä, mihin selitys tähtää. Valinta on ennen kaikkea esitystekninen, ei metodologinen.

Esimerkissä 16 esitellään korostavaa *-hAn*-liitepartikkelia. 16 on autenttinen poiminta aineistosta 8. 16?B on samainen esimerkki, josta on kuitenkin poistettu *-hAn*-liitepartikkeli.

16) **Nykyäänhän** jopa kielenkäytön ammatti-ihmiset saattavat kirjoittaa miten sattuu. [Kotus2_Muoti]

16?B Nykyään jopa kielenkäytön ammatti-ihmiset saattavat kirjoittaa miten sattuu.

Näiden kahden lauseen propositiota voi pitää samana, mutta vaikuttaa ilmeiseltä, että autenttisessa esimerkissä 16 on liitepartikkelin tuoma jonkinlainen

lisäsävy. Tässä tutkimuksessa en esitä arvauksia kirjoittajan intentioista, mutta tulkintaan voi kiinnittää huomiota: nähdäkseni autenttisen esimerkin tulkinnassa korostuu lauseen episteeminen ulottuvuus. Sama ilmiö on havaittavissa esimerkkiparissa 17, joka on peräisin aineistosta 7.

- 17) Viestimies väittää, että sana "homoliitto" olisi täsmällinen, mutta **sitähän** se ei ole. [Kotus1_Avioliitto]
 17?B Viestimies väittää, että sana "homoliitto" olisi täsmällinen, mutta sitä se ei ole.

Redusoidun esimerkin 17?B virkkeen viimeinen lause *mutta sitä se ei ole* on toteava kopulalause, jossa virkkeessä aiemmin referoitu propositio predikoidaan epätasälliseksi, ei-tasälliseksi. Jälleen alkuperäisessä esimerkissä 17 propositio viimeisessä lauseessa on sama, mutta *-hAn*-liitepartikkeli lisää lauseeseen implikaation, että kirjoittaja on vakuuttunut propositionsa paremmuudesta mahdolliseen vaihtoehtoiseen propositioon nähden – tässä tapauksessa kilpaileva propositio on referoitu aiemmin samassa virkkeessä. Tätä tarkoitetaan funktiolla korostaminen: sen avulla kirjoittaja tai puhuja muovaa propositiotaan niin, että vuoro näyttäytyy vastaanottajalle episteemisesti korostettuna eikä yksinomaan väittämän toteavana.

On tietysti niin, että väittelytilanteessa lauseet usein ovat muutenkin sellaisia, ettei vastaanottajille jää epäselväksi, että lauseen tuottaja pitää omaa mielipidettään oikeana, kuten vaikkapa esimerkeistä 16?B ja 17?B voi nähdä – väittelyn dynamiikan voi ajatella melkein lähtökohtaisesti pitävän sisällään sen, että keskustelijoilla on tällainen varmuus omasta mielipiteestä. Liitepartikkeli *-hAn* nimenomaan korostaa tällöin propositiota episteemisesti, vaikkei muutakaan sitä muuksi.

Funktiolla muistuttaminen viittaa sellaisiin tapauksiin, joissa *-hAn*-liitepartikkeli on liitetty lausumiin, joissa vedotaan keskustelussa aiemmin esille tulleisiin asioihin tai sellaisiin seikkoihin, joita voi pitää yleisinä tietoina. Näistä tapaukset, joissa vedotaan keskustelussa aiemmin esiteltyyn tietoon, on huomattavasti helpompi tunnistaa kontekstin avulla.

- 18) **Hänhän** kertoo olevansa tyytyväinen siihen, että voi toteuttaa vapaasti itseään ja ettei hänen tarvitse pelätä sotia. [Järvinen1_Sota]

- 19) Kortesuon **pointtihan** oli se, että oli totta tai ei, jokatapauksessa rikotaan hyvän journalismin tapoja. [Kortesuo2_Joulu2]

Muistutuksissa *-hAn*-liite palvelee siinä mielessä samanlaisia päämääriä kuin korostamisessakin, että se liittyy aineistossa sellaisiin vuoroihin, joissa keskustelijat perustelevat näkemystään oikeaksi; tämä tosin on asian laita väittelytilanteissa lähes aina, joskaan ei kaikissa tapauksissa. Joka tapauksessa muistuttamisen funktio aineistossa ei ole ainoastaan tuoda keskustelijoiden tietoon faktantarkistuksen hengessä jotain sellaista, jonka he ovat mahdollisesti aiemmin sivuuttaneet, vaan nimenomaan muistuttamisen keinoin osoittaa, miten keskustelija on itse oikeassa tai vastapuolen edustaja väärässä.

Aineistossa on jonkin verran myös sellaisia selkeitä muistutuksia, joissa keskustelija näyttää vetoavan sellaiseen yleistietoon, jota ei keskustelussa ole aiemmin mainittu mutta jonka voi melko riskittömästi arvioida kaikkien keskustelijoiden tuntemaksi.

- 20) **Ihminen**hän sanakirjankin on tehnyt, enkä siis väitäkään sanakirjaa erehtymättömäksi. [Kotus2_Muoti]

Tällaisissa esimerkeissä voisi pitääkin osuvana fennistisen paradigman selitystä *-hAn*-liitepartikkelista tutun tiedon merkitsijänä. Monista tapauksista on kuitenkin hyvin vaikeaa arvioida sitä, missä määrin yleistietoa lauseet sisältävät. Seuraava esimerkki on tutkimuksen televisiokeskusteluaineistossa, ja vuorossaan ravitsemustieteen dosentti kertoo, että yksittäiset päiväkodit ja koulut voivat jossain määrin vaikuttaa siihen, millaista ruokaa ne tarjoavat, vaikka pääosa ruuista tulee keskuskeittiöistä.

- 21) Silti yksittäinen **päiväkotihan** voi esimerkiksi sinne ne tuorepalat ja tuoreannokset tuottaa [Aamutv1_Voisota]

Tässä keskustelussa toisina osapuolina ovat päiväkotien tarjoamasta ruuasta huolestunut äiti sekä Ylen toimittaja, minkä lisäksi keskustelijoiden pitää ottaa huomioon television välityksellä keskustelua seuraavat tuhannet televisiokatsojat. On hyvin hankalaa arvioida, onko päiväkotien mahdollisuus tuottaa itse tuorepalat ja -annokset sellaista yleistietoa, jonka muut keskustelijat ja mahdollisesti myös tv-yleisö jakavat – vai pitäisikö tapaus ennemminkin analysoida niin, että puhuja jakaa

vuorossaan uutta tietoa, jonka sisältöä hän korostaa episteemisesti oikeaksi liiteartikkelin avulla.

Samalla tavalla problemaattinen on myös seuraava esimerkki, joka on peräisin aineistosta 2. *Komiat*-lehden pääkirjoituksen kirjettä puivan kommenttiketjun keskustelija toivoo, että lastensuojelutyöntekijät selvittävät tapauksen siltä varalta, jos Neea tosiaan on olemassa.

22) Tai itse **asiassahan** heillä on jopa velvollisuus selvittää asiaa.
[Kortesuo2_Joulu2]

Samat kysymykset heräävät: onko kyse muistutuksesta, vedotaanko yleistietoon, jonka myös muut keskustelijat jakavat? Voi ehkä ajatella, että lastensuojelutyöntekijöiden lakisäätteisistä velvollisuuksista monella on jotakin perustietoa, mutta *Komiat*-lehden ja Neean tapaus lienee joka tapauksessa melkoinen poikkeus, koska Neean olemassaolostakaan ei ole täyttä varmuutta.

On olennaista huomata, että yksittäisten tapausten kohdalla voi niin halutessaan hyvin usein päätyä kumpaan tahansa lopputulokseen – joko tieto on yleistä tai jaettua tai ei ole – ja argumentoida asian valintansa kannalta parhain päin. Näiden esimerkkien tarkoituksena on kuitenkin valottaa sitä, että isossa mittakaavassa ja esimerkiksi koko tämän tutkimuksen koko aineiston tasolla ei ole mahdollista todeta luotettavasti, liittyykö *-hAn* yleisesti lauseisiin, joissa vedotaan yleistietoon tai “jaettuihin faktoihin”.

Muistutus-funktion voi luotettavasti havaita sellaisista lauseista ja virkkeistä, joissa nostetaan uudelleen esiin jokin keskustelussa aiemmin mainittu seikka. Jonkin tapauksen luokittelu yleistietoon vetoavaksi muistutukseksi taas riippunee lähinnä siitä, mikä on kulloisenkin luokittelijan käsitys yleistiedosta.

Tämä havainnollistuu seuraavassa esimerkissä, jossa keskustelija toteaa, että *maailma*-sanaa ei hahmoteta *maa*- ja *-ilma*-sanoista koostuvaksi yhdyssanaksi.

23) Erkki (eka) toteaa, että maailmaa ei enää hahmoteta yhdyssanaksi. Sekin tieto näyttää pitävän enimmäkseen paikkansa. Eikä se ilmiö ole uusikaan. **Sijoittihan** jo Aleksis Kivi maailman sellaiseen paikkaan, mihin olisi rytmillisesti kuulunut kaksitavuinen sana. Kun runon muiden säkeistöjen loppusanat ovat saatan, karjaa, immen ja lintuu, viidennen lopussa onkin maailma. Ehkä hän kirjoittikin ”mailma”, kuka tietää? [Kotus3_Sanakirja]

Vaikka esimerkki on Kotuksen blogista, jonka yleistieto-tulkinnan kannalla oleva hyväntahtoinen luokittelija voisi ajatella houkuttelevan erityisen kielitietoisia lukijoita, yksittäiseen Aleksis Kiven runoon vetoaminen yleistietona ja siten *-hAn*-liitepartikkelin funktion pitäminen muistuttamisena tuntuu kaukaa haetulta.

Jokaisesta ongelmallisesta tapauksesta voisi toki esittää argumentin siitä, että keskustelijan viestintä on epäonnistunutta ja ikään kuin yleistiedon paikalle on yritetty sovittaa jotakin sellaista, mikä ei ole yleistietoa – esimerkiksi yksittäistä Aleksis Kiven runoa. Tällainen selitys ei kuitenkaan ratkaise ongelmaa siitä, että yleistietoa on hyvin vaikeaa määritellä.

Luokittelussa käytetyt funktiot pohdiskelu, myönnyttely ja kehotus ovat aineistossa vain marginaalisessa käytössä. Näitä kolmea funktiota yhdistää – ja mahdollisesti niiden vähäistä käyttöä selittää – se, että ne ovat ikään kuin sivussa siitä, mitä väittelijät tekevät: kiihkeässä keskustelussa pohdiskelulle ei ehkä ole kysyntää. Myönnyttely voi kuitenkin olla myös tehokas tapa nimenomaan osoittaa oman näkemyksen paremmuutta:

24) **Olisihan** sen voinut kirjoittaa monellakin eri tavalla, mutta tuossa ”lapsen kirjeessä” oli upeasti tiivistetty se, mitä kirjoituksella haluttiin sanoa. [Kortesuo2_Joulu2]

Luvussa 4.3.3 nähdään, että vaikka tähän aineistoon tällaisia lauseita on päätynyt melko vähän, nekin ovat mielenkiintoisia liitepartikkelin merkityksen näkökulmasta.

3.6 Onko tieto tuttua vai epätuttua?

Aineiston *-hAn*-vuorot on luokiteltu myös sen mukaan, välittääkö puhuja tai kirjoittaja kyseissä vuorossa tuttua vai epätuttua tietoa. Tämä luokittelu on mukana tutkimuksessa siksi, että aiempi tutkimus liitepartikkelista on usein päätynyt määrittelemään liitepartikkelin merkitsemään sitä, että vuoro pitää sisällään tuttua tai yhteistä, jaettua tietoa (ks. luku 2.2). Aiemmissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole juuri määritelyä siitä, mitä on tuttu tieto tai kenelle tieto on tuttua, kuten luvussa 2.4 kävi ilmi. Myöskään yleistiedon ongelmaa ei ole *-hAn*-liitepartikkelin analyyseissa

aiemmin pohdittu: miten aineiston analyysissä ratkaistaan, että jokin tieto on siinä määrin yleistietoa, että se on kaikille keskustelun osallistujille tuttua?

Myös tämän tutkimuksen analyysissä törmätään samoihin ongelmiin. Aineisto on ollut kuitenkin syytä käydä läpi pohtien tiedon tuttuuden ja epätuttuuden kategorioita, jotta nähdään, voiko *-hAn*-liitepartikkelin katsoa tuovan diskurssiin tiedon tuttuuden implikaatio, kun halutaan samalla väistää luvussa 2.5 esitelty kognitivismin ansa.

3.6.1 Tuttuuden jakauma aineistossa

Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että tuttu tieto tarkoittaa sellaista tietoa, johon on pääsy sekä vuoron tuottajalla itsellään että vastaanottajilla – tai ajatelluilla vastaanottajilla, kuten esimerkiksi blogin lukijoilla ja keskustelijoilla. Samalla on kuitenkin tullut jo ilmi, ettei aina ole mahdollista luotettavasti päätellä aineistosta, onko jokin tieto jaettua vaiko ei.

Taulukko 14: *-hAn*-liitteellä ilmaistun tiedon tuttuus aineistossa

Tiedon tuttuus	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Tuttua	28	24 %
Ei tuttua	62	53 %
Epäselvää	28	24 %
Yhteensä	118	100 %

Aineiston vuorot on luokiteltu tiedon tuttuuden näkökulmasta kolmeen kategoriaan: tuttua, ei tuttua ja epäselvää. Tutuksi tiedoksi on kelpuutettu sellainen, joka on joko mainittu aineiston keskustelussa aiemmin tai joka on siinä määrin yleistietoa, että sen voi ajatella olevan keskustelijoiden jakamaa tietoa. Esimerkiksi seuraava vuoro on hyväksytty aineistosta yleistieto-tulkinnan perusteella tutuksi:

25) Hyvä niin, **etymologiahan** tarkastelee sanan menneisyyttä eikä kerro paljonkaan sen nykymerkityksestä. [Kotus1_Avioliitto]

Luvussa 2.4 mainitut ongelmat nousevat jälleen pintaan: ketkä kaikki tietävät, mitä etymologia on? Varmasti monet, mutta mitään tarkkaa tietoa etymologia-käsitteen tunnettuudesta ei ole saatavilla. Esimerkki on Kotuksen blogissa käydystä keskustelusta, minkä joku voisi ajatella indikoivan lukijoiden kohtalaisen hyviä kielitieteellisiä perustietoja, mutta veikkauksia parempaa tietoa etymologia-termin tunnettuudesta keskustelijoille ei silti ole käytettävissä.

Jos kerran herää tällaisia epäilyksiä, miksei tapausta ole sijoitettu tiedon tuttuuden kategoriaan *epäselvää*? Näin ilman muuta olisi voinut menetellä ja jälleen argumentoida asian niin, että kun kerran varmuutta ei ole, tapaus on epäselvä. Tällä logiikalla aika monta muutakin tämän ja muiden tutkimusten tutuksi tiedoksi luokiteltua tapausta voisi niputtaa epäselviksi.

Toisaalta myös epäselvä-kategoriassa on tapauksia, joita joku voisi pitää tuttuna tietona. Seuraavassa, televisiokeskustelusta peräisin olevassa aineistoesimerkissä ravitsemustieteiden dosentti kertoo, että jos kunta ulkoistaa ruokapalvelunsa yksityiselle palveluntuottajalle, tuottajan täytyy silti tehdä sellaista ruokaa, mitä kunta edellyttää:

26) **siinä** sitoudutaan tekemään kunnan ravitsemuskriteerein määrittämää ruokaa [Aamutv1_Voisota]

Tämä esimerkki on aineistossa luokiteltu tutun tiedon näkökulmasta epäselväksi. Monesta näkökulmasta katsottuna se voisi hyvin olla tuttuakin tietoa, monesta muusta näkökulmasta taas epätuttua.

Esimerkit 25 ja 26 kuvastavat osaltaan sitä ongelmallisuutta, mikä tutun tiedon luokittelemisessa väistämättä kohdataan. Nämä ovat kuitenkin vielä siinä määrin selkeitä tapauksia, että ne näyttävät liikkuvan jonkinlaisessa yleistiedon ulottuvuudessa: *-hAn*-liitepartikkelia ei ole näissä tapauksissa käytetty sellaisissa vuoroissa, joissa puhuja tai kirjoittaja toisi selvästi esiin oman subjektiivisen mielipiteensä.

3.6.2 Tiedon tuttuus subjektiivisissa väittämissä

Kaikkein selkeimmin tiedon tuttuuden määrittelyyn liittyvät ongelmat tulevat silloin, kun keskustelijat esittävät subjektiivisia arvioitaan tai mielipiteitään jostakin aiheesta ja liittävät tällaiseen vuoroon *-hAn*-liitepartikkelin. Koska aineistoiksi on valittu

keskusteluja, jotka muodoltaan muistuttavat tai ovat väittelyitä, tällaisia vuoroja on aineistossa iso osa.

- 27) **Sinähan** tällä asennoitumisella juuri kannustat oppilaita siihen, mistä aiemmin puhuin, opettajien koettelemiseen eli sisäänajoon kiusaamalla. [Peruskoulu1_Huuto]
- 28) **Nykyäänhan** jopa kielenkäytön ammatti-ihmiset saattavat kirjoittaa miten sattuu. [Kotus2_Muoti]
- 29) **Onhan** se siis sillai ”noloa” ettei tiedä tuon ikäisenä vielä sanoa aiheesta yhtään mitään [Järvinen1_Sota]

Vaikka esimerkit ovat eri aineistoista, niitä kaikkia yhdistää se, että keskusteluihin on osallistunut myös ihmisiä, jotka ovat asiasta päinvastaista mieltä. Näin jo keskustelun lähtökohtainen asetelma haastaa pohtimaan, missä määrin keskustelijoilla on olemassa tuttua tietoa käytettävissään, kun he muotoilevat subjektiivisia väittämiä.

Perustavaa laatua oleva probleema on siis tämä: jos vuorovaikutustilanteessa keskustelijat selkeästi näyttävät olevansa aiheista keskenään päinvastaista mieltä ja käyttävät tätä eksplikoivissa vuoroissa *-han*-liitepartikkelia, onko tuttuun tietoon vetoaminen kovin hedelmällinen luonnehdinta siitä, mitä keskustelijat todella diskurssissa tekevät?

Edelleen olisi mahdollista yrittää pitää kiinni VISK:n pykälän 830 määritelmästä, jonka mukaan liitepartikkeli tuo lausumaan implikaation tavalla tai toisella tutusta, yhteisestä tiedosta. VISK puhuu nimenomaan implikaatiosta. Tällaisen määritelmän voi ajatella pitävän sisällään ajatuksen, että vaikka lausuman tuottaja ei tosiasiasa vetoaisikaan tuttuun tai yhteiseen tietoon, hän voisi ikään kuin muotoilla lausuman näyttämään siltä. Liitepartikkelin käyttäminen voisi olla siis jonkinlainen argumentatiivinen kikka, jolla pyritään merkitsemään jokin seikka tutuksi tosiasiksi, vaikka toisen keskustelijan näkökulmasta samainen seikka olisi esimerkiksi väärä johtopäätös tai epäolennainen huomio. Huolimatta kyseisen seikan kiistanalaisuudesta keskustelijat voisivat siis tarjoilla sitä tosiasiana, jolloin se mahdollisesti saattaisi olla vaikeampaa kiistää.

Tällaisen hypoteesin voi tietysti aivan hyvin esittää. Kielitieteellisestä aineistosta sille ei nähdäkseni voi kuitenkaan löytää empiiristä tukea tekemättä suuria,

kognitivistisia johtopäätöksiä. Tällaisessa implikaatio-selityksessä tutkija ensinnäkin hyväksyisi, että keskustelija olisi tehnyt arvion siitä, miten väittelyn “vastapuoli” suhtautuu johonkin seikkaan. Keskustelija sitten arvioisi, että vastapuoli on seikasta eri mieltä. Keskustelija silti pukisi seikan sanoiksi *-hAn*-liitepartikkelin kera, koska hän tietäisi, että sen avulla hän saisi vuoron näyttämään tutulta, yhteiseltä tiedolta, vaikkei se tosiasiasa sitä olisi.

Implikaatio-selityksessä tullaan kuvailleeksi monivaiheinen kognitiivinen prosessi, joka on toki kaikin puolin mahdollinen. Esimerkiksi blogien kommenttiketjuista, kokouslitteraateista tai arkikeskustelujen tallenteista ei kuitenkaan voida nähdä, tapahtuuko keskustelijoiden aivoissa tosiasiasa tällainen kognitiivinen tapahtuma, joka on kausaalisessa suhteessa *-hAn*-liitepartikkelin tuottamisen kanssa. Jos haluaa rakentaa tieteellisesti vahvistetun suhteen liitepartikkelin sekä tutun tiedon implikaation välille, tällaisen prosessin tosiasiallisesta tapahtumisesta pitäisi pystyä varmistumaan.

Tutun tiedon implikaation tekee ongelmalliseksi työkaluksi *-hAn*-liitepartikkelin merkityksen pohtimiseen myös se, että subjektiivisten väittämien lisäksi partikkelia käytetään sellaisissa vuoroissa, joissa kirjoittaja tai puhuja kuvailee jotakin sellaista asiaa, johon muilla keskustelijoilla ei oikeastaan mitenkään ole voinut olla pääsyä ennen kuin kyseinen vuoro oli tuotettu. Seuraavassa esimerkissä keskustelija kuvailee ajatuksiaan Neea-tytön kirjeestä:

30) Välitön **ajatushan** tuon nähdessäni oli, että feikki. [Kortesuo1_Joulu1]

Tässä kirjoittaja ei esitä feikki-tulkintaa yleistietona, vaan on taivuttanut *nähdessäni*-infinitiiviin yksikön ensimmäiseen persoonaan. Kyse on keskustelijan omasta, reaktiiviseksi luonnehditusta mentaalisesta prosessista. On vaikeaa keksiä tietoa, joka voisi olla vähemmän tuttua tai yhteistä, mutta silti kirjoittaja on käyttänyt sen yhteydessä liitepartikkelia *-hAn*.

Seuraavan esimerkin on kirjoittanut Kortesuon blogin ylläpito. Se on vaikuttaa olevan ikään kuin muistutus, mutta se sisältää blogista sellaista teknistä erikoistietoa, johon kaikilla lukijoilla ja kommentoijilla tuskin on ollut pääsyä.

- 31) **Hauskaahan** tässä on se fakta, joka kaikkien kommentoijien kannattaa muistaa, että Katleena pystyy helposti näkemään konehuoneen poikien avustuksella, mistä ip-osoitteesta kommentit on lähetetty. [Korteso1_Joulu1]

Tieto on toki tuttua kommentin kirjoittajalle. Tuskin on kuitenkaan niin, että kaikki keskustelijat ovat tietoisia siitä, miten helposti blogin ylläpitäjällä on pääsy muiden keskustelijoiden ip-osoitetietoihin. Pikemminkin näyttää siltä, että kirjoittaja tuo tässä esille teknistä osaamistaan sekä suhteellisen ainutlaatuista pääsyään blogin ylläpidon tietoihin – ja käyttää näin eksklusiivisen tiedon evaluoinnissa liitepartikkelia *-hAn*.

Vasta-argumenttina tällaiselle luennalle voi toki esittää, että kun kerran tässä tutkimuksessa on kritisoitu fennistisen tradition ajatusta tutusta tiedosta, eikö spekulointi jonkin tiedon eksklusiivisuudella ole yhtä lailla huteralla pohjalla. Loogista onkin ajatella näin, mutta tällainenkin kritiikki oikeastaan vain osoittaa, miten ongelmallinen on ajatus tutun tiedon implikaatiosta *-hAn*-liitepartikkelin yhteydessä. Tässä yhteydessä on myös tärkeää mainita, että mielestäni on ilmeistä, että taulukossa 14 esitetyt tutun ja epätutun tiedon prosenttiosuudet ovat väistämättä mielivaltaisia.

3.7 Yhteenvetoa

Luvussa 3 aineistoa on luokiteltu sellaisiin perinteisiin kielitieteellisiin kategorioihin kuin lausetyypit ja lauseenjäsenet. Lisäksi aineiston *-hAn*-tapaukset on luokiteltu eri ryhmiin sen perusteella, millainen niiden funktio on keskustelussa (luku 3.5) ja miten tuttua niiden merkitsemä tieto on (luku 3.6).

Luvun 3.5 sekä erityisesti luvun 3.6 lopputulokset ovat enimmäkseen epätyytyttäviä eivätkä erityisen hyödyllisiä. Kun analyysissä pidetään kiinni siitä, ettei lingvistisen aineiston perusteella ole mahdollista nähdä lukijan pään sisälle tai saada tietoa siitä, mikä on keskustelijoille yhteistä ja tuttua tietoa, huomataan, että pohdinnat *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä ovat enemmän tai vähemmän mielivaltaisia ja riippuvat hyvin paljon siitä, millaisen kannan tutkija ottaa kulloiseenkin tapaukseen ja millaisin ennako-odotuksin hän aineistoa käsittelee. Nähdäkseni ei ole olemassa mitään selkeää objektiivisesti oikeaa vastausta siihen, onko vaikkapa esimerkin 32 jälkimmäinen lause tuttua tietoa vai ei, koska perusteita on helppo esittää tutun tiedon puolesta ja sitä vastaan:

32) Mä en ole vielä päättänyt lopullista kantaani konttikoteihin, mutta **saattaisihan** ne toimia juuri pääkaupunkiseudulla. [Kortesus3_Kontit]

Tiedon tuttuuden puolesta voisi argumentoida keskittymällä siihen, että konttikotien toimivuuden puolesta on puhuttu kontekstissa aiemminkin; toisaalta voisi sanoa, että mahdollisuutta ilmaiseva modaaliverbi ja konditionaali tekevät lauseesta siinä määrin subjektiivisesti pohdiskelevan, ettei se näytä vetoavan tuttuun tietoon. Kysymys tiedon tuttuudesta ja epätuttuudesta on toki empiirinen kysymys, mutta pelkkää lingvististä aineistoa tutkimalla siihen ei useinkaan voi löytää luotettavaa vastausta.

Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö kielitieteen keinoin voitaisi sanoa paljonkin *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä ja sen tuomista implikaatioista lausumiin. Luotettava analyysi täytyy kuitenkin tehdä yksinomaan aineistoa tutkimalla vailla arvailuja siitä, mitä keskustelijoiden päässä liikkuu.

4 Ehdotus analyysiksi

Luvussa 3 analysoin aineistoa lauseenjäsenten ja lausetyyppien sekä *-hAn*-liitepartikkelin funktion ja sen merkitsemän tiedon tuttuuden näkökulmista. Lauseenjäsenten ja lausetyyppien analysoiminen ei ole aina yksiselitteistä, mutta todellisiin ongelmiin törmättiin luvuissa 3.5 ja 3.6, joissa pyrittiin analysoimaan aineistoa *-hAn*-liitteen funktion sekä sen merkitsemän tiedon tuttuuden tai epätuttuuden näkökulmasta.

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen oman analyysin aineiston tapauksista, jotka pitävät sisällään *-hAn*-liitepartikkelin. Aineisto on sama kuin edellisessäkin luvussa, eli se on peräisin sellaisista internet-keskustelutilanteista, joita voi luonnehtia väittelyiksi: keskusteluista voi havaita (ainakin) kaksi päinvastaista suhtautumista käsillä olevaan asiaan. Kaikissa osa-aineistoissa kumpaakin suhtautumista edustavat keskustelijat käyttävät *-hAn*-liitepartikkelia vuoroissaan. Tässä luvussa luovun luvun 3 kvantitatiivisesta otteesta ja tutkin aineistoa kvalitatiivisesti esimerkkejä pohtien.

4.1 Polarisovat väittämät

Seuraava esimerkki on aineistosta, jossa väiteltiin *Komiat*-lehden julkaiseman lapsen kirjeen aitoudesta.

33) Minusta huijausta epäilevät vaikuttavat yllättävän halukkailta näkemään ympärillään uhkia ja petosta. **Mitäänhän** ei ole todistettu suuntaan taikka toiseen. [Kortesuo2_Joulu2]

Tämän kommentin kirjoittaja kallistuu sille kannalle, että kirje voi olla aito. Virkepari on siitä mielenkiintoinen, että katkelman ensimmäisen virkkeen kirjoittaja merkitsee subjektiiviseksi näkemykseksi *minusta*-pronominilla. Myös *vaikuttavat*-predikaatti jättää episteemistä liikkumavaraa: kirjoittaja ei tarjoile ensimmäisen virkkeen propositiota täysin varmana tietona.

Sen sijaan jälkimmäinen virke näyttäytyy diskurssissa varmana faktana. Tähän virkkeeseen kirjoittaja ei ole koodannut minkäänlaista episteemistä joustavuutta tai epävarmuutta, vaan asian todetaan olevan näin. Tällaisessa varmaksi faktaksi muotoillussa vuorossa kirjoittaja käyttää *-hAn*-liitepartikkelia.

Samanlaista *-hAn*-liitepartikkelin käyttöä löytyy aineistosta muutenkin runsaasti. Keskustelijat käyttävät *-hAn*-liitepartikkelia runsaasti sellaisissa vuoroissa, joihin ei ole koodattu episteemistä epävarmuutta. VISK:n pykälää 1556 soveltaen *-hAn* liittyy sellaisiin vuoroihin, jotka ovat episteemisyden jatkumolla varmoja ilmauksia.

34) **Oikeassahan** Rajamäki oli. [Järvinen2_Rajamäki]

35) **Näinhän** se on, että tarkoitus ei saa pyhittää keinoja. [Kortesuo2_Joulu2]

36) Mutta edelleen, **eihän** kyseessä ole valhe kunnes toisin todistetaan. [Kortesuo2_Joulu2]

Ensinäkemältä tämä voi vaikuttaa hieman paradoksaaliselta. Näissä vuoroissa kirjoittajan argumentti ikään kuin huipentuu, ja väittelykontekstissa ne ovat kaikkein kiistanalaisimpia. Edellä esitetyt esimerkit ovat kaikki sellaisia vuoroja, joista väittelyn toinen osapuoli on eri mieltä. Keskustelijat ovat luonnollisesti myös tietoisia siitä, että kaikki eivät ole heidän kanssaan samaa mieltä asiasta, muutenhan asiasta ei tarvitsisi väitellä. Silti juuri näistä vuoroista uupuvat kaikenlaiset subjektiivisuutta tai episteemistä mahdollisuutta ilmaisevat kielelliset elementit, kuten esimerkiksi adverbiaalit *ehkä*, *kai* ja *varmaan* tai episteemiset verbit. Tässä yhteydessä kutsun tällaisia vuoroja polarisoiviksi väittäviksi.

Väittelyn dynamiikasta käsin taas on helppo ymmärtää, minkä takia keskustelijat eivät merkitse kaikkein kiistanalaisimpia vuoroja episteemisesti epävarmoiksi. Tällaisissa polarisoivissa väittämissä keskustelija esittää argumenttinsa ytimen, sen seikan, jota hän itse pitää asiassa olennaisena tosiseikkana. Vaikka keskustelijat lienevät kontekstin takia hyvin tietoisia siitä, etteivät kaikki jaa tätä näkemystä, se tarjoillaan keskustelijoille ikään kuin tosiasiana, joka ei horju. Argumentin huipennusta ei siis pääsääntöisesti “heikennetä” episteemisellä epävarmuudella.

On mielenkiintoista, että juuri näihin vuoroihin kiinnittyy usein liitepartikkeli *-hAn*. Liitepartikkeli ei ole suinkaan aina läsnä, kun keskustelija esittää väittelyssä keskeisen väitteen, josta muut keskustelijat ovat eri mieltä; *-hAn* ei siis ole mitenkään pakollinen lisä, kun väittelyyn tuodaan mukaan kiistanalainen vuoro tai polarisoiva väittäjä. Voi kuitenkin sanoa, että *-hAn*-liitepartikkeli on polarisoivien väittäjien

resurssi, koska aineistossa liitepartikkeli on kiinnittynyt usein juuri tällaisiin vuoroihin. Tällä ei suinkaan tarkoiteta sitä, etteikö *-hAn*-liitteellä olisi muitakin funktioita (ks. luku 3.5) ja käyttökonteksteja.

Tämän tutkimuksen näkökulmasta polarisoivat vuorot ovat erityisen kiinnostava liitepartikkelin käyttöympäristö, koska niissä keskustelijat esittelevät vahvasti omaa mielipidettään ja tuovat keskusteluun sellaisia propositioita, joita kaikki muut keskustelijat eivät pidä aina tosina. Tämä havainto on ristiriidassa VISK:n selityksen kanssa, koska *-hAn*-liitepartikkeli esiintyy usein vuoroissa, joiden väittämä ei ole keskustelijoiden jakama tai yhteinen, tuttu tieto.

Näiden esimerkkien tarkoituksena ei ole osoittaa *-hAn*-liitepartikkelin tyypillistä sijaintia vuorossa tai kommentissa tai sitäkään, että liitepartikkeli olisi aina polarisoivassa väittämässä läsnä. Toisaalta tutkimuksen aineistossa on myös tapauksia, joissa *-hAn*-liitepartikkelin sisältävä vuoro sisältää myös epävarmuutta ilmaisevan elementin. Seuraava esimerkki on Kotuksen blogista, ja sitä edeltävissä kommentteissa on käyty metakeskustelua: onko keskustelua rikastuttavaa, jos esimerkiksi vähemmän kielitieteestä tietävät ihmiset jakavat usein valistumattomia näkemyksiään blogissa? Nimimerkki pekka välieurooppa puolustaa myös tällaisia näkemyksiä:

- 37) niinpä, **oikeastaanhan** ei keskusteluja varmaankaan paljon syntyisi jos tällaiset "maallikkokielenharrastajat" eivät ilmoittelisi omia silniinpistäviä ja korvaankoskevia havaintojaan suomen kielen muutoksista, palstahan kai synnyttiin tätä tarkoitusta varten. [Kotus2_Muoti]

Kommentti jatkuu vielä pitkästi tämän katkelman jälkeen, mutta esimerkissä nähdään, miten liitepartikkeli *-hAn* on hyvin lähellä episteemistä epävarmuutta ilmaisevaa *kai*-partikkelia. Aineistossa on siis laaja kirjo hyvin erilaisia käyttökonteksteja *-hAn*-liitepartikkelille.

Selkeään oppositioon toisten keskustelijoiden kanssa asettuvat polarisoivat väittämät ovat osa tätä kirjoa – eivät kokonaiskuva, mutta toisaalta hyvin vahvasti edustettuina, mahdollisesti siksi, että aineiston keskustelut ovat enemmän tai vähemmän väittelyitä. Polarisoivien väittämien esimerkkien avulla voi päästä käsiksi liitepartikkelin kommunikatiiviseen tehtävään ensinnäkin kyseisten esimerkkien tapauksissa mutta mahdollisesti laajemminkin.

4.2 Katsaus VISK:n tulkintaan ja polarisoiviin väittämiin

Jos analysoija niin haluaisi, voisi edelleen pitää kiinni VISK:n pykälästä 830 ja sen tarjoamista selitysmalleista *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä. Pykälä lähtee siitä, että liitepartikkeli tuo lausumaan implikaation siitä, että asiointi on puhujille yhteistä tai tuttua tietoa. Väitelauseissa liitepartikkeli merkitsee tiedon VISK:n mukaan itsestään selväksi ja tunnetuksi. (VISK § 830)

Polarisoivista väittämistä voisi VISK:n perusteella sanoa, että vaikka ne eivät sisällikään puhujille yhteistä tietoa tai itsestään selviä ja tunnettuja seikkoja vaan pikemminkin päinvastoin, keskustelijat hyödyntävät tätä implikaatiota ja paketoivat argumenttinsa tunnetun ja jaetun tiedon muotoon. Otetaan esimerkkitapaus, jota ennen keskustelussa on sanottu, että Silver Gynisen vanhempien tausta on epärelevantti kysymys.

38) Mutta tämän nuoren helsinkiläismiehen vanhempien **taustahan** nimenomaan on täysin relevantti kysymys. [Järvinen1_Sota]

Esimerkki on aineistossa tyypillinen polarisoiva väittäminen, joka esitetään episteemisesti varmaksi muotoiltuna. Kaikki keskustelijat eivät ole asiasta lainkaan samaa mieltä, mutta VISK:n pykälän perusteella voisi sanoa, että keskustelija hyödyntää itsestäänselvyuden *implikaatiota* ja haluaa tehdä vuorostaan sellaisen, joka näyttää olevan yhteistä ja tuttua tietoa – vaikka samaan aikaan kirjoittaja myös tietää, ettei näin ole. Liitepartikkelin avulla siis keskustelija pukisi polarisoivan väitteen jonkinlaiseen yhteisen tiedon valeasuun, jolloin väite ehkä näyttäisi myös vastakkaista mieltä olevista sellaiselta, jota vastaan on vaikeampaa hyökätä. Implikaatio tutusta tiedosta olisi näin polarisoivissa väittämissä keskustelijoille manipulaation väline. Halosen mukaan liitepartikkelilla *-hAn* puhuja ”velvoittaa” vastaanottajan olemaan kanssaan samaa mieltä vetoamalla tuttuuteen tai samanmielisyyteen (1996: 183).

Saattaa olla, ettei tällainen tulkinta olisi mitenkään väärä. Tässä tutkimuksessa ei väitetä, etteivätkö keskustelijat voisi hyödyntää tällaisia strategioita ja käyttää hyväkseen erilaisia implikaatioita, jotta heidän vuorostaan tulisi mahdollisimman uskottavan ja episteemisesti varman näköinen.

Tämän tulkinnan ongelma on polarisoivien väittämien kanssa kuitenkin täysin sama kuin luvussa 3.6 havaittiin. Jälleen kerran pitäisi pystyä hyppäämään

keskustelijan pään sisälle tutkimaan, millaisia motivaatioita hänellä on *-hAn*-liitepartikkelin valintaan. Hahmottaako hän liitepartikkelin yhteistä tietoa tai itsestäänselvyyttä merkitseväksi? Hyödyntääkö hän näitä implikaatioita myös silloin, kun esitetty tieto ei ole keskustelijoille yhteistä – eli onko kyse implikaation opportunistisesta hyväksikäytöstä? Valitseeko keskustelija, tietoisesti tai tiedostamatta, *-hAn*-liitepartikkelin jotta saisi nämä implikaatiot palvelemaan hänen argumentointiaan? Nämä ovat empiirisiä kysymyksiä, mutta eivät sellaisia, joihin kielellinen aineisto antaa vastauksen.

Ongelman toistuminen johtuu nähdäkseni siitä, että tuttuun tietoon tukeutuva *-hAn*-liitepartikkelin selitysmalli pyrkii antamaan vastauksen siihen, mitä nimenomaan puhujan oletetaan tekevän liitepartikkelin avulla. Tämä on tärkeä kysymys, mutta toistaiseksi uskottavia keinoja luotettavan vastauksen saamiseen ei ole esitetty. Koska liitepartikkeli *-hAn* ei ole merkitykseltään samalla tavalla selkeä ja suhteellisen helposti kuvattavissa oleva kuin esimerkiksi fyysiseen tarkoitteeseen viittaava substantiivi, täytyy olla valmis hyväksymään sekin vaihtoehto, ettei kielitieteen nykykeinoin ole mahdollista tarkalleen selvittää, mitä puhujat ajattelevat tai millaisen strategian valitsevat – tietoisesti tai tiedostamattaan – käyttäessään *-hAn*-liitepartikkeliä.

Tämän vaihtoehdon hyväksyminen ei tarkoita sitä, etteikö *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä voisi esittää analyysia. Silloin tulkinnan painopistettä täytyy kuitenkin muuttaa pois puhujan kognitioon liittyvistä oletuksista. Luonteva suunta on siirtyä pohtimaan *-hAn*-liitepartikkelin vuorovaikutuksellista merkitystä: millaisia implikaatioita liitepartikkeli tuo keskusteluun nimenomaan vuorovaikutuksen näkökulmasta? Puhujan kognition tapahtumia on turha arvailla, mutta kielellisen aineiston avulla voi pohtia *-hAn*-liitepartikkelin synnyttämiä tulkintoja.

4.3 Kaksiulotteinen episteemisyyden

Kuten luvussa 2.2.1 todettiin, 1970-luvulla Auli Hakulinen on todennut *-hAn*-liitepartikkelin merkitsevän väitelauseen kuuluvan väitelauseiden “toiseen ulottuvuuteen”. Tässä toisessa ulottuvuudessa sijaitsevat selitysten, huomautusten ja yhteenvetojen kaltaiset lisäykset, kun taas ensimmäisessä ulottuvuudessa sijaitsevat tarinaa tai kuvausta eteenpäin vievät lauseet. (Hakulinen 2001 [1976]: 46). Tällainen

ulottuvuusajattelu saattaa itse asiassa olla hedelmällistä *-hAn*-liitepartikkelin tapauksessa. Vaikka Hakulisen ja VISK:n *-hAn*-semantiikkaan on esitetty tässä tutkimuksessa kritiikkiä, tämän tutkimuksen selitysmalli on osittain Hakulisen artikkelin inspiroima ja siinä esitettyä ulottuvuuksien pohdintaa jatkojalostava.

Jo tämän tutkimuksen johdantoluvussa pohdittiin ilman sen kummempaa aineistoanalyysia, että intuitiivisesti *-hAn* tosiaan tuntuu tuovan lauseeseen jonkinlaisen lisämerkityksen: *Ja täällähän on langaton* ja *Ja täällä on langaton* eivät ole merkityksiltään täsmälleen identtiset lauseet. Siinä mielessä myös VISK:n luonnehdinta *-hAn*-liitepartikkelista juuri sävyartikkelina on osuva. Kun kerran luvussa 3 kuitenkin luovuttiin siitä, että tutun tai jaetun tiedon implikaatio olisi osuva luonnehdinta *-hAn*-liitepartikkelin merkityksestä, mikä tämä liitepartikkelin tuoma lisämerkitys sitten voisi olla?

Seuraava esimerkki on aineistosta 2, jossa siis keskustelu Neea-tytön kirjeen aitoudesta on jatkunut. Tämä esimerkki on kommenttiketjusta, jossa keskustelijat ovat pohtineet sitä, että jos kirje on tekaistu, se on asettanut ikävästi kaikki kuusivuotiaiden Neea-tyttöjen vanhemmat huonoon valoon: kirjeessähän lapsi toivoo joulupukilta, etteivät hänen vanhempansa enää käyttäisi alkoholia. Tätä esimerkkiä on edeltänyt kolme viestiä, jossa keskustelijat ovat olleet samaa mieltä siitä, että tällainen uhka kirjeen julkaisemiseen tosiaan liittyy. Ketjun neljännen viestin kirjoittaja, nimimerkki kaitsu, on eri mieltä:

39) höpöhöpö. Jokaisen kuusivuotiaan Neea-tytön vanhemman pitääkin tuntea pisto sydämessään ostaessaan olutta. Niin pitää kyllä Peppi-tytön vanhemman ja Niko-pojan, Juuson isän tai äidin. **Siitähän** tässä oli koko ajan kysymys. [Kortesuo2_Joulu2]

Kirjoittajan mielipide on täysin avoimessa kontrastissa aiempien kirjoittajien näkemyksiin nähden, mistä kertoo jo viestin aloittava, vähättelevä *höpöhöpö*-ilmaisu. Seuraavassa kahdessa virkkeessä kirjoittaja perustelee, miksi Neean kirjeen julkaisu on hänen mielestään joka tapauksessa perusteltua: kenen tahansa kuusivuotiaan lapsen vanhemman pitäisi tuntea syyllisyyttä ostaessaan alkoholia.

Liitepartikkelin *-hAn* sisältämä virke on viestin viimeinen. Tämän virkkeen voi tulkita koko viestin pyrkimystä selventäväksi vuorovaikutukselliseksi teoksi, jonka avulla kirjoittaja osallistuu neuvotteluun siitä, mikä koko keskustelussa on olennaista.

Virke *Siitähän tässä oli koko ajan kysymys* on siis kohta, jossa kirjoittajan argumentti ikään kuin huipentuu.

Argumentin huipennuksiksi luonnehdittiin myös luvussa 4.2. esitettyjä esimerkkejä:

34) **Oikeassahan** Rajamäki oli. [Järvinen2_Rajamäki]

35) **Näinhän** se on, että tarkoitus ei saa pyhittää keinoja. [Kortesuo2_Joulu2]

36) Mutta edelleen, **eihän** kyseessä ole valhe kunnes toisin todistetaan. [Kortesuo2_Joulu2]

Näitä esimerkkejä ja nimimerkki kaitsun viestiä yhdistää se, että kyseisissä virkkeissä kirjoittajat tiivistävät argumenttinsa perimmäisen viestin muiden lukijoiden nähtäväksi. Huipentavan polarisoivan väittämän lisäksi kaikissa esimerkeissä on muitakin virkkeitä, mutta juuri näihin huipentaviin polarisoiviin väittämiin liittyy näissä tapauksissa liitepartikkeli *-hAn*. Näin on asian laita monissa muissakin aineiston tapauksissa, joista muutama esimerkki:

40) **Sehän** ongelma on, että ulkoluvun taitoa ei enää pakoteta opettelemaan. [Peruskoulu1_Huudetaan]

41) **paljohan** tähän tällaseen yhtenäistämiseen on menty resurssisyistä [Aamutv1_voisota]

42) Itseni toistamisen uhalla totean, että **eihän** nyt voi olla oikein heikentää asumisen laatua kaikista huonompiaisilta, koska tilanne markkinoilla on vaikea. [Kortesuo3_Kontit]

Ei vaikuttaisi olevan mitään varsinaista kieliopillista vaatimusta, minkä takia argumentin huipentavassa polarisoivassa väittämässä pitäisi olla läsnä *-hAn*-liitepartikkeli, vaikka sellainen niistä näyttää melko usein olevan; kuten luvussa 4.2 todettiin, liitepartikkeli *-hAn* on polarisoivien väittämien resurssi muttei mikään edellytys.

Havainnon selkiyttämiseksi aineiston autenttisia esimerkkejä voisi taas verrata sellaisiin muokattuihin versioihin niistä, joista liitepartikkeli *-hAn* on otettu pois. Esimerkiksi sellaiset esimerkkitaapauksista muokatut virkkeet, joista *-hAn*-

liitepartikkeli on poistettu, näyttävät pääsääntöisesti aivan ymmärrettävältä suomen kieleltä⁵:

34?B) Oikeassa Rajamäki oli.

35?B) Näin se on, että tarkoitus ei saa pyhittää keinoja.

36?B) Itseni toistamisen uhalla totean, että ei nyt voi olla oikein heikentää asumisen laatua kaikista huonompiosaisilta, koska tilanne markkinoilla on vaikea.

Luvussa 2.3 pohdittiin sitä, miten episteemisyys on mahdollista hahmottaa jatkumona, jossa toisessa ääripäässä sijaitsee täysi varmuus representaation oikeellisuudesta ja toisessa päässä avoin epävarmuus siitä, mikä on asian laita. Edellä esitetyt polarisoivien väittämien esimerkkivirkkeet sijoittuvat tällaisella jatkumolla täyden varmuuden ääripäähän (huolimatta siitä, että ne on esitetty kontekstissa, jossa niiden representaatio on aivan avoimesti haastettu), ja tulkinta säilyy tässä suhteessa samanlaisena, vaikka niistä riisuisi pois *-hAn*-liitepartikkelin. Väittämät esitetään varmoina tosiasioina.

Jälleen päästään tämän alaluvun alussa esitettyyn kysymykseen liitepartikkelin *-hAn* merkityksestä, mutta jatkojalostuneena: jos *-hAn* liittyy aineistossa usein polarisoiviin väittämiin muttei kuitenkaan näytä millään tavalla muuttavan väittämän sijaintia episteemisen varmuuden jatkumolla, mikä sitten on se liitepartikkelin tuoma lisämerkitys? Vastauksessa hyödynnetään ajatusta useammasta ulottuvuudesta. Episteemisyys muodostaa jatkumon, mutta jatkumon ei tarvitse olla yksiulotteinen. Seuraavaksi tässä tutkimuksessa pohditaan sitä vaihtoehtoa, että liitepartikkeli *-hAn* tuo lausuman tulkinnassa episteemisyiden asteikolle ikään kuin toisen akselin. Kyse ei välttämättä ole ainoastaan siitä, kuinka varmana tai epävarmana representaatio esitetään, vaan kuinka painokkaasti representaation sijainti tällä episteemisyiden akselilla esitetään.

---

⁵ Tosin samalla sanajärjestyksellä seuraava muokattu virke ilman *-hAn*-liitepartikkelia muuttaisi merkitystä niin, että *se*-pronominin voisi tulkita esimerkiksi kieliopillistuneeksi artikkeliksi eikä enää alkuperäisen virkkeen tavoin lauseen subjektiksi: *Se ongelma on, että ulkoluvun taitoa ei enää pakoteta opettelemaan.*

4.3.1 Kaksiulotteinen episteemisyys polarisoivissa väittämissä

Polarisoivia väittämiä tutkimalla luvuissa 4.2 ja 4.3 nähtiin, miten huonosti ajatus tiedon tuttuudesta soveltui *-hAn*-liitepartikkelin merkityksen analysoimiseen. Seuraavaksi polarisoivia väittämiä tutkitaan kaksiulotteisen episteemisyuden näkökulmasta. Pohditaan taas seuraavaa viestiä:

39) höpöhöpö. Jokaisen kuusivuotiaan Neea-tytön vanhemman pitääkin tuntea pisto sydämessään ostaessaan olutta. Niin pitää kyllä Peppi-tytön vanhemman ja Niko-pojan, Juuson isän tai äidin. **Siitähän** tässä oli koko ajan kysymys. [Kortesuo2_Joulu2]

Ajatus siitä, että liitepartikkelilla *-hAn* lausuman episteeminen representaatio korostuu, sopii hyvin polarisoivien väittämien sisäiseen logiikkaan. Virke *Siitähän tässä oli koko ajan kysymys* on keskustelun vuorovaikutuksen näkökulmasta hyvin kiistanalainen, koska iso osa keskustelijoista on eri mieltä siitä, mistä oli koko ajan kysymys. Silti väittelyn kaltaisessa tilanteessa kirjoittaja muotoilee virkkeen vailla minkäänlaista episteemistä epävarmuutta. Liitepartikkeli *-hAn* siis paaluttaa tulkinnan lausuman sijainnista episteemisyuden asteikolla täyden varmuuden ääripäähän ja vielä korostaa sitä, että representaatio sijaitsee asteikolla juuri tässä kohdassa. Väittelykontekstissa voisi ajatella olevankin tilausta tällaiselle episteemisen varmuuden vahvistamiselle, koska keskustelijoiden päämääränä on osoittaa oman näkemyksensä paremmuus suhteessa muiden keskustelijoiden vastakkaisiin mielipiteisiin.

4.3.2 Kaksiulotteinen episteemisyys kysymyslauseissa

Edellisessä alaluvussa esiteltiin ajatusta kaksiulotteisesta episteemisyudesta polarisoivien väittämien avulla. Kuten sanottua, kaikki aineiston *-hAn*-liitepartikkelit eivät suinkaan liity väittelyiden polarisoiviin väittämiin. Sopiiko ajatus kaksiulotteisesta episteemisyudesta muunlaisiin ilmaisuihin, vai onko kyse ainoastaan polarisoiviin väittämiin liittyvästä havainnosta?

Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että kaksiulotteisella episteemisyudellä on selitysvoimaa muissakin lausumissa, kun jälleen hahmotetaan episteemisyys asteikkona epävarmasta varmaan ja ajatellaan liitepartikkelin *-hAn* hieman aksentin tavoin ikään kuin vahvistavan lausuman sijaintia jossakin kohdassa tätä asteikkoa.

Seuraava esimerkki on aineistosta 5. Aineiston blogikirjoituksessa on kritisoitu voimakkaasti SDP:n kansanedustaja Kari Rajamäkeä, koska tämä torppasi eduskunnassa lakialoitteen paperittomien ihmisten terveydenhuollosta. Esimerkki on kommentista, jonka kirjoittaja on samaa mieltä alkuperäisen blogikirjoituksen viestin kanssa ja pohtii sitä, miten lakialoitteen toteutuminen olisi ollut Suomen terveydenhoitojärjestelmän kokonaiskustannusten näkökulmasta erittäin vähäpätöinen asia. Kommentti alkaa näin:

43) **Onkohan** kaikilla rajamäen menettelyä puolustavilla käsitystä siitä, mitä laki olisi tullut maksamaan? Suomen terveydenhuollon kokonaismenot ovat n. 20 miljardia euroa, paperittomien terveydenhuollon kustannukset kokonaisuudessaan on arvioitu 0,5 miljoonaksi euroksi. Siis yksi neljäskymmenestuhannes (1/40000) osa kokonaiskustannuksista! Miten tällainen kustannus voi uhata suomalaisten terveydenhoitoa? [Järvinen2_Rajamäki]

Liitepartikkeli *-hAn* on kommentin ensimmäisessä virkkeessä, joka on muodoltaan kysymys. Tässä virkkeessä kirjoittaja ei ota kantaa ainakaan samalla tavalla suoraan kuin polarisoivien väittämien kirjoittajat, mutta tämänkin virkkeen voi nähdä olevan osa kirjoittajan argumenttia, jolla hän yrittää osoittaa Rajamäen toimia puolustavien keskustelijoiden näkemykset kelvottomiksi.

Kyseisen virkkeen voisi havainnollistamisen hengessä jälleen kuvitella ilman liitepartikkeliä *-hAn*:

43?B) Onko kaikilla rajamäen menettelyä puolustavilla käsitystä siitä, mitä laki olisi tullut maksamaan?

Siinä mielessä teoreettinen liitepartikkelin poistaminen johdattaa samanlaiseen tilanteeseen kuin polarisoivissa väittämissäkin, että lausuman perusluonteen ei voi katsoa olevan erilainen, oli siinä mukana *-hAn* tai ei: kyse on joka tapauksessa selkeästä ja ymmärrettävästä kysymyksestä, joka diskurssissa on osana kyseenalaistamassa toista mieltä olevien keskustelijoiden argumenttien pitävyyden. Autenttinen esimerkki, jossa liitepartikkeli *-hAn* siis on mukana, on kuitenkin sävyltään erilainen. Jos kuvitteellisen, liitepartikkelittoman version voisi vielä tulkitakin edes jossain määrin neutraaliksi informaatiotiedusteluksi, liitepartikkeli *-hAn* saa kysymyksen näyttämään siltä, että kysymyksellä on muukin motiivi kuin vain tiedustella muilta heidän käsityksistään lakialoitteen kustannuksista. Kontekstissa asia

onkin juuri näin, sillä virke sijoittuu kommenttiin, jossa tyrmätään toisten keskustelijoiden huoli lakialoitteen kalleudesta epäolennaisena ja vääriin käsityksiin perustuvana.

Liitepartikkelin *-hAn* voi ajatella tekevän tässä kysymyksessä tietyllä tavalla saman asian kuin polarisoivissa väittämissäkin. Se ohjaa tulkintaa niin, että erityinen huomio kiinnittyy lausuman episteemiseen ulottuvuuteen. Tässä tapauksessa kysymyksen esittäminen ei *-hAn*-liitepartikkelin ansiosta näytä “vain” kysymykseltä vaan sellaiselta vuorovaikutukselliselta teolta, joka korostaa kysymistä itseään. Kysyminen ei asetu samalla tavalla selkeästi episteemisen varmuuden asteikolle kuin esimerkiksi polarisoivat väittämät tai sellaiset sanat kuin *varmasti* tai *ehkä*, mutta kysymiseen voi ajatella sisältyvän elimellisesti episteemistä epävarmuutta. Kun tämä epävarmuus kohtaa diskurssissa liitepartikkelin *-hAn*, tulkinta esimerkivirkkeen kaltaisissa tapauksissa muovautuu sellaiseksi, että kysymiseen liittyvän epävarmuuden korostaminen muuttaa kysymistä enemmän kyseenalaistamisen oloiseksi.

Esimerkkivirkkeen *Onkohan kaikilla rajamäen menettelyä puolustavilla käsitystä siitä, mitä laki olisi tullut maksamaan?* voi siis tulkita niin, että siinä kirjoittaja ei vain kysy vaan kyseenalaistaa tai asettaa epäilyksen alaiseksi sen, onko Rajamäen puolustajilla oikeaa tietoa lakiesityksen kustannuksista.

Tällaiseen tulkintaan *-hAn*-liitteen tuottamasta lisämerkityksestä saa apua kyseisen esimerkivirkkeen kontekstista. Aloitusevirkkeen jälkeen kirjoittaja esittelee laskelmansa siitä, miten taloudellisessa mielessä pienimuotoisesta lakialoitteesta olisi ollut kyse, ja ihmettelee sitä, miten osa muista keskustelijoista voi katsoa lakialoitteen olleen uhka suomalaisen terveydenhuoltojärjestelmän jatkuvuudelle. Kun kommentin aloittava kysyvä virke asettuu osaksi tällaista kommenttia, on järkeenkäypää tulkita kysymyksen tuovan esiin sitä mahdollisuutta, ettei kaikilla keskustelijoilla ehkä ole faktat kunnolla tiedossa.

Samalla tavalla voi tulkita Katleena Kortesuon kommenttia, joka on aineistosta 2. Ennen Kortesuon kommenttia toinen keskustelija on pohtinut sitä vaihtoehtoa, että ehkä Neean kirjeen julkaiseminen ei ole asettanut ketään lasta vaaraan, koska voihan olla, että Neea on oikeasti jo täysi-ikäinen nainen, jonka lapsena kirjoittama kirje on

nyt sitten jälkikäteen julkaistu. Kortesuso kyseenalaistaa tämän vaihtoehdon, koska Neean kirjeessä mainitaan Monster High -niminen lelumallisto:

44) **Kuinkahan** vanha tuote ”Monster High” on? Tuskin paria vuotta vanhempi.
[Kortesuso2_Joulu2]

Kommentin ensimmäinen virke on kysymyslause, joka sisältää myös liitepartikkelin *-hAn*. Heti seuraavassa virkkeessä Kortesuso vastaa omaan kysymykseensä väitelauseella, johon toki sana *tuskin* tuo tulkinnan siitä, ettei Kortesuso tiedä täydellä varmuudella, kuinka vanhasta tuotteesta on kyse.

Tämä esimerkki on sillä tavalla selkeä ja täyteläinen, että kysymyksen luonne tavallaan paljastetaan heti seuraavassa virkkeessä. Kyseessä ei ole ollut prototyyppinen, kysyvä informaation tiedustelu⁶, vaan kirjoittajalla on ollut vahva epäily siitä, ettei tuote ole kovin vanha. Voi nähdä, että liitepartikkeli *-hAn* on tietynlainen vihje kysymyksen tulkintaan: ilman sitä virke näyttäisi vastausta hakevalta kysymykseltä *Kuinka vanha tuote ”Monster High” on?* Liitepartikkeli *-hAn* kuitenkin haastaa tällaisen tulkinnan ja saa lausuman näyttämään sellaiselta, että kyse on kyseenalaistamisesta, ei puhtaasta kysymisestä. Tässäkin esimerkissä *-hAn* siis kuvaannollisesti etualaistaa lausuman episteemisen epävarmuuden.

Tämä esimerkki lähentelee jo merkitykseltään retorista kysymystä ellei peräti ole sellainen, koska Kortesuso ei siihen näytä varsinaisesti kaipaavan vastausta: hän heti perään ilmaisee oman, joskin epävarman, näkemyksensä lelujen iästä. Aineistosta löytyy muitakin esimerkkejä, joissa kysyminen lienee ennen kaikkea retorista:

45) **Eiväthän** lapset varmaan tuossakaan lehdessä pääkirjoituksia kirjoita?
[Kortesuso2_Joulu2]

On yleistietoa, että lapset eivät kirjoita sanomalehdissä pääkirjoituksia. Tässä kysymyksen asiasisältö jo itsessään paljastaa, että kysymyksen⁷ tavoitteena ei ole ollut niinkään kysyä vaan kyseenalaistaa ajatus siitä, että lapset kirjoittaisivat pääkirjoituksia.

⁶ Vaikka itse asiassa Kortesuso saa kysymykseensä myös vastauksen, jonka mukaan kyseiset lelut julkistettiin vuonna 2010.

⁷ Virke on toki kieliopillisesti väitelause, johon kysymisen funktion tuo ennen muuta kysymysmerkki.

Edellisiä kysymysesimerkkejä yhdistää se, että ne kaikki näyttävät tekevän jotain muuta kuin varsinaisesti hakevan informaatiota. Aineistossa ei ole sellaisia liitepartikkelin *-hAn* sisältäviä kysymyksiä, joka olisi tulkittavissa selkeiksi, prototyypisiksi kysymyksiksi, joilla puhuja tiedustelee informaatiota.

Lyhyesti voisi kuitenkin pohtia Hakulisen artikkelin esimerkkiä *Missähän minun silmälasini ovat?* Hakulinen itse näki lausuman sisältävän tuttua tietoa siten, että puhujan pitäisi tietää vastaus kysymykseensä (2001 [1976]: 86) Vaikka artikkelissa ei anneta tälle virkkeelle kontekstia ja siten sen tulkinta on lähtökohtaisesti hieman huteralla pohjalla, voi kaksisuuntaisen episteemisyiden kautta ajatella, että myös tällaisessa aidosti kysyvässä ja informaatiota hakevassa kysymyslauseessa liitepartikkeli *-hAn* nimenomaan etualaistaa kysyjän epätietoisuuden siitä, missä lasit sijaitsevat.

4.3.3 Kaksiulotteinen episteemisyys ja mahdollisuuden ilmaisu

Kaksiulotteisen episteemisyiden näkökulmasta kiinnostavan ryhmän muodostavat myös sellaiset lausumat, jotka ovat luonteeltaan myönnytteleviä. Tukeudun tässä Niemen määritelmään myönnyttelystä: sillä tarkoitetaan sellaista samanmielisyyttä aiemmin esitetyn kanssa, joka on luonteeltaan heikohkoa tai varauksellista (Niemi 2007: 1, 2015: 2). Toisaalta pohdin tässä alaluvussa myös sellaisia aineiston tapauksia, jotka eivät ole myönnyttelyä. Niitä yhdistää kuitenkin myönnytteleviin tapauksiin se, että ne ovat episteemiseltä asenteeltaan erilaisille mahdollisuuksille avoimempia kuin vaikkapa polarisoivat väittämät, joissa mielipide näyttäytyy kuin ainoana mahdollisena vaihtoehtona.

Seuraava esimerkki on peräisin Ei oo totta -blogin keskustelusta, joka liittyy konttikoteja käsittelevään blogikirjoitukseen. Keskustelua on käyty jo pitkästi ennen nimimerkki Leppiksen kirjoitusta, ja väittely on keskittynyt siihen, onko väärin tarjota esimerkiksi opiskelijoille hyvin pieniä kontteihin rakennettuja koteja, vaikka ne voisivatkin helpottaa suurten kaupunkien asuntopulaa. Leppis aloittaa kommenttinsa näin:

- 46) Mä en ole vielä päättänyt lopullista kantaani konttikoteihin, mutta **saattaisihan** ne toimia juuri pääkaupunkiseudulla. [Kortesuo3_Kontit]

Aloitus on merkitty selvästi epävarmaksi, sillä virkkeen ensimmäisessä lauseessa kirjoittaja spesifioi, ettei hän ole muodostanut lopullista mielipidettä asiaan. Virkkeen toisessa lauseessa liitepartikkeli on liitetty konditionaalimuotoiseen modaaliverbiin *saattaa*.

Niemen tutkimus myönnyttelystä antaa tällaisiin vuoroihin mielenkiintoisen näkökulman. Niemi on muun muassa pohtinut sitä, miten myönnytys voi olla myös melko näennäistä ja vain keino kalastella suopeampaa vastaanottoa omalle näkemykselle (2007: 119). Tämä pohdinta istuu yhteen tämän esimerkin kanssa, koska se jatkuu näin:

- 47) Ajattelen niiden olevan lähinnä hyvillä paikoilla olevia pikkuyksiöitä, joihin olisi varaa muuttaa niillä tyypeillä, jotka asuu nykyisin kymmenen neliön soluhuoneissa jossain Mellunmäessä (näin siis opiskelija-asumisen näkökulmasta). Lisäksi tuo asumisen hinta niissä on oikeasti aika fiksu – yksiötä kun ei Helsingistä keskusta-alueelta saa alle 400 euron, olipa se millainen luukku tahansa. [Kortesuo3_Kontit]

Kommentti jatkuu vielä kommentoijan oman asumistilanteen ja -historian kuvauksella, mutta käytännössä kommentissa ei lopulta osoiteta muuta kuin pohdintaa konttikotien puolesta.

Mitä on kaksiolotteinen tällaisessa mahdollisuudelle avoimessa vuorovaikutuksessa? Vaikka aineiston perusteella ei voi sanoa yhtään mitään siitä, kuinka aitoa tai näennäistä kirjoittajan myönnyttely tai avoimuus mahdollisuudelle tässä on, selvää on, että hän ainoastaan pohtii asiaa konttikoteja puoltavia näkemyksiä esiin tuoden. Voisi ajatella, että myös liitepartikkelin *-hAn* korostava teho liittyy kulloinkin esitellyn näkökulman relevanssin potentiaaliin.

Seuraavassa, Neean kirjeeseen liittyvässä kommentissa on kaksi lausetta, joissa on liitepartikkeli *-hAn*:

- 48) Kun ensimmäistä kertaa näin kirjeen, ajattelin, että se on kirjoitettu ns. sadustekniikalla eli lapsi kertoo ja aikuinen toimii kirjurina. Ihmettelin vähän, kun käsiala oli naamioitu lapsen käsialaksi, mutta sitten tuumin, että kyseessä oli kenties tyyliseikka. Itselläni on 6-vuotias lapsi, eikä kukaan 6-vuotias kirjoita noin hyvin. Siksi hieman ihmettelen, kun päätoimittaja niin pontevasti vakuuttelee *_kirjeen_* aitoutta. **Asiahan** voi olla ihan oikein ja totta ja tämä ”Neea” todellinen henkilö (nimi muutettuna). **Voihan** olla käynyt esim. niin, että joku päiväkodin lapsi on sanonut kesken leikin tms. spontaanisti tai johdateltuna tuon ajatuksen (että aikuiset eivät joisi kaljaa jouluna), päiväkodin aikuinen on siitä liikuttunut ja kirjoittanut tällaisen ”joulupukin kirjeen” ja

lähettänyt toimittajatutulleen. Silloin minusta pitäisi kertoa asioiden oikea perä, eikä kiivaasti väittää koko kirjeen olevan ”totta”. [Kortesus1_Joulu1]

Esimerkki on sillä tavalla samanlainen kuin edellinen, että kirjoittaja tavallaan jättää erilaiset mahdollisuudet avoimiksi esimerkiksi käyttämällä modaaliverbiä *voida* eikä eksplisiittisesti väitä asian olevan välttämättä kuten hän spekuloi. Mitään muutakaan vaihtoehtoa hän ei kuitenkaan esittele, vaan huomio annetaan ainoastaan teorialle, jonka mukaan kirjeellä voi olla taustaa tosielämässä, vaikkei se olisikaan sentään kuusivuotiaan lapsen kirjoittama.

Aineistossa on muitakin tapauksia, jotka eivät ole polarisoivien väittämien tapaan täysin varmaksi muotoiltuja mutta jotka silti melko selvästi osoittavat jonkin tietyn mielipiteen paremmuutta. Selkeän joukon muodostavat lauseet, joissa liitepartikkeli *-hAn* on liitetty kieltoverbin kysymysmuotoon⁸.

49) **Eiköhän** tän kirjeen pointtina ollu tuoda esille, että kaikilla lapsilla ei ole kaikki asiat hyvin ja täten muistuttaa ihmisiä ja vanhempia siitä, miten käyttäytyvät kasvavien lapsiensa seurassa. [Kortesus2_Joulu2]

50) **Eiköhän** sitkeä jankuttaja, siis aikavaras, ole pahempi kuin luurin korvaan pamahduttaja. [Kotus3_Sanakirja]

Näitä esimerkkejä yhdistää myönnyttelyyn se, että ne näyttävät jättävän ainakin polarisoivia väittämiä avoimemmaksi mahdollisuuden sille, että asiasta voisi olla jotakin muutakin mieltä. Silti ne tuovat esiin ainoastaan yhden näkökulman asiaan. Jos liitepartikkelin *-hAn* tuoma lisäsävy liittyy lausuman episteemiseen ulottuvuuteen, tällaisissa lausumissa tai kommentteissa luonteva tulkinta on, että liitepartikkeli *-hAn* etualaistaa esitellyn vaihtoehdon oleellisuuden mahdollisuutta.

4.4 Yhteenvetoa

Tässä luvussa on analysoitu liitepartikkelin *-hAn* merkitystä sellaisilla tavoilla, jotka ovat nähdäkseni yhteneväisiä luvussa 2 esitettyjen teorioiden ja vaatimusten kanssa. Polarisoivien väittämien avulla pyrittiin tuomaan esiin erityisesti aiemman fennistisen analyysin käyttämän tutun tai yhteisen tiedon implikaation ongelmia ja sitä, miten

---

⁸ On kiinnostava kysymys ja mahdollinen tutkimuskysymys, missä määrin *eiköhän* on kiteytynyt tällaisen episteemisen asenteen ilmaisijaksi.

väittelykontekstissa tällainen katsantokanta on erityisellä koetuksella. Lisäksi tässä luvussa liitepartikkelia on pohdittu kaksiulotteisen episteemisyiden käsitteen kanssa. Kaksiulotteisuus on tässä tarkoitettu toivottavasti havainnollistavaksi metaforaksi, sillä episteemisen varmuusasteen tarkka määrittely on autenttisesta aineistosta hankalaa puhumattakaan siitä, kuinka voimakas metaforinen liike tapahtuu, jos diskurssissa tämä varmuusaste etualaistetaan.

Analyysini perusteella esitän, että omassa aineistossani liitepartikkeli *-hAn* toimii tällaisena episteemistä varmuusastetta korostavana ja etualaistavana sävyartikkelina. Koska aineistoni on kerätty lähteistä, joista etsittiin nimenomaan tietynlaista vuorovaikutusta eli väittelyä, ei ole perusteita väittää, että liitepartikkeli toimisi aina juuri näin. On syytä pitää mahdollisuudet auki sille, että toisenlaisissa konteksteissa liitepartikkelia *-hAn* käytetään eri tavoin.

Näen kuitenkin, että analyysin perusteella voi esittää hypoteesin liitepartikkelin merkityksestä. Hypoteesina liitepartikkelia voisi kuvata esimerkiksi seuraavasti: ”Liitepartikkeli *-hAn* on episteeminen sävyartikkeli. Se korostaa kulloisenkin lausuman representaation varmuuden astetta.”

Ehkä helpommin ymmärrettävästi hypoteesi kuuluisi niin, että liitepartikkeli *-hAn* tekee muille keskustelijoille paremmin näkyväksi sen, millaisen tietämyksellisen kannan puhuja ilmaisee ottavansa puheena olevaan aiheeseen.

Jo tämän tutkimuksen aineiston perusteella on selvää, että hypoteesi on jonkinlainen ylätasoinen yksinkertaistus siitä, mitä *-hAn* käytännössä tekee diskurssissa. Hypoteesi jättää myös avoimeksi sen, etteikö erilaisissa lausetyypeissä voisi olla hahmotettavissa vielä paljon spesifimpiä määritelmiä sille, millaista merkitystä liitepartikkeli niissä välittää. Koska kyseessä on hypoteesi, jota ei ole testattu monipuolisesti erilaisilla aineistoilla, on mahdollista, että sen selitysvoima toimii paremmin joissain tapauksissa ja huonommin toisissa.

Liitepartikkelin *-hAn* merkityksen kuvauksena hypoteesi on selkeästi erilainen kuin esimerkiksi Ison suomen kieliopin kuvaus. Tärkein eroavaisuus on siinä, ettei tässä pyritä tekemään oletuksia siitä, millaisia strategioita kielen käyttäjät mahdollisesti käyttävät tai hyödyntävät tuottaessaan liitepartikkelin. Huomio keskittyy siihen, millaisen tulkinnan liitepartikkelin läsnäolo diskurssissa tuo. Apua

tulkinnan hahmottamiseen on haettu kontekstista, ja pohdinnat keskustelijoiden mahdollisista taka-ajatuksista tai kognitiivisista strategioista on jätetty pois.

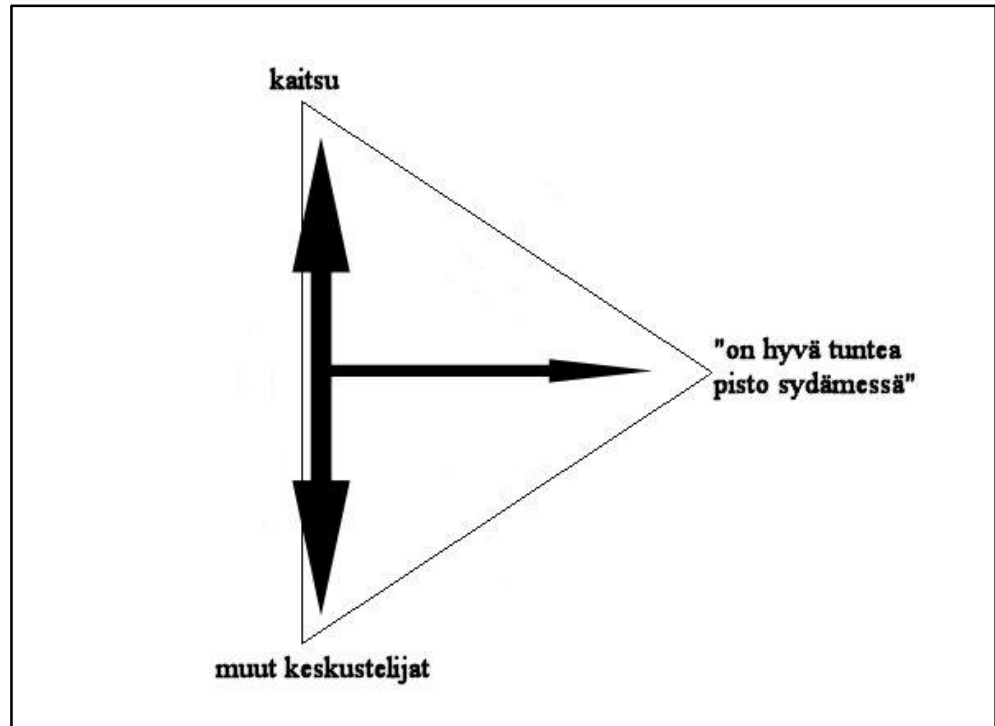
Tämän tutkimuksen hypoteesin ja VISK:n kuvauksen eroja voisi havainnollistaa Du Bois'n (2007) asennekolmion avulla. Luvussa 2.6 pohdittiin sitä, että vaikka asennekolmiota ei olekaan hyödynnetty *-hAn*-liitepartikkelin tutkimuksessa aikaisemmin, aiempaa fennistisen paradigman selitystä liitepartikkelin merkityksestä voisi sovitella asennekolmioon niin, että liite on nähty eräänlaisena episteemisenä siltana ennen muuta puhujan ja vastaanottajan välillä: liitepartikkelin on katsottu tuovan lausumaan tutun tiedon implikaation, ja tuttu tieto on tässä yhteydessä syytä ymmärtää puhujan ja vastaanottajan väliseksi tutuksi tiedoksi. Näin puhuja siis *-hAn*-liitepartikkeliä käyttäessään ikään kuin vetoaisi erityisesti asennekolmion siihen sivuun, joka yhdistää puhujan ja vastaanottajan. Toki asennekolmio olisi muutenkin tässä käytössä, koska kolmion kolmas kärki, kohde, olisi se tieto, jonka puhuja haluaa keskustelijoiden jakamaksi tutuksi tiedoksi merkitä.

Pohditaan vielä tätä nimimerkin kaitsu kirjoittamaa kommenttia:

39) höpöhöpö. Jokaisen kuusivuotiaan Neea-tytön vanhemman pitääkin tuntea pisto sydämessään ostaessaan olutta. Niin pitää kyllä Peppi-tytön vanhemman ja Niko-pojan, Juuson isän tai äidin. **Siitähän** tässä oli koko ajan kysymys. [Kortesuo2_Joulu2]

Jos esimerkin *-hAn*-liitepartikkelin vuorovaikutuksellisen funktion asettaisi asennekolmioon, kuten fennistisessä paradigmassa se on ymmärretty, lopputulos voisi näyttää samalta kuin kuvassa 2. Kuvan tarkoituksena on ilmaista sitä, miten liitepartikkelin väitetty toimivan niin, että se ikään kuin merkitsee tai pyrkii merkitsemään jonkin tiedon puhujien yhteiseksi tiedoksi. Esimerkin 39 fokuksessa oleva tieto on muotoiltu kuvassa 2 ajatukseksi ”on hyvä tuntea pisto sydämessä”. Fennistisessä paradigmassa on ajateltu, että kaitsu tuo diskurssiin implikaation siitä, että ”on hyvä tuntea pisto sydämessä” on tuttua tietoa sekä hänelle itselleen että muille keskustelijoille. Nuoli kaitsun ja muiden keskustelijoiden välillä kuvastaa tätä väitettyä implikaatiota, tästä nuolesta lähtevä vaakasuora nuoli kuvaa implikaation suuntaa.

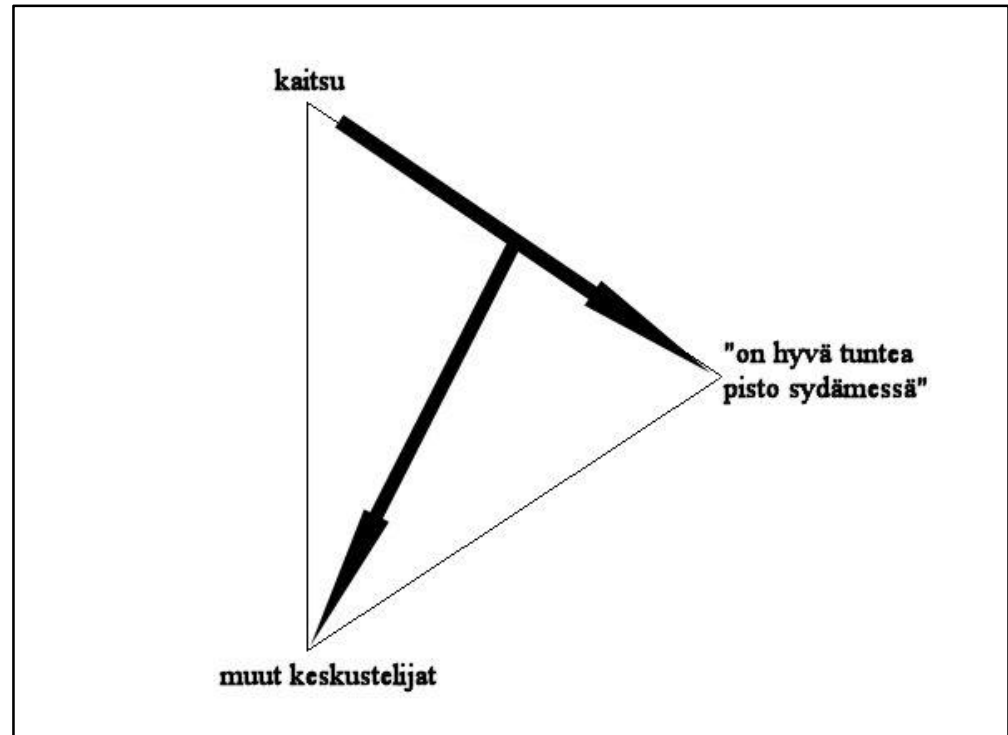
Kuva 2: *-hAn*-liitepartikkelin funktio fennistisen paradigman mukaan

Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin pitäytynyt agnostikkona sen suhteen, mitä puhujien päässä liikkuu, kun he tuottavat liitepartikkelin *-hAn*, minkä takia kuvan 2 kaltaista selitystä ei voi pitää luotettavana. Aineistosta ei näy, onko kaitsu tosiaan hahmottanut tilanteen näin.

Kuvassa 3 hahmottelen sitä, mitä aineistosta taas mielestäni näkyy. Kuvassa 3 pyrin havainnollistamaan sitä, miltä liitepartikkelin *-hAn* funktio voisi asennekolmiossa näyttää, kun painopiste siirretään pois arvailusta keskustelijoiden päänsisäisistä tapahtumista ja pohditaan kontekstia ja tulkintaa, jonka liitepartikkeli synnyttää.

Kuva 3: *-hAn*-liitepartikkelin funktio tämän tutkimuksen hypoteesin mukaan

Kuvassa 3 on samat elementit kuin kuvassa 2: kommentin on kirjoittanut kaitsu, ja sen vastaanottajaksi ajatellaan – väistämättä epämääräinen – joukko blogikommentoinnin lukijoita. Kommentissa otetaan kantaa sen puolesta, että pienten lasten vanhempien on syytä tuntee pisto sydämässä alkoholia ostaessaan, ja että tästä on ollut kyse koko ajan keskustelussa laajemminkin. Tämä kannanotto on Du Bois’ n asennekolmion ”kohde”.

Nuoli kaitsun ja kohteen tarkoittaa sitä kirjoittajan episteemistä suhdetta kohteeseen, jonka kaitsu tuo ilmi kommentissaan; toisin sanoen kaitsu polarisoivalla väittämällä ilmaisee pitävänsä tätä asiaa keskustelussa tärkeänä. Heritagén (2012) termein tämä nuoli kuvastaa puhujan – tai kirjoittajan – episteemistä asennetta. Liitepartikkelin *-hAn* funktio liittyy hypoteesin mukaan ennen kaikkea nuoleen, joka osoittaa kaitsun ja kohteen välisestä nuolesta muihin keskustelijoihin: paitsi että kaitsu tuo ilmi episteemisen suhtautumisensa kohteeseen, *-hAn*-liitepartikkelin käyttäminen tuo tämän suhtautumisen vielä voimakkaammin esille muille keskustelijoille. Suhtautuminen on siis kaksiuolotteista, koska kaitsun kommentti paitsi suuntautuu tietoon myös liitepartikkelin avulla etualaistaa tämän suhtautumisen, korostaa sitä muille keskustelijoille. Tähän johtopäätökseen päätyminen ei sisällä kognitiivistisia

oletuksia kaitsun intentioista tai motiiveista, vaan analyysi on tehty tapausten kontekstia ja systemaattista toistoa analysoiden.

Vaikka tässä esimerkissä nuoli puhujan ja kohteen välillä kuvaa episteemistä suhtautumista, jossa tietoa pidetään varmana, *-hAn*-liitepartikkelin funktion voisi hypoteesin mukaan hahmottaa asennekolmiossa samalla tavalla myös silloin, kun kyse ei ole polarisoivista väittämistä tai kun puhuja ei suhtaudu proposition täydellä varmuudella. Myös silloin liitepartikkeli operoi samalla akselilla eli nuolella, joka ulottuu episteemisen asenteen kuvauksesta muihin keskustelijoihin.

Riippuu täysin kontekstista, asettaako liitepartikkeli *-hAn* näin ymmärrettynä jonkin tiedon tai näkemyksen kontrastiin toisten keskustelijoiden kanssa vai rakentaako se yhteisymmärrystä keskustelijoiden välille. Tämän tutkimuksen aineistossa kyse näyttäisi olevan useimmiten ensimmäisestä vaihtoehdosta, koska *-hAn* etualaistaa usein aineistossa sellaisia näkemyksiä, joita kaikki muut keskustelijat eivät jaa. Hypoteesin mukainen käsitys liitepartikkelista ei kuitenkaan lainkaan poissulje sitä vaihtoehtoa, etteikö liitepartikkeli voisi olla myös rakentamassa yhteisymmärrystä keskustelijoiden välille. Tämä riippuu siitä, millaisessa suhteessa asennekolmion kohde ja muut keskustelijat ovat: jos liitepartikkeli *-hAn* etualaistaa sellaista tietoa, josta muut keskustelukumppanit ovat samaa mieltä, vaikuttaisi loogiselta ajatukselta, että tällöin liitepartikkeli vahvistaa keskustelijoiden samanmielisyyttä samaan näkökulmaan kutsuvana elementtinä. Tämän tutkimuksen aineisto mitä todennäköisimmin ei ole paras mahdollinen tällaisen pohdinnan testaamiseen. Olen pitänyt hypoteesin kuitenkin suhteellisen avoimena ja pikemminkin funktiota kuin tiettyä merkitystä painottavana siksi, ettei se olisi ristiriidassa myös tällaisen käytön kanssa.

Vaikuttaa ilmeiseltä, että hypoteesi sopii kaikkein parhaiten *-hAn*-liitepartikkelin käyttöön sellaisissa ilmauksissa, joissa on nähtävissä jokin episteeminen asenne. Vaikka nähdäkseni episteemisen asenteen voi ymmärtää melko laajasti ja sisällyttää siihen selkeiden kannanottojen lisäksi esimerkiksi kysymykset ja myönnyttelyn hypoteesia romuttamatta, voi olla, että esimerkiksi direktiiveissä liitepartikkelin funktio on erilainen. Esimerkiksi VISK:n pykälässä 831 on pohdittu lausetta *Tytöt – tulkaahan tervehtimään*. Lauseen modaaliteetti ei vaikuta episteemiseltä vaan ennemminkin deonttiselta.

Voi toki leikitellä ajatuksella, että liitepartikkeli *-hAn* kehotuksenomaisesti voisi korostaa myös tällaista modaalisuutta, sillä kuten Larjavaara toteaa, lopultahan kaikki modaalisuus on lähtöisin samasta juuresta ja kyse on vain siitä, miten pakko ja mahdollisuus näyttäytyvät erilaisissa ilmaisuissa (2007: 400). Tämän tutkimuksen hypoteesia tarjoan kuitenkin ennen kaikkea sovellettavaksi episteemisen asenteen ilmaisiin.

5 Päätelmät

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut tutkia liitepartikkelia *-hAn* kriittisesti aiempaan tutkimustietoon nähden. Fennistiikassa liitepartikkelia *-hAn* on 1970-luvulta lähtien hahmotettu tutun ja jaetun tiedon käsitteiden kautta. Vaikka tätä käsitystä kohtaan on esitetty kritiikkiä, tällaisen luonnehdinnan liitepartikkelin *-hAn* merkityksestä voi katsoa lyöneen läpi fennistiikassa (ks. luku 2.2).

Tässä tutkimuksessa on aineiston avulla tutkittu sitä, kuinka hyvin tämä kuvaus *-hAn*-liitepartikkelista kestää aineistopohjaista kriittistä tarkastelua. Lisäksi tavoitteena on ollut muodostaa aineiston pohjalta oma hypoteesi siitä, miten liitepartikkelin merkitystä voisi kuvata.

5.1 Tutkimustulosten suhde aiempaan fennistiseen tutkimukseen

Luonnehdinta *-hAn*-liitepartikkelista tutun tai yhteisen tiedon merkitsijänä on ongelmallinen tiivistetysti siksi, ettei kielitieteen keinoin voi nähdä kenenkään pään sisälle eikä tietää, millaisen aivotoiminnan lopputuloksena tai vuorovaikutuksellisen strategian ilmentäjänä liitepartikkelia käytetään. Perinteisen kielitieteellisen aineiston, kuten esimerkiksi tekstin tai keskustelutallenteen, perusteella ei voi myöskään luotettavasti tietää, mikä on esimerkiksi puhujille yhteistä tietoa. Nämä ongelmat tulivat tämän tutkimuksen aineistossa esiin, koska kyse on pääosin blogikommenteista, joiden kirjoittajat eivät tiedä toisistaan välttämättä yhtään mitään. Lisäksi aineistossa keskustelijat väittelevät ja ovat eri mieltä asioista mutta silti myös käyttävät liitepartikkelia sellaisissa väittämissä, jotka eivät missään tapauksessa sisällä toisille puhujille yhteistä tai tuttua "tietoa". Ajatus siitä, että vaikka keskustelija ei faktuaalisesti vetoaisikaan tuttuun tietoon mutta hyödyntäisi liitepartikkelin *-hAn* tuomaa tutun tiedon implikaatiota, on yhtä lailla ongelmallinen: tällaisen ajatuksenjuoksun tueksi pitäisi saada yksityiskohtaista tietoa puhujien kognitiivisista strategioista, eikä tällaista tietoa kielitieteen keinoin ole saatavissa.

Edwardsin ja Potterin diskursiivisen psykologian tarjoamia kriittisiä työkaluja lainaten voi sanoa, että esimerkiksi Ison suomen kieliopin kuvaus liitepartikkelista *hAn* on kognitivistinen. Tämän tutkimuksen luvussa 3 hylätään määritelmä, jonka mukaan liitepartikkeli toisi lausumaan implikaation tutusta tai yhteisestä tiedosta.

Ison suomen kieliopin määritelmästä on ollut myös apua. Tässä tutkimuksessa jaetaan kieliopin näkemys siitä, että *-hAn* on sävyartikkeli. Tämän sävyn luonnetta tutkimuksessa onkin yritetty saada näkyville.

5.2 Hypoteesi kaksikulotteisesta episteemisyydestä

Tutkimuksen tavoitteena ei ole ollut esittää ainoastaan kritiikkiä vaan pohtia myös sitä, mikä voisi olla kestävä luonnehdinta liitepartikkelin merkityksestä. Liitepartikkeli *-hAn* on merkitykseltään vaikea määriteltävä siksi, ettei se esimerkiksi viittaa mihinkään tarkoitteeseen. Kielitieteellisestä aineistosta voi kuitenkin esimerkiksi nähdä, minkälaisissa konteksteissa ja vuorovaikutuksellisissa tilanteissa liitepartikkelia *-hAn* käytetään. Aineiston autenttisia esimerkkejä on myös vertailtu sellaisiin fabrikoiuihin esimerkkeihin, joista liitepartikkeli *-hAn* on poistettu. Toimenpide on siinä mielessä kyseenalainen, että esimerkiksi emergenssikieliopin periaatteiden mukaan analyysin pitäisi olla ennen kaikkea autenttiseen kielenainekseen perustuvaa. Liitepartikkelin *-hAn* poistaminen on kuitenkin ollut yksi havainnollistavaksi tarkoitettu apukeino sen valaisemiseen, millaisen lisämerkityksen liitepartikkeli väittämiin tuo.

Analyysini perusteella esitän *-hAn*-liitteen merkityksestä seuraavaa: Liitepartikkeli *-hAn* on episteeminen sävyartikkeli. Se korostaa kulloisenkin lausuman representaation varmuuden astetta.

Määritelmää esitetään kuitenkin ennen muuta hypoteesina, koska määritelmäehdokas on syntynyt analysoimalla samaa aineistoa, joka valittiin ennen kaikkea valaisemaan Ison suomen kieliopin *-hAn*-määritelmän ongelmia. Tutkimuksen aineisto on peräisin väittelyistä, koska niissä ajatus tutusta tai yhteisestä tiedosta on erityisellä koetuksella: keskustelijat ovat hyvin eri mieltä asioista mutta saattavat silti höystää argumenttiaan liitepartikkelilla *-hAn*. Lienee selvää, että aineistoon on valikoitunut eritoten sellaista kielen käyttöä, jossa keskustelijat ovat vahvasti jotain mieltä ja usein puolustavat omaa näkemystään sekä torjuvat muita näkemyksiä. Aineistoa ei ole tarkoitettu edustavaksi otokseksi liitepartikkelin *-hAn* mahdollisista käyttötilanteista. Siksi tutkimuksen esittämään määritelmäänkään ei voi suhtautua muuna kuin hypoteesina niin kauan, kun hypoteesin kestävyttä ei ole testattu myös muunlaisissa käyttökonteksteissa (tästä lisää luvussa 5.3).

Hypoteesin muodostamisessa keskeinen ajatus on siirtää analyysin painopiste pois keskustelijan pään sisältä, jonne ei siis ole pääsyä, ja pohtia sen sijaan lausuman tulkintaa. Hypoteesin mukaan liitepartikkeli *-hAn* etualaistaa lausuman episteemisen ulottuvuuden ja kiinnittää huomion siihen, millaisella varmuudella lausuman representaatioon suhtaudutaan. Aineiston väitelauseissa liitepartikkeli *-hAn* “sävyttää” lausumaa niin, että sen episteeminen varmuus korostuu. Erityisen selkeästi tämä on nähtävissä argumentin huipentavissa polarisoivissa väittämissä, jotka siis ovat väittelykontekstissa hyvin kiistanalaisia, kuten esimerkiksi virke *Siitähän tässä oli koko ajan kysymys*. Hypoteesin mukaan ei ole kyse pelkästään siitä, että virke on episteemisellä asteikolla täyden varmuuden ääripäässä, vaan liitepartikkelin *-hAn* ansiosta myös siitä, miten painokkaasti virke tähän sijaintiin paalutetaan.

Hypoteesin muodostamista varten aineistosta on tutkittu myös muunlaisia ilmaisuja. Kysymykset eivät asetu samalla tavalla selkeästi episteemisyyden asteikolle kuin polarisoivat väittämät, mutta koska kysymys on perusluonteeltaan informaation hakemista, kysymyksissä on automaattisesti läsnä epävarmuutta siitä, mikä on asioiden todellinen laita. Liitepartikkeli *-hAn* kiinnittää huomion tähän epävarmuuteen ja saa kysymisen näyttämään pikemminkin kyseenalaistamiselta, kuten esimerkissä *Kuinkahan vanha tuote ”Monster High” on? Tuskin paria vuotta vanhempi*. Modaliteetiltaan epävarmoissa väittämissä liitepartikkeli *-hAn* taas korostaa mainitun vaihtoehdon relevanssin potentiaalia: *Asiahan voi olla ihan oikein ja totta ja tämä ”Neea” todellinen henkilö (nimi muutettuna)*.

5.3 Lopuksi

Koska luvussa 5.2 esiteltiin hypoteesi, ilmeinen jatkotutkimuksen aihe on hypoteesin kokeileminen erilaisissa käyttöympäristöissä. Tämän tutkimuksen aineistossa ei esimerkiksi ollut selkeästi informaatiota tiedustelevia kysymyksiä, joista esimerkkinä kävisi Hakulisen tutkimuksesta virke *Missähän minun silmälasini ovat?* Tällaisten kysymysten analysoimiseen olisi syytä saada kuitenkin kokonainen, autenttinen aineisto, koska kyseinen esimerkki on esitetty alkuperäisessä lähteessä ilman tietoja sen kontekstista.

Mielestäni liitepartikkeli *-hAn* kaipaisi tämän tutkimuksen jälkeen erityisesti huolellista keskusteluanalyyttistä tutkimista. Liitepartikkelia *-hAn* on kyllä jonkin

verran tutkittu keskustelunanalyysin metodeilla (ks. luku 2.7), mutta näiden tutkimusten ongelmana on lähtökohdaksi hyväksyty implikaatio tiedon tuttuudesta. Olisi kiinnostavaa saada tietää, pystyykö keskustelunanalyysillä saamaan esiin liitepartikkelin merkitystä, jos päätelmät tehdään puhtaasti siitä, millaista on vuorovaikutuksen rakenteellinen järjestyminen ja miten keskustelijat reagoivat toistensa *-hAn*-vuoroihin. Tässä vaiheessa suhtaudun toisaalta myös varauksella siihen, onko keskustelunanalyysin menetelmällä mahdollista muodostaa kovin selkeää kuvaa liitepartikkelin merkityksestä. Varautuneisuuteni syy on siinä, että liitepartikkeli sulautuu ikään kuin suhteellisen pieneksi osaksi vuoroa, ja responsseista voi olla vaikeaa nähdä, minkä niissä on aiheuttanut juuri liitepartikkelin läsnäolo esimerkiksi vierusparin etujäsenessä. Nämä ovat kuitenkin empiirisiä kysymyksiä, joihin löytyy vastaus keskusteluaineistoja tutkimalla.

Muutenkin moni liitepartikkeliin *-hAn* liittyvä aiempi tutkimus tarjoaa mielenkiintoisia hypoteeseja, joiden varmentamiseen tosin kyllä tarvittaisiin kielitieteellisen tutkimuksen ohella kognitiotieteiden metodeja. Kuten tutkimuksessa on jo aiemmin todettu, ajatus liitepartikkelista merkitsemässä tuttua, yhteistä tietoa ei tietenkään ole hypoteesina millään muotoa mahdoton; sen todentaminen on vain hyvin hankalaa. Liitepartikkeli *-hAn* avaa kuitenkin mielenkiintoisia näköaloja esimerkiksi luvussa 2.4 mainittuun jaetun tiedon paradoksiin, jossa on kyse siitä, miten puhujat eivät käytännössä ajaudu loputtomaan regressiokierteeseen pohtiessaan sitä, mikä on tuttua tietoa: minä tiedän, että hän tietää, että minä tiedän, että hän tietää, ja niin edelleen.

Liitepartikkelin käyttö nähdäkseni vahvistaa käsitystä siitä, että paradoksi on ennen muuta teoreettinen, eikä keskustelijoille ole ainakaan väittelykontekstissa ongelmaa sivuuttaa kokonaan tällaista regressiota. Silloinkin, kun kyse on selvästi mielipiteitä jakavista näkemyksistä ja puheenvuoroista, keskustelijat merkitsevät lauseitaan episteemisesti painokkaasti varmoiksi huolimatta siitä, etteivät keskustelijat blogikommenteissa ole välttämättä ikinä tavanneet toisiaan eivätkä monissa tapauksissa voi tietää, mitä muut keskustelijat tietävät. Liitepartikkeli *-hAn* saattaa liittyä jopa sellaisiin kommenttiin, joilla diskurssiin tuodaan täysin uutta tietoa, kuten *Välitön ajatushan tuon nähdessäni oli, että feikki*. Voi ehkä ajatella, että tällaisessa

käytössä liitepartikkelin *-hAn* taakse kätkeytyvä (teoreettinen) regressio on muotoa “minä tiedän, että minä tiedän”.

Tässä tutkimuksessa tarjoiltu hypoteesi, jonka mukaan liitepartikkelin funktio on korostaa lausuman episteemistä ulottuvuutta, on nähdäkseni yhteensopiva monien muiden liitepartikkelista esitettyjen ajatusten kanssa. Esimerkiksi Välimaa-Blumin (1987: 480) ajatus siitä, että liitepartikkeli merkitseekin kontekstissa uutta tietoa tai jonkinlaista poikkeamaa tutun ja uuden tiedon virtauksessa, sopii mielestäni yhteen oman hypoteesini kanssa: voi ajatella, että tällainen poikkeama olisi diskurssissa tarpeen etualaistaa, kuten hypoteesi esittää. Toisaalta tämän tutkimuksen hypoteesin selitysvoima ulottuu nähdäkseni myös sellaisiin tapauksiin, joissa ei näytä olevan kyse uudesta tiedosta, kuten aineistosta 1 peräisin olevassa lauseessa *Juu, näinhän se taitaa olla*.

Lehtisen väitöskirjassa (2012) pohditut ajatukset siitä, miten liitepartikkeli *-hAn* ikään kuin signaloi vallankäyttöä vuorovaikutuksessa, ovat kiinnostavia, vaikka hänen tutkimuksessaan yhtenä peruspilarina on tässä tutkimuksessa ongelmalliseksi todettu määritelmä liitepartikkelista *-hAn* tutun, yhteisen tiedon merkitsijänä. Näyttää kuitenkin aivan mahdolliselta, että liitepartikkeli *-hAn* hahmotettuna kaksiulotteisen episteemisyden kautta voisi olla diskurssissa myös vallankäytön väline. Lehtisen mukaan hänen tutkimuksensa kokousaineistossa näkyy, miten esimiehet tuovat esiin hierarkkista ja episteemistä auktoriteettiaan vuoroissa, joihin *-hAn* liittyy (Lehtinen 2012: 171). Tämän tutkimuksen aineistosta tällaista korrelaatiota valtasuhteen ja *-hAn*-liitepartikkelin käytön väliltä ei ole etsitty eikä sitä ehkä löytyisikään, koska verkkokeskustelijat eivät ole samanlaisessa hierarkkisessa suhteessa⁹ toisiinsa kuin työpaikan kokoukseen osallistuvat ihmiset. On kuitenkin tämän tutkimuksenkin tuloksista käsin mahdollista uskoa, että tällainen korrelaatio todella on olemassa: etualaistamalla tiedon oikeellisuuden vuorovaikutustilanteessa puhuja ikään kuin määrittää tai pyrkii määrittämään, mikä on asioiden todellinen laita. Hierarkkisessa organisaatiossa tällaisen määrittelemisen voi kuvitella kuuluvan eritoten hierarkian yläpäähän kuuluvien ihmisten kontolle.

---

⁹ Vaikka voi ehkä ajatella, että blogin pitäjä olisi jollain tavalla hierarkkisesti ylempänä hänen blogitekstien kommentaattoreita, käytännössä aineisto näyttää osoittavan siihen suuntaan, että kommentoijat haastavat hyvin avoimesti myös blogin pitäjän eikä hänellä ole mitään erityisluovaa.

Tätä tutkimusta voi lukea paitsi tutkimuksena liitepartikkelista *-hAn* myös osana laajempaa keskustelua siitä, millaiset pelisäännöt kielitieteessä vallitsevat. Analysoimalla liitepartikkelin käyttöä on nähdäkseni tullut esiin yleisempiäkin ongelmia siinä, millaisia kysymysmerkkejä tulosten ylle ilmaantuu, jos analyysissa tehdään rohkeita johtopäätöksiä siitä, mitä esimerkiksi keskustelijoiden aivoissa tapahtuu. Samoja ongelmia on tuotu esiin laajasti muutenkin esimerkiksi emergenssi-kieliopin ja diskursiivisen psykologian piiriin kuuluvassa tutkimuskirjallisuudessa. Tämä työ onkin myös tapaustutkimus, jossa näiden tutkimusalojen ajatuksia ja kritiikkiä on sovellettu liitepartikkelin *-hAn* tutkimiseen. Tavoitteena on ollut siis myös tuoda esiin niitä mahdollisuuksia, joita kielitieteellä on hyödynnettävänä silloinkin, kun pohdinnan kohteena on niinkin abstrakti yksikkö kuin liitepartikkeli *-hAn*.

Lähteet

- AUSTIN, JOHN LANGSHAW 1961: *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press.
- CHAFE, WALLACE 1998: Language and the flow of thought. Teoksessa Michael Tomasello (toim.) *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure* s. 93–112. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- CLARK, HERBERT H. 1992: *Arenas of language use*. Chicago: The University of Chicago Press and Center for the Study of Language and Information.
- 1996: *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUMMING, SUSANNA – TSUYOSHI ONO – RITVA LAURY 2011: Discourse, grammar and interaction. Teoksessa Teun A. Van Dijk (toim.) *Discourse studies: a multidisciplinary introduction* s. 8–36. Lontoo: Sage.
- DIK, SIMON C. 1978: *Funcional Grammar*. North-Holland Linguistic Series 37. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
- DU BOIS, JOHN W. 2003: Discourse and grammar. Teoksessa Michael Tomasello (toim.) *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure. Volume 2* s. 47–87. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- 2007: The stance triangle. Teoksessa Robert Englebretson (toim.) *Stancetaking in discourse. Subjectivity, evaluation, interaction* s. 139–182. Amsterdam: John Benjamins.
- EDWARDS, DEREK 2004: Shared knowledge as a performative category in conversation. *Rivista di Psicolinguistica Applicata* 4, 41–53.
- ESKELINEN, SARI 1995: *Pielisjärven murrettä*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.
- FORD, CECILIA E. – BARBARA A. FOX – SANDRA A. THOMPSON 2003: Social Interaction and Grammar. Teoksessa Michael Tomasello (toim.) *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure. Volume 2* s. 119–143. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- FORSBERG, HANNELE 2006: Modaalinen tuo. Teoksessa Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö ja Toni Suutari (toim.) *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin* s. 80–105. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- HADDINGTON, PENTTI 2004: Stance taking in news interviews. *SKY Journal of Linguistics* 17, s. 101–142.

- HADDINGTON, PENTTI – JARI SIVONEN 2010: Johdanto. Teoksessa Pentti Haddington ja Jari Sivonen (toim.): *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 7–17. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- HAKULINEN, AULI 2001 [1976]: Liitepartikkelin -han/-hän syntaksia ja pragmatiikkaa. Teoksessa Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen ja Maria Vilkuna (toim.) *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä* s. 44–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – FRED KARLSSON 1988: *Nykysuomen lauseoppia*. Toinen painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HALONEN, MIA 1996: Yhteisyyden ja tunnistettavuuden osoittaminen perhekeskusteluissa. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10. s. 173–205. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HELASVUO, MARJALIISA – TUOMAS HUUMO 2010: Mikä subjekti on? [On the subject of subject in Finnish]. *Virittäjä* 114 s. 165–195.
- HERITAGE, JOHN 2005: Cognition in discourse. Teoksessa Jonathan Potter ja Hedwig te Molder (toim.): *Conversation and cognition* s. 184–202. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2012: Epistemics in action. Action formation and territories of knowledge. – *Research on language and social interaction* 45 s. 1–29.
- 2013: Epistemics in conversation. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *The handbook of conversation analysis* s. 370–394. Chichester: John Wiley & Sons.
- HOPPER, PAUL 1987: Emergent Grammar. – *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 13 s. 139–157.
- 1998: Emergent Grammar. Teoksessa Michael Tomasello (toim.) *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure* s. 155–176. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- ITKONEN, ESA 1994: Universaalikieliopin kognitiiviset juuret. *Virittäjä* 98 s. 179–203.
- JAKONEN, TEPPO 2014: *Knowing matters. How students address lack of knowledge in bilingual classroom interaction*. Jyväskylä Studies in Humanities 235.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1992: *Modal expressios in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KOTILAINEN, LARI 2002: Moi taas, ai äm päk. Lauseet, tilanteet ja englanti suomenkielisessä chat-keskustelussa. Teoksessa Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen ja Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.): *Äidinkielen merkitykset* s. 191–209. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- 2008: Englanti suomenkielisissä chat-keskusteluissa. Teoksessa Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siirainen (toim.): *Kieltä kohti* s. 128–144. Helsinki: Otava.
- KÄRKKÄINEN, ELISE 2003: *Epistemic Stance in English Conversation. A Description of Its Interactional Functions, with a Focus on I Think*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2006: Stance taking in conversation. From subjectivity to intersubjectivity. *Text and Talk* 26 s. 699–731.
- LAITINEN, LEA 2002: From logophoric pronoun to discourse particle. A case study of Finnish and Saami. Teoksessa Ilse Wischer ja Gabriele Diewald (toim.): *New Reflections on Grammaticalization*. Typological Studies in Language 49 s. 327–344. Amsterdam: John Benjamins.
- LANGACKER, RONALD W. 1997: The contextual basis of Cognitive Semantics. Teoksessa Jan Nyuts & Eric Pederson (toim.): *Language and conceptualization* s. 229–252. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1998: Conceptualization, Symbolization and Grammar. Teoksessa Michael Tomasello (toim.) *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure* s. 1–39. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. SKST 1077. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008: Kohti lausuman koko merkitystä. Teoksessa Tiina Onikki-Rantajääskö ja Mari Siirainen (toim.): *Kieltä kohti* s. 164–189. Helsinki: Otava.
- LAURY, RITVA 2012: Taking a stance and getting on with it: the form and function of the Finnish clausal extraposition construction. – *Text & Talk* 32 s. 503–524.
- LEE, BENNY P. H. 2001: Mutual knowledge, background knowledge and shared beliefs: Their roles in establishing common ground. – *Journal of Pragmatics* 33 s. 21–44.
- LEHTINEN, MARJUKKA 2012a: *Episteemisen auktoriteetin ja yhteisen ymmärryksen konstruointi kokouskeskustelussa. Fokuksessa -hAn-lausumat*. Väitöskirja. Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulun viestinnän laitos.
- 2012b: Episteemisen auktoriteetin ja yhteisen ymmärryksen konstruointi kokouskeskustelussa. Fokuksessa -hAn-lausumat. Väitöksenalkajaisesityelmä,

Virittäjä 116, saatavilla osoitteessa
<http://journal.fi/virittaja/article/view/6588/5394>.

- MIZUNO, MANAMI 2012: *Suomen liitepartikkelien funktiota ja kääntäminen japaniksi – kontrastiivinen tutkimus teoksista Heinähattu, Vilttitossu ja kielletty kampela ja Hirame Hyöryüki*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten maisteriohjelma.
- NIEMI, JARKKO 2007: “*Voihan sitä noinkin ajatella*”. *Myönnyttelymuotin rakenne ja käyttö*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- 2010: *Myönnyttelymuotti – erimielisyyttä enteilevä samanmielisyyden konstruktio*. *Virittäjä* 114 s. 196–222.
- 2015: *Myönnyttelyn käytänteitä. Erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- NS = *Nykysuomen sanakirja 1951–1961*. Porvoo: WSOY.
- ONIKKI, TIINA 2000: *Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksestä*. Teoksessa Anu Airola, Heikki J. Koskinen ja Veera Mustonen (toim.): *Merkillinen merkitys* s. 85–114. Helsinki: Gaudeamus.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- POTTER, JONATHAN 1998: *Cognition as context (whose cognition?)*. *Research on language and social interaction* 31 s. 29–44.
- 2006: *Cognition and conversation*. – *Discourse Studies* 8 s. 131–140.
- POTTER, JONATHAN – DEREK EDWARDS 2003: *Rethinking cognition: On Coulter on discourse and mind*. *Human Studies* 26 s. 165–181.
- POTTER, JONATHAN – HEDWIG TE MOLDER 2005: *Talking cognition: mapping and making the terrain*. Teoksessa Jonathan Potter ja Hedwig te Molder (toim.): *Conversation and cognition* s. 1–54. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAEVAARA, LIISA 1997: *Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus*. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- SETÄLÄ, EMIL NESTOR 1926: *Suomen kielen lauseoppi*. Yhdestoista painos. Helsinki: Otava.
- SCHIFFER, STEPHEN. 1972: *Meaning*. Oxford: Oxford University Press

- SPERBER, DAN – DEIDRE WILSON 1982: Mutual knowledge and relevance in theories of comprehension. Teoksessa Neil Smith (toim.): *Mutual Knowledge* s. 61–85. Lontoo: Academic Press.
- TAINIO, LIISA 1997: Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- TOMASELLO, MICHAEL 2003: Introduction. Teoksessa Michael Tomasello (toim.): *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure. Volume 2*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- VILPPULA, MATTI 1989: Havaintoja hän- ja -he-pronominien käytöstä suomen murteissa. *Virittäjä* 93 s. 389–400.
- VIRTANEN, MIKKO 2010: Asenteellista keskustelua. *Virittäjä* 114 s. 303–313.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio.
- VÄLIMAA-BLUM, RIITTA 1987: The discourse function of the finnish clitic *-han*. Another look. Teoksessa Pirkko Lilius ja Mirja Saari (toim.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics 6. Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics in Helsinki, August 18–22, 1986* s. 471–481. Helsinki: Helsinki University Press.
- ÖSTMAN, JAN-OLA 2000: Merkityksen ajankohtaiset haasteet yleiselle kielitieteelle. Teoksessa Anu Airola, Heikki J. Koskinen ja Veera Mustonen (toim.): *Merkillinen merkitys*. s. 69–84. Helsinki: Gaudeamus.

Aineistolähteet

MARKLUND, LIZA 2013: *Ajojahti*. Romaani, suomentanut Kari Koski. Helsinki: Otava.

Ei oo totta -blogin kirjoitukset ja niiden kommenttiketjut¹⁰:

[Kortesuo1_Joulu1] Onko Neeaa olemassa? <http://eioototta.fi/onko-neeaa-olemassa/>

[Kortesuo2_Joulu2] ”Mitä hiton väliä sillä on, kuka sen on kirjoittanut?”
<http://eioototta.fi/mita-hiton-valia-silla-on-kuka-sen-on-kirjoittanut/>

[Kortesuo3_Kontit] Konttikoteja nuorille #Suomiareena
<http://eioototta.fi/konttikoteja-nuorille-suomiareena/>

Jami Järvisen Kaasuputki-blogin kirjoitukset ja niiden kommenttiketjut

[Järvinen1_Sota] Talvisota pois itsenäisyydestä
<http://blogit.kansanuutiset.fi/kaasuputki/talvisota-pois-itsenaisyydesta>

[Järvinen2_Rajamäki] Ihmisvihaajan viimeinen temppu
<http://blogit.kansanuutiset.fi/kaasuputki/ihmisvihaajan-viimeinen-temppu>

Peruskoulupesula-blogin kirjoitus ja sen kommenttiketju:

[Peruskoulu1_Huuto] Huudetaan lujempaa!
<http://peruskoulupesula.blogspot.fi/2013/12/huudetaan-lujempaa.html>

Kotuksen blogin kirjoitukset ja niiden kommenttiketju:

[Kotus1_Avioliitto] Pariliitto, seksiliitto, homoliitto vai avioliitto?
http://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/kersti_juva/pariliitto_seksiliitto_homoliitto_vai_avioliitto.14126.blog

[Kotus2_Muoti] Raastavia muoti-ilmauksia, sananhelinää ja kapulakieltä
http://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/teravasti_kotus-blogin_lukijoiden_keskustelunavauksia/raastavia_muoti-ilmauksia_sananhelinaa_ja_kapulakielta.13817.blog

[Kotus3_Sanakirja] Kielenhuoltaja paljastaa: ”Käytän Kielitoimiston sanakirjaa.”
http://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/satunnaisesti_kirjoittava_kotuslainen/kielenhuoltaja_paljastaa_kaytan_kielitoimiston_sanakirjaa..15967.blog

Ylen aamu-tv:n keskustelu:

---

¹⁰ Blogien aineistolähteitä ei ole aakkostettu blogin kirjoittajan mukaan, koska aineistot eivät koostu pelkästään blogiteksteistä vaan myös niiden kommentteista; toisin sanoen aineistot eivät ole pelkästään blogien ylläpitäjä-kirjoittajien teoksia. Siksi aineistot esitellään tässä samassa järjestyksessä kun ne esiteltiin luvussa 3.1.

[Aamutv_voisota] Ylen aamu-tv:n keskustelu päiväkotien ruuan terveellisyydestä. Katsottavissa Yle Areenassa otsikolla *Voita vai margariinia - "rasvasota" velloo päiväkodeissa* <http://areena.yle.fi/1-2701642>

IL = Iltalehti, verkkoversio 21.12.2012: *"Jos äiti ja isi ei tappelisi" Lehti vakuuttaa tytön kirjeen olevan aito* http://www.iltalehti.fi/uutiset/2012122116480684_uu.shtml

IS = Ilta-Sanomat, verkkoversio 20.12.2012: *"Jos äiti ja isä ei tappelisi, se olisi paras joulu" - 6-vuotiaan koskettavasta kirjeestä lehden pääkirjoitus* <http://www.is.fi/kotimaa/art-2000000569681.html>

———21.12.2012: *Väliaikainen päätoimittaja vakuuttaa yhä kuusivuotiaan joulupukinkirjeen aitoutta* <http://www.is.fi/kotimaa/art-2000000569817.html>